VASILE D. MOISIU

ŞTIRI

DIN

BASARABIA DE ASTĂZI

O tânără basarabeancă.

MOTO:

Prutu 'ista ni disparti!
Apa 'ceasta n'are moarti?
Dar ne-om pune noi cândvà
Şi cu gura l-om sacà!

(Cântec pop. din Basarabia).

Lucrare dedicată
celor ce iubesc a cunoaşte
traiul şi graiul neamului
românesc.

BUCUREŞTI

EDITURA ŞI INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE **C. SFETEA**

62—64, Calea Moşilor, 62—64

1915

Preţul Lei 2.50

VASILE D. MOISIU

ŞTIRI
DIN
BASARABIA DE ASTĂZI

CU O INTRODUCERE
DE
DUMITRU FURTUNĂ

MOTO:

Prutu 'ista ni disparti!
Apa 'ceasta n'are moarti?
Dar ne-om pune noi cândvà
Şi cu gura l-om sacà!

(Cântec pop. din Basarabia).

BUCUREŞTI

EDITURA ŞI INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE **C. SFETEA**
62—64, Calea Moşilor, 62—64
1915

21561.

UN CUVÂNT ÎNAINTE.

Cu multe jertfe și necazuri, d. V. Moisiu, un tânăr iubitor de învățătură și de neam, și-a îndeplinit o frumoasă datorie către sufletul său și a făcut câtevà drumuri în Basarabia noastră, sau cum se zice prin ținutul nostru, Botoșanii, „dincolo, peste Prut". Cu chipul acesta d-sa este un călător prin Basarabia și încă unul care nu vine cu mâna goală, ci cu multe știri și observații folositoare pentru noi.

Ceeace a văzut și ceeace a simțit drumețul nostru a însemnat cu deosebită dragoste față de țăranii noștri „moldoveni", cari încă nu s'au înstrăinat cu desăvârșire.

Știind cevà rusește și, mai cu seamă, cunoscând foarte bine moldoveneasca noastră din Ungurenii Botoșanilor și satele apropiate, d. Moisiu pricepe minunat graiul Basarabenilor și, când îi vine prilejul, citează cu sete chiar expresia lor — lucru destul de important pentru cercetările științifice.

Simți o mare plăcere cetind descrierile din acest mănunchiu de impresii, căci parcă îi asculți pe Basarabeni vorbind.

Ici se ivesc accente curate și frumoase ca și acelea cari se treziau în sufletul culegătorului, când luà parte la vreun botez, sau la vreo cununie în Basarabia; dincoace, fiind și tu parcă împreună cu dânsul între Moldovenii cari petrec la nuntă, în închinări de pahare și în conăcării artistice, trebuie să suspini când privești „legatul miresii": sufletul tău se înduioșează întocmai ca și sufletul lui, un biet străin, când lăutarii zic de jale,

când mesenii își lasă privirea în jos, când are loc atâta mișcare a inimilor, și când cutare „druşcă", adică prietenă a miresii, bună cântăreaţă, spune în cântec străvechiu povestea cea amară a despărţirii de părinţi... Şi pe la noi, adăogim, se aude acest cântec:

Plângi, copilă, şi suspină
Că intri'n casă străină;
Şi te-or bate fără milă
Şi te-or mustrà fără vină...

Nu-l pot pricepe îndeajuns însă nici pe acest cântec, decât numai cunoscătorii lui la faţa locului.

Cât priveşte despre cunoaşterea ce o avem noi asupra obiceiurilor şi sufletului Basarabenilor, pot mărturisì şi cu acest prilej că tot ţăranii noştri ne întrec pe noi, cărturarii. Vorbeşte cu ţăranii din ţinuturile Dorohoiului ori Botoşanilor — binc înţeles cu cei mai deştepţi şi cari se mai „mişcă" din sat. Aproape cu toţii îţi vor spune că au trecut, odată sau de mai multe ori, şi dincolo, peste Prut. Cu toţii rămân minunaţi în faţa stării materiale înfloritoare a fraţilor de acolo. De obiceiu se duc ai noştri după cai în Basarabia. Foarte mulţi ajung pe la Bălţi. Şi văzând lucrurile le ţin minte bine şi le spun mereu la cei de acasă! Nopţi şi zile întregi am stat cu moş Gh. Teodoru din Călugăreni, ţinutul Botoşani, de tâlc, şi nu mai isprăvià vorbindu-mi despre obiceiurile Moldovenilor din părţile Ismailului sau „Boligradului". Credinţa creştinească a acestora e ridicată în slavă. D'apoi Gh. Moroşanu, tot din Călugăreni!

Imi spuneà că nu numai el, dar atâţia dela noi, umblă prin târgul Bălţilor, ca prin „târgul Botşănilor". *Sara, la crâşma unde „trăsese", erau poate 20 săteni, ţărani din partea locului, şi-l întrebau mereu despre obiceiurile noastre — în vreme ce el le povestià toate cu* de-amăruntul, *primind în schimb veştile lor. „O cruce de cele ce se văd pela* răspintenile *drumurilor (crucifix)* coastă 140 *de lei" — spune el acasă, cu exactitate. Şi câte nu mai spun ţăranii noştri de aici, despre cei de acolo!*

Ca să ştim mai bine cum vorbesc unii de ceilalţi, n'avem decât să cetim cartea aceasta a d-lui V. Moisiu.

Capitolul privitor la Prut cred că este bine întemeiat. Mai adaog că acest râu — numit „blăstămat" şi de D. Ralet, în „România Literară" [1] *— are un ecou destul de puternic în cântecele şi povestirile noastre din popor. În Larga-Bacău se aude astăzi:*

Prutule, apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală
Ca să scriu la maica'n ţară.

Ori:

Fă-mă, Doamne, băţ de-argint
Şi mă trece peste Prut
Drept la maica la mormânt
Să-i spuiu maicii vre-un cuvânt. [2]

Pe la noi am auzit multe variante în cari se arată dorinţa copiilor năcăjiţi, cari vreau să aibă „aripi de argint", să sboare pe subt pământ, peste Prut, la măicuţa".

Cred că toate pomenirile acestea ale Prutului nu-l privesc pe el, decât doar ca pe un râu în jurul căruia se vor fi alcătuit versurile de care vorbim.

Oltul şi Bistriţa deasemenea au răsunet în cântece. Cu drept cuvânt se poate zice despre Olt:

Oltule, râu blestemat,
Ce vii aşà tulburat? ş. a. [3]

Dar Prutul pentru ce să capete blesteme dela noi? Astăzi, da, s'ar puteà zice aşà, că e blestemat, căci ne desparte, iar conştiinţa naţională mijeşte puţin. Mai înainte însă, când s'a născut cântecul — el priviá pe alt râu, pe Nistru. Nistrul ne aduceà nenorociri: invazii de armate, boale grele, vânturi secetoase, lăcuste. Nu fără rost se spune şi azi în Ţepu Tecuciului (ca şi la noi, de altfel) că de trei lucruri ne temem: de Turci, de ho-

---

1) N. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XIX*, Vălenii-de-Munte, 1909, III, p. 206.
2) „*Neamul Rom. p. Popor*" an. V, Nr. 35, pp. 559—60.
3) Cf.: T. T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi 1880, p. 223; V. Alecsandri, *Poezii pop. ale Rom.*, ed. Minerva, Bucureşti, 1908, p. 180.

lere și de lăcuste [1]. *Și acestea în adevăr erau „blesteme" pe capul oamenilor. Mai pe urmă s'a trecut însușirea rea a Nistrului, aducătoare de nenorociri, asupra Prutului. Așà îl găsim la Alecsandri, „cântecul Prutului"* [2].

Că erà un timp când se confundà, în primirea blestemului, Prutul cu Nistrul — despre aceasta ne încredințăm tot dela Alecsandri, care odată, în balada „Român Grue Grozovanul", zice „Prutul" iar mai apoi zice „Nistru" [3].

Încolo, observăm că apa Prutului e cunoscută pretutindeni de țăranii noștri, cari o vâră prin cântece și prin vorbele de toate zilele. „E slut la Prut" — auzi adesea pela noi. Ori: „S'a dus vestea peste Prut!" — adică departe de tot. Și într'un cântec din Bacău (Ardeaoani) se vorbește de un lăudăros că:

Tinerețe ce-am avut
S'a dus vestea peste Prut! [4]

Ba și în Argeș apare în balada lui Corbea, care e dus tocmai:

Sus pe apa Nistrului
La coadele Prutului... [5]

Noi credem că d. V. Moisiu ne face un frumos serviciu aducându-ne aceste știri, și altele, din Basarabia. În orice caz un serviciu cu mult mai frumos și mai de laudă, decât îl pot aduce aceia dela noi cari vorbesc numai pe deasupra despre Basarabia, și, dacă i-aș pune alături cu țăranii mei depe la Botoșani și Dorohoi, ar puteà vedeà oricine cum aceștia i-ar pune subt covată, căci cunosc cu mult mai bine pe frații lor de peste Prut.

5 Decemvrie, 1914. **Dumitru Furtună.**

1) V. Pamfile, *Agricultura*, p. 14.
2) Cf.: D. Ionescu-Sachelarie, *Studii din poezia noastră populară*, București, 1913, p. 28 și V. Alecsandri, *Poezii pop. ale Rom.*, pp. 27 și 156.
3) V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 55.
4) *„Neamul Rom. p. Popor"*, an. V, Nr. 45, p. 710.
5) C. N. Mateescu, *Balade*, Vălenii-de-Munte, 1909, pp. VI și 45.

SCOPUL ACESTEI SCRIERI.

Tocmai precum Maria Tudor — regina Angliei — zicea, că de i s'ar despicà inima s'ar găsì scris în ea vorba Calais; precum Maria Tereza plângià ori de câte ori vedea vreun Silesian; precum Franța suspină și luptă pentru Alsacia și Lorena, astfel fie-ne îngăduit și nouă, un pic de compătimire — platonică bine înțeles — pentru Basarabia, această ,,oblastie a imperiei rosiene'' [1]) — acum Gubernie, ce ,,străluceşte ca o piatră scumpă în coroana împărătească a pravoslavnicului împărat'' [2]). Pentru Românii din regat, Basarabia deşi dorită și jelită, e pururea ,,terra ignota'', e un labirint întunecos şi iubit, ce trebuie cercetat cu firul Ariadnei.

Nu voiu exagerà, dacă voiu zice că ştim prea puțin despre Basarabia. Şi nu pentru cuceriri trebue să o cunoaştem, ci pentrucă acolo trăeşte o parte din trupul neamului nostru, care — în multe privinți — merită a fi cunoscută, cercetată, văzută. Basarabia departe de a fi o Hecubă, care suspină fără nădejde ca Macedonia —după patria mamă — e mai degrab o Meede înebunită şi rătăcită, Nu o asemuiesc întru toate cu Medeia: aceia a făcut sacrificii, a tăiat în bucăți pe

1) *Oblastă, Oblastie*, astfel e numită Basarabia în prefețele unora dintre cărțile de ritual, tipărite la epoce diferite în Kişinău. Dau definiția acestui cuvânt—după explicația gurală a unui profesor de liceu din Gruzia (un moldovean bas. de origine): ,,Dacă o provincie se conduce, pe lângă zacoanele împărăției şi de zacoanele pământului, ale locului, atunci se chiamă *Oblastie*''.— *Golovko*, Ist. pe scurt a Bessarabiei (în ruseşte) arată, că oblasta Bessarabiei, a devenit gubernie în 1873. (Vezi L. Golovko, p. 13). (zacon=legiuire).

2) Poezie jubiliară de S. Orlov.

fratele său, l-a dat pradă valurilor pentru dragostea unui Vântură țară, ce visa o lână de aur; Basarabia e numai o copilă blajină, o Medee răpită, încântată, o naivă îndrăgostită. Știrile asupra vieții dinăuntru a Basarabiei — la noi sunt prea restrânse. Articolele ce se publică prin ziare și reviste — nu poartă totdeauna pecetia purului adevăr [1]) și ele sunt și prea rare; cărțile speciale asupra Basarabiei nu sunt accesibile tuturor [2]); corespondenți speciali — pricepuți — care să se intereseze de Basarabia din punct de vedere moldovenesc, românesc — privită real, — etnografic — nu avem, de unde deci ne putem adăpà? Fiii Basarabiei așezați la noi au altă grijă decât aceia de a descoperì răni, care sângerează în inimele lor; și — poate — că ei nici n'ar puteà să observe diferința între cele dela noi și cele deacolo, precum poate unul — născut în România — care știe ce l-ar interesà pe el, pe cești din România, ce lucru e cunoscut și ce e necunoscut, ce e criticabil și ce e demn de laudă. Laudă? va exclamà vreun cuceritor platonic de ai noștri. Da, sunt multe lucruri bune la Românii dintre Prut și Nistru, multe pe cari noi le-am puteà luà ca pildă. Nu-i aruncată această peninsulă a românismului cu totul în înecul cutropirei moschicești.

Românul nu piere! Vieața moldovenească a Basarabiei e problematic cunoscută de noi; ridic aici — puțin — pânza întunerecului, ce acoperă o realitate atât de scumpă și atât de apropiată nouă. Și sentimentalismul e bun; dar adevărul e absolut mai edificator.

Cum trebuie descrisă o călătorie.

Nu am pretenția de a da lecții celor ce-și scriu impresiile de călătorii. Îmi exprim numai convingerea mea. O descriere a unei călătorii trebuie să fie o lecție pentru cel ce o cetește. Scriitorul nu va căutà deci, ca să-și îngrămădească la un loc impresiile sale mo-

1) Cu excepții.
2) Cum de pildă lucrările d-lui Zamfir Arbore.

mentane, bazate numai pe observații superficiale; ci trebuie să pătrundă fondul adânc și drept, psihologia împrejurărilor și a oamenilor, să prindă momentele interesante pentru cei care scrie, să picteze deci prin vorbe, tot ce interesează și atrage dintr'un punct oarecare de vedere.

Cu orice risc, eu așà am procedat în călătoriile mele. Sper să desăvârșesc aceste note prin alte observații și cercetări mai temeinice, prin strângere de material folkloristic, prin studiul limbei; și multe altele pe acest teren puțin explorat. Chaucer — un scriitor englez din veacul al XIV-lea — în introducerea la scrierea sa „*Canterbury Tales*" — spune că mergând spre Canterbury în pelerinaj „leagă vorba cu toți călătorii, ca și cum ar fi fost din aceiași stare cu ei". Astfel am porcedat și eu în Basarabia. Am stat la sfat și tâlc cu orice om, din orice stare socială și găsesc că nu am greșit, căci cunoștințile ce le-am căpătat au avut darul de a mă edificà în multe puncte ce nu le cunoșteam, sau în privința altelor pe care le cunoșteam în mod eronat, ori tendențios. Partizanii aristocratismului în literatură se vor scandalizà poate, de prea multele citate gurale din Basarabia — un exces de poporanism ar zice ei; răspund tuturor, că adevărul nu se poate acoperì cu pânza mincinoasă a tuturor teoriilor convenționale din Univers, ci trebuie prezintat în propria lui haină.

Ceva despre populaţia Basarabiei. Date interesante.

O fotografie etnică a Basarabiei ne-ar da cam următorul tablou: județele (uezdurile) Kișinău, Orhei, Soroca și Bălți cu o populație covârșitoare moldovenească; iar din celelate patru: Bender și Hotin de mijloc, Ismail și Akerman cu o populație amestecată. Deci: centrul moldovenesc, cu funcționari ruși, iar periferia amestecată cu tot felul de națiuni, în care predomină elementul slav.

Moldovenii însă nu lipsesc. Pentru clarificarea celor din România voiu da — după statistici oficiale [1]) ale bisericii numele tuturor satelor — pentru ca să se vadă că numele nu li-s schimbate ca în Ungaria; populația pentru câteva, felul și numărul școlilor, pământul stăpânit de preoți și venitul lor. Va fi cu atât mai interesant, cu cât datele pentru aceste statistici sunt date exclusiv de preoți — mai toți moldoveni — și ele servesc ca izvor și pentru statistica generală a împărăției. După naționalitate în Basarabia locuesc: Moldoveni, Maloruși — emigrați din spre nord, — Ruși, Găgăuți — un amestec din Bulgari și Turci, care țin legea „pravoslavnică", Bulgari, Tătari, Germani, Evrei, Armeni, Țigani, etc. In județele din sud și în Bender sunt mulți Găgăuți. Statistica fiind bisericească și împărțirile administrative bisericești fiind bine distincte, le voiu da așà, pentru ca mai apoi, când voiu vorbì despre administrația bisericească, să se poată consultà. Voiu începe cu ținutul Akermanului:

Akerman. Cercul I.

Localitatea	Maloruși	Moldoveni	Ruși	Venit preoțesc (Ruble)	Bulgari	Pământul preoțesc în desetine
						(a bis. Sf. Nicolae)
Akerman (9 biser.)	14.019	—	2.085	8.246	300	103
Budaki	2.910	—	—	1.200	—	96
Kebabci	3.096	37	—	600	—	99
Posada-Tusla	2.506	—	—	300	—	99
Devizia	3.498	124	—	1.456	—	99
Serghievka	2.149	250	—	800	7	50
Culevcia	—	124	—	800	3.817	120
Iaroslavca	1.533	—	—	400	—	33
Bairamcia	1.974	—	—	817	—	100
Uspenscoe	2.002	—	—	907	—	47
Kair	1.608	—	—	350	—	100
Karnalievka	2.040	—	—	831	—	33
Akerman Bis. Sf. Alex. Nevski e p. Gimnaz.				150	—	—
Posada-Șabo	1.900	—	—	400	—	50
Total ...	*39.235*	*535*	*2.085*	*17.257*	*4.124*	*1.029*

1) Spravocinaia Kniha Kișinev. Eparh. din 1907 și 1911.

Cum se vede după statisticele oficiale în cercul I din ţinutul Akerman sunt prea puţini moldoveni. E un progres; statistica din 1907 nu dădeà nici unul; cea din 1911 dă câteva sute. Vădit că statistica aceasta e părtinitoare tuturor elementelor nemoldave, în deosebì celui slav.

Akerman. Cercul (ocruh) II.

Localitatea	Moldoveni	Moldoveni şi Maloruşi	Maloruşi	Sectanţi	Venit preoţesc (Ruble)	Pământ preoţesc (Desetine)
Gura Roşă	2.500	—	—	—	3.277	107
Han Kişlo	—	1.491	—	—	1.312	48
Palanca	—	1.692	—	—	—	44
Tudorovka	—	1.555	—	—	1.840	94
Oloneşti	2.688	—	—	—	2.484	104
Purcari	1.424	—	—	—	2.081	33
Cobrucia	1.781	—	—	—	2.155	94
Răscăeţi	1.637	—	—	—	2.556	35
Talmaz	4.000	—	121	345	2.000	198
Ermoclia	1.856	—	—	3	2.288	84
Popovka	1.091	—	—	—	1.250	102
Feşteliţa	2.037	—	297	14	500	99
Carahasan	—	2.251	—	—	850	72
Slobozia Hănesii	1.638	—	512	—	500	80
Kaplan	2.376	—	63	—	1.300	94
Moldovka	1.801	—	—	—	900	38
Ruscaia-Ivanovka	—	—	*ruşi* 1901	—	700	92
Staraia-Ţariceanca	—	—	2.513	—	1.000	94
Novo-Ţariceanca	—	1.199	—	—	575	49 ½
Starocazace	—	—	3.259	—	1.200	100
Petrovca	—	—	737	—	550	60
Antonovca	1.267	—	—	—	600	49 ½
Cormaz	1.855	—	—	—	1.250	96
Total	*27.951*	*8.188*	*9.403*	*362*	*31.168*	*1.871*

Akerman. Cercul III.

Localitatea	Maloruşi	Maloruşi şi Ruşi	Bulgari	Ruşi	Venit preoţesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Akmanghit	3.575	—	—	—	4.300	100
Alexandrovka ...	—	2.499	—	—	1.100	99
Burduja	—	—	1.478	—	950	120
Vedenscoe........	—	—	—	1.652	700	99
Vosnesenscoe	1.077	—	—	—	400	33
Volontirovka	4.631	—	—	—	1.000	100
Gura Celeghider ..	1.627	—	—	—	400	100
Deljiler	2.811	—	—	—	750	120
Kamcic	2.044	—	—	—	750	121
Kopciac	—	—	—	1.283	400	99
Mihailovca	1.822	—	—	—	300	100
Nicolaevca	1.875	—	—	—	600	61
Pavlovca.........	1.490	—	—	—	300	99
Petropavlovca	2.379	—	—	—	600	59
Răileanca	2.301	—	—	—	700	62
Plahteevca	5.517	—	—	—	1.800	66
Semenovca	1.046	—	—	—	700	47
Spascoe	1.118	—	—	—	800	33
Tatarbunar.......	5.770	—	—	—	1.400	48
Faraonovca	—	—	—	3.756	450	100
Frumuşica nouă ..	mold. 1.321	—	—	—	400	95
Frumuşica veche .	mold. 1.214	—	—	—	400	33
Total	mold. *2.535*	*2.499*	*1.478*	*6.691*	*19.000*	*1.684*

Akerman. Cercul IV.

Localitatea	Bulgari	Maloruşi şi Bulgari	Găgăuzi	Maloruşi	Venit preoţesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Alexandrovca	2.255	—	—	—	850	124
Bolgaria	1.536	—	—	—	700	60
Hasan-Batâr	2.978	—	—	—	1.025	120
Glavan	2.486	—	—	—	654	120
Dumitrovca	3397.	—	—	—	995	125
Diulmen	2.432	—	—	—	840	120
Zadunaevca	—	2.179	—	—	1.050	120
Ivanovka-Bolgarsk	—	2.009	—	—	1.200	120
Iserlia	—	2.136	—	—	910	121
Kairaclia	—	1.362	—	—	600	60
Calcevo	2.298	—	—	—	750	60
Kod-Kitai	2.548	—	—	—	950	120
Kuparan	—	2.216	—	—	700	120
Kubei	—	—	4.764	—	1.800	120
Pandaclia	—	2.769	—	—	725	122
Selioglo	3.171	—	—	—	775	119
Tatar-Kopciac	4.778	—	—	—	700	118
Taşlâc	3.336	—	—	—	1.000	112
Ciişia	4.444	—	—	—	1.600	120
Ciumlechioi	2.170	—	—	—	1.350	128
Taraclia	—	—	—	5.988	1.600	128
Goliţa	—	—	—	2.468	1.450	120
Devlet-Agaci	2.924	—	—	—	880	124
Novo-Traian	—	2.568	—	—	737	120
Tarutino	220 (Maloruşi, Mold. şi Bulg.)				950	120
Total	*36.529*	*15.239*	*4.764*	*8.456*	*23.791*	*2.901*

Bulgarii aceştia sunt trecuţi aşà ca element slav privit. Realminte, cea mai mare parte sunt Găgăuţi (Bulgari şi Turci). Statistica din 1911 e mai sinceră în această privinţă.

Bender. Cercul I.

Localitatea	Moldoveni	Moldoveni Maloruşi Molocani Lipoveni	Moldoveni şi Ruşi	Venit preoţesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Bender	—	11.186	—	2.400	—
Apaci	2.060	—	—	300	97
Baccialia	1.469	—	—	400	33
Bulboaca	1.464	—	—	—	99
Brezoaia	980	—	—	200	48
Gârbovăţ	2.000	—	—	300	114
Varniţa	1.354	—	—	—	91
Gura Bâcului	1.550	—	—	217	59
Delaceu	1.053	—	—	750	33
Giamăna	1.578	—	—	663	36
Zaim	1.497	—	—	450	90
Calfa	811	—	—	620	49 ½
Căuşanii-noi	1.340	—	—	—	99
Căuşanii-vechi	1.222	—	—	600	99
Cobuşca nouă	1.486	—	—	700	33
Cobuşca veche	1.223	—	—	700	33
Cernăţeni	2.983	—	—	600	101
Cârcăeşti	4.177	—	—	—	97
Copancia	2.353	—	—	—	66
Pugoceni	1.576	—	—	600	33
Roşcanii-vechi	629	—	—	750	33
Saiţa	1.531	—	—	800	33
Sălcuţa	2.330	—	—	700	99
Speia	724	—	—	650	33
Teliţa	933	—	—	700	33
Tanaţari	—	—	1.313	600	101
Ursoaia	1.308	—	—	—	61
Fârladani	1.779	—	—	—	100
Hagimus	1.247	—	—	—	105
Ţânţăreni	1.359	—	—	700	33
Şerpeni	1.799	—	—	—	33
Total	*46.156*	*11.186*	*1.313*	—	—

Bender. Cercul II.

Localitatea	Moldoveni	Moldoveni și Ruși	Moldoveni și Rascolnici	Diferite neamuri slave și moldoveni	Venit preoțesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Batâr	1.800	—	—	—	500	100
Beștemac	1.597	—	—	—	600	33
Gangura	1.059	—	—	—	400	33
Gura-Galbenă	—	1.673	—	—	—	33
Gura-Galbenă	2.248	—	—	—	—	23
Javgur	902	—	—	—	300	91
Grădești	1.369	—	—	—	400	39
Cugurlui-Perjii	775	—	—	—	600	33
Cazancic	614	—	—	—	650	fălci 25
Cărbuna	833	—	—	—	900	33
Coșcalia	1.025	—	—	—	400	33
Kainari	1.319	—	—	—	550	33
Copciu	538	—	—	—	600	13
Manzâr	—	—	760	—	400	33
Mihailovca	—	—	—	1.779	1.000	49 ½
Petrovca		—	—	1.321	200	35
Răducani	536	—	—	—	600	m.p.1200
Sahaidac	867	—	—	—	400	33
Satu nou Troian	1.195	—	—	—	800	—
Selemet	1.943	—	—	—	—	33
Sturzeni	1.703	—	—	—	—	33
Taraclia	3.089	—	—	—	700	97
Tocuzi	1812	—	—	—	500	100
Tomai	1.545	—	—	—	400	—
Troițcoe	2.023	—	—	—	700	101
Ceramurza	1.099	—	—	—	—	98
Cimișlia	4.036	—	—	—	—	100
Checuir-Mengir	1.109	—	—	—	400	98
Ialpugeni	876	—	—	—	400	33
Total	*36.012*	*1.673*	*760*	*3.100*	—	—

Bender. Cercul III.

Localitatea	Bulgari şi Găgăuţi	Moldoveni	Venitul preoţilor (Ruble)	Pământ bis. stăp. de preoţi	Maloruşi
Abacgiaba	1.683	—	—	99	—
Avdarma	2.020	—	680	120	—
Baurci	2.612	—	700	120	—
Başcalia	1.396	—	650	121	—
Beşalma	2.746	—	900	120	—
Beş-Ghioz	1.820	—	620	120	—
Valea Perjii	—	3.351	800	119	—
Gaidar	1.767	—	475	120	—
Dezghinge	3.299	—	800	120	—
Djoltai	895	—	450	120	—
Cazaiaclia	3.652	—	800	120	—
Kiruitnia	2.980	—	1.100	127	—
Kirsovo	2.559	—	1500	120	—
Kiriet-Lunga	1.706	—	500	120	—
Sadaclia	—	3.367	2.876	99	—
Tvardiţa	3.199	—	850	120	—
Tomai	2.250	—	793	120	—
Ciadâr-Lunga	4.340	—	1.560	129	—
Cioc-Maidan	—	1.927	850	120	—
Cenac	—	2.049	—	97	—
Ferapontievca	—	—	480	119	1.429
Comrat	9.069	—	3.000	240	—
Congaz	3.971	—	1000	75	—
Total	*52.974*	*10.694*	—	—	—

Bălţi. Cercul I.

Localitatea	Moldoveni	Venit preoţesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Bălţi	3.957	—	66
Foleşti	2.234	972r.49c.	59
Alexandreni	728	700	40
Anfirovca	1.640	1.000	33
Slobozia-Bălţilor	1.556	837	33
Băgrăneşti	1.292	1.300	33
Biliceni	1.141	600	33
Bursuceni	360	400	33
Gheciu Nou	937	400	66
Gheciu Vechiu	1.027	1.000	—
Glingeni	1.807	—	33
Dumbrăviţa	1.095	500	33
Pânzăreni	980	350	43
Zgărdeşti	1.047	700	35
Chişcăreni	3.148	1.000	66
Coşcodeni	1.047	280	66
Condrateşti	1400	471	33
Căpăceni	918	400	33
Cucioi	1.582	447	66
Ciuciuleni	1.140	447	66
Lungi	761	400	33
Marandeni	1.737	500	—
Mândreşti	2.390	800	33
Năpădeni	1.965	689	33
Nicoreni	1.202	500	33
Pelinii	2.487	1.000	66
Pârliţi	806	200	33
Pravila	1.542	400	33
Rădoi	1.279	1.000	33
Reci	1.061	400	33
Strâmba	1.987	800	66
Singureni	638	700	33
Sângerei	1. 491	1.000	66
Sturzanca	3.581	600	33
Funduri	1.115	500	33
Flămânzeni	617	400	33
Ţipleşti	640	725	33
Ciulcuicani	800	330	66
Total	*53.935*	*22.748*	*1.563*

Bălţi. Cercul II.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoţesc (Ruble)
Bahmut	408	33	600
Bogdăneşti	610	33	250
Bogheni-Mirceni	540	33	400
Soci	630	33	700
Bulubota	608	33	250
Buciumeni	235	40	480
Vulpeşti	440	33	600
Ghirceşti	578	33	950
Dănuţeni	743	33	500
Kisileni	439	33	350
Corneşti	1.200	33	780
Coşeno-Floceni	519	33	300
Măguri	620	28	300
Măgurele	265	33	800
Mânzăţeşti	396	33	800
Petreşti	771	33	828
Pârliţi	560	33	400
Rădeni	913	66	400
Sineşti	592	33	250
Stânjineni	512	33	—
Tescureni	440	33	400
Todoreşti	865	33	1.200
Unteşti	670	33	250
Floreşti	450	33	652
Floriţoi	370	33	600
Celacenca	423	33	400
Cetăreni	936	33	544
Total	*32.286*	*926*	*13.984*

Bălţi. Cercul III.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoţesc (Ruble)
Ciuciulea	1.100	66	560
Duşmani	825	33	500
Glodeni	307	43	400
Hişdieni	805	33	—
Danula	937	33	300
Culmeşti	805	33	—
Bisericani	452	32	700
Călineşti	584	66	250
Petriş (Ketriş)	297	33	400
Drujuneni	500	66	645
Năvârneţi	501	33	400
Coiceni	398	33	200
Valea Rusului	420	66	—
Mirceni	308	33	400
Bocşa	1.200	39	—
Brăneşti	350	33	520
Sculeni	1.200	33	400
Ghermani	355	33	500
Sarata Veche	711	33	—
Scumpia	645	33	970
Albineţi	401	45	1.050
Oişeni	323	33	800
Obreji	820	66	900
Limbenii Noi	760	33	—
Iablonu Nou	993	33	380
Total	*31.996*	*1.017*	*10.275*

Bălţi. Cercul IV.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoţesc (Ruble)
Alexandreni	383	—	450
Brătuşani	880	43	350
Baraboi	905	33	400
Branişte	640	33	—
Balan	703	33	400
Balotina	810	66	300
Brânzeni	458	33	600
Boroseni	640	33	230
Bleştenăuţi	800	50	250
Varatic	810	33	300
Duruitoarea	718	27	400
Zahaicani	688	66	400
Ketroşica Nouă	443	33	400
Cuconeşti (3 sate)	774	33	220
Corpaci	365	33	300
Costeşti	550	33	400
Cobani	1.050	66	450
Camenca	800	33	180
Cucueţi	716	33	300
Mălăeşti	1.400	66	500
Mihăileni	1.256	33	—
Ochiu Alb	691	33	—
Pârcov	912	65	400
Porciulenki	618	66	300
Pârjota	338	—	500
Pociambăuţi	312	35	550
Răşcanu	1.500	64	700
Stolniceni	449	33	300
Stângăceni	480	66	700
Terebna	720	33	—
Fântâna Nouă	439	33	600
Haliuţi	728	33	600
Şofrâncani	527	33	700
Total	*33.404*	*1.317*	*12.180*

Peste tot, în cele 4 cercuri bisericeşti din ţinutul Bălţilor sunt 161.843 moldoveni; preoţii stăpânesc 4823 desetine pământ, adică 3617 fălci; venitul lor este de 59.187 ruble.

Ismail. Cercul I.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoţesc (Rub e)
Ismail	4.800	—	—
Predmeste	2.924	297	1.700
Babel	893	120	—
Cişme Văruită	1.593	60	400
Kara Kurt	851	60	—
Dermendere	578	60	400
Taşbunar	851	60	600
Vaisal	1.073	60	600
Banovca	534	60	500
Fântâna Zânelor	790	60	750
Troianul Vechiu	812	60	1.650
Pocrovca Nouă	362	60	—
Şikirli-Kitai	1.541	60	1.600
Erdekburno	1.054	65	2.420
Dolukioi	1.232	80	300
Bairaclia	488	60	400
Total	*19.376*	—	—

Ismail. Cercul II.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venitul preoţilor (Ruble)
Anadol	660	60	600
Barta	1.067	60	—
Bulboaca	1.095	60	1.052
Bolgrad	4.693	120	1.600
Brânza	437	60	650
Văleni	990	60	—
Vulcăneşti	2.331	60	2.100
Gorgănileşti	580	120	1.000
Imputita	584	60	650
Kartal	759	60	1.000
Caragaci	809	60	—
Kisliţa	455	60	1.040
Colibaşi	1.290	60	400
Curci	958	60	—
Reni	2.813	392	1.000
Satu Nou	934	60	550
Slobozia	1.468	60	—
Tabak	755	70	200
Frecăţica	894	60	—
Hagi-Abdul	1.136	60	1.000
Kişmekioi	1.602	60	2.000
Etulia	725	60	—
Total	*27.145*	—	—

Ismail. Cercul III.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoțesc (Ruble)
			(4 preoți)
Chilia	3.616	305	3.700
Vâlcov	470	33	1.190
Galilești	1.234	60	700
Nerușai	1 .156	63	1.100
Eschipolos	483	60	600
Borisovca	485	33	300
Caragacia Nouă	1.940	60	1.000
Sahani	925	62	1.000
Zolocari	1.247	60	875
Baccialia	411	60	330
Cicima	830	62 ¼	—
Enichioi	1.300	80	600
Dimitrievca	746	60	—
Draculea	972	64	800
Caramahmud	1.420	61	675
Vasilievca	456	59 ¼	392
Kitai	46	93 ¾	600
Furmanca	665	61	—
Ciamașir	702	60	—
Hagi Curd	1.043	64 ¾	815
Hasan-Asp.	932	60	1.200
Kișlița	992	72	—
Total	*22.071*	—	—

Ismail. Cercul IV.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venitul preoţilor (Ruble)
Aluat	345	36	392
Borohan	776	18 fălci	—
Baurci-Moldoveni	601	36	—
Vadul lui Isak	418	12 fălci	392
Găvănos	390	16 „	792
Hoţeşti	624	28 „	—
Hănăşeni-Noi	293	23 ½fălci	392
Enikioi	193	12 f.60 pr.	—
Zerneşti	288	12 f.30 pr.	—
Cahul	2.047	66	1.883
Căciulia	686	—	392
Cârpeşti	846	33	—
Copaclia Nouă	433	33	742
Copacli Răzeşi	433	33	392
Chirhani	619	15	392
Carbalia	808	—	692
Cajdangalia	556	23 fălci	392
Chişilia-Mică	571	20 „	392
Leova	523	15 des.	392
Leki	730	10 des.	392
Lărguţa	568	382	500
Manta	379	12 fălci	392
Musait	373	33	592
Ilişeni	421	—	512
Pelin-Moldoveni	651	66	450
Roşi	884	12 fălci	392
Tigheci	495	16 ½ „	392
Toceni	235	16 „	392
Tartaul de Salce	491	48 Des.	208
Hagi-Kioi	323	12 fălci	—
Cebolaccia	378	12 „	592
Tartaul de Larga	314	16	—
Ţiganca	900	—	392
Larga	1.231	30 fălci	—
Total	*19.813*	—	—

Kişinău.—Oraşul Kişinău are 24 biserici, 12 protoerei, 19 preoţi, 1 protodiacon, 1 erodiacon, 1 arhimandrit[1]), 13 diaconi, 2 ipodiaconi şi 18 cântăreţi. Salariul preoţilor variază între 1200—2850 ruble.

1) In Rusia protoiereii şi arhimandriţii poartă mitră.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venitul preoţilor (Ruble)
Băcioi	1.008	66	300
Vasieni	754	33	800
Vorniceni	1.303	66	1.600
Ghidighişi	743	33	400
Dănceni	368	33	550
Durleşti	1.662	33	550
Chipriana [1]	1.484	33	700
Cojuşna	1.769	66	1.000
Lozova	1.911	66	800
Manoleşti	776	33	400
Mileşti	853	33	—
Ninsoreni	454	33	750
Pănăşeşti	950	66	190
Sadova	750	61	380
Săceteni	252	—	400
Sireţi	1.500	66	650
Străşeni	2.200	66	1.100
Soroceni	654	33	250
Truşeni	1.578	66	
Ulma	1.388	33	700
Ialoveni	1.238	66	—
Total	23.559	985	—

Cercul al II-lea cu următoarele sate : Bubueci, Budeşti, Bardari, Buţeni, Vadu lui Vodă, Gănceşti, Gânsca, Gârla, Goreşti, Goian, Dubasari, Zâmbreni, Corşău, Costeşti, Lohăneşti, Malcoci, Mireni, Ruseşti, Puhoiu, Rădeni, Răzeni, Recea, Scoreni, Sângera, Fundu-Galbina, Ţipala, şi Chimişeni.

Are 12 şcoli ministeriale, 15 bisericeşti, 5 gramate şi 5 numite *zemskii*.

Cercul al III-lea cu satele : Balaureşti, Balciani, Boghiceni, Bujor, Voinescu, Dahnovici, Zberoaia, Călmăţui, Caracui, Cărpineni, Căţăleni, Cotu Mare, Lăpuşna, Lohăneşti, Marinici, Mânjir, Mereseni, Drăguşenii Noi, Nemţeni, Orak, Pereni, Pogoneşti, Sarata Galbenă, Sărata Răzeşi, Drăguşenii Vechi, Stolniceni, Ciadâr, Ciuciuleni, Şişcani şi Iurceni.

Cercul al IV-lea cu următoarele sate : Bălăneşti, Bărboeni, Boldureşti, Brătuleni, Valea Trăisteni, Vărzăreşti (1741 familii), Volcineţ (1753 familii), Vânători,

1) Aici e o monastire, ctitorie a lui Chiprian Muşat. Ştefan cel Mare a restaurat-o.

Găureni, Horodiştea, Grozeşti, Costuleni, Măcăreşti, Miclăuşeni, Mileşti, Nisporeni, Novaci, Pârjolteni, Siliştea, Şipoteni, Frăsineşti, Ciuteşti, Novaci, Găureni şi Ciorăşti.

Orheiul.—Intregul ţinut are 209.675 moldoveni.— Oraşul Orheie capitală (ueznâi gorod).

Cercul I cu satele: Mitoc, Bolohan, Cişmea, Kruglic, Crăuleni, Jăvreni, Peresacina, Răculeşti, Isnăuţi, Isbeşti, Hruşeva, Boşcani, Micleşti, Ustia, Slobozia Domnească, Măşcăuţi, Hârtopu Mare, Kamencia, Coşerniţa, Hârtopu Mic, Zahaicani, Holercani, Oniţcani, Ivancia, Mani, Furceni, Teleşova şi Siliştea.

Cercul al II-lea cuprinde satele: Malovata, Mărcăuţi, Butuceni, Trebujeni, Peatra, Joloboc, Bereslogi, Susleni, Bulăeşti, Mârzaci, Mârzeşti, Ocsentia, Văşcăuţi, Lalova, Isvor, Horodiştea, Knizovca, Minceni, Echimăuţi, Zahorna, Statinaia, Rezina, Ciorna, Solonceni, Poiana, Alcidar şi Jora.

Cercul al III-lea cu satele: Pecişte, Răspopeni, Tvâşiţei, Găureni, Kipeski, Samaşcani, Olişcani, Sibca, Soldăneşti, Mihuleni, Glingeni, Matiuţi, Popouţi, Lipceni, Parcani, Ţarevca, Sercova, Hordineşti, Tăhnăuţi, Cinişeuţi, Trifeşti, Buşevca, Kurleni, Sirota, Chiperceni, Bieşti, Cehoreni, Slobozia-Hodorogi, Pohribeni, Pripiceni şi Pereni.

Cercul al IV-lea are satele: Pepini, Verigeni, Drăgăneşti, Ţânţăreni, Prepeliţa, Krasnaşeni, Ordăşei, Teleneştii Vechi, Budăi, Ştefăneşti, Ineşti, Kiştelniţa, Meşeni, Zahoreni, Ghiduleni, Brăiceni, Indărăptnici, Suhuluceni, Cucuruzeni, Băneşti, Ciocâlteni, Chişova, Ciuluteşti, Kasovca, Vasieni, Brânzeni, Kiţcani, Căzăneşti, Scorţeni, Sărăţeni, Kotiugenii Noi, Leuşeni, Ţelineşti, Negureni şi Ignăţei.

Cercul al V-lea cu satele: Bravicea, Milişeni, Tibirica, Gogineşti, Onişcani, Girova, Hirişeni, Derenev, Rădeni, Cornoaia, Palanca, Calaraşi, Ţuţora, Nişcani, Păuleşti, Pituşca, Vărzăreşti, Hăleşti, Tătărăşti, Zubreşti, Voinov, Oneşti, Kobâlca, Isakova, Văteni, Morozeni, Daşcov, Puţuntei, Vaprava, Hulboaca, Hetelova şi Şeseni.

Soroca. — 4 cercuri.

Cercul I-iu cuprinde: Soroca, Stânca, Bujoroaia, Cosăuţi, Rubleniţa, Volcineţ, Coşerniţa, Cremenciuc, Jarova, Dărcăuţi, Bădiceni, Şolcani, Şeptilici, Hristici, Bacsani, Popeşti, Schineni, Bulbocia, Kotova, Macarovca, Zgura, Ocolina, Volova, Parcani, Dubna, Stoicani, Creminea, Vasilcov, Trifăuţi, Răşcăuţi, Vorona Nouă, Vorona Veche şi Nemirovca.

Cercul al II-lea: Ataki, Arioneşti, Bârlădeni, Briceni, Berijeni, Hirovca, Ghizdita, Grinăuţi, Horodiştea, Horodicea, Dondiuşeni, Dăngeni, Calaraşovca, Codreana, Corbul, Climăuţi, Crişcăuţi, Mereşovca, Lipnic, Maramonovca, Moşani, Rediu Mare, Rujniţa, Rudi, Sauca, Scăeni, Sudarca, Tatarovka, Trăisteni, Târnova, Ungor, Frăsina şi Cernalenca.

Cercul al III-lea cu satele: Floreşti, Răduleni, Cerepcovo, Bodeni, Găinarii Vechi, Isvor, Frumuşica, Sevirovo, Gura-Kainar, Pustineşti, Kubolt, Asnaşani, Năduşita, Petrosu, Şuri, Drokia, Mendica şi Ţarigrad.

Cercul al IV-lea cuprinde satele: Kobâlni, Cotiugeni, Bodeşti, Răceşti, Şestaci, Coşmirca, Vadu-Râşcovului, Climăuţi, Salcia, Jabca, Senatovca, Timiliuţi, Vârtiugeni, Zelinceni, Cerenia, Vâscăuţi, Cerniţa, Coşerniţa, Cuhureşti, Poiana Kunici, Hârtop, Vozdov, Gura Camencii, Cenuşa şi Domuluşeni.

Hotinul — cu oraşul Hotin: 3 biserici şi doi preoţi.

Cercul I cuprinde următoarele sate: Ataki, Balamutovko, Bălcăuţi, Bârnova, Voronoviţa, Dăncăuţi, Zorojeni, Kaplevca, Kislo-Nedjimovo, Klişcoveţ, Krulic, Lencoveţ, Moşaneţi, Nedobăuţi, Nesvoi, Pârcoveţi, Perevicoveţi, Poleana, Pâşcăuţi, Prigorodok, Raşcov, Rujavineţ, Rucşini, Tulbureni, Ceponos şi Şirăuţi.

Cercul al II-lea: Boşcăuţi, Beloveţi, Malineşti, Bancicăuţi, Grozineşti, Dolineni, Doljoc, Dinăuţi, Cristineşti, Costişeni, Cotilevo, Colincăuţi, Malineţi, Marşineţ, Noua Suliţa, Rângaci, Rocnitna, Revcăuţi, Sancăuţi, Stăuceni, Sânger, Stroeşti, Tarasăuţi, Torosna, Cerlinomare, Şerbineţ şi Şiloveţ.

Cercul al III-lea: Grimancăuți, Văscăuți, Româncăuți, Mihalcovo, Neporotovo, Vetreanca, Culișovca, Şebutineț, Corman, Seliştea, Molodovo, Ianouți, Komarovo, Resteo-Atac, Buzovița, Babino, Grusoveț, Nahoreni, Nelipouți, Varticăuți, Rosoșani, Noua Sulița, Volcineț, Borduih și Kelmineț.

Cercul al IV-lea: Hâșdeu, Stălineşti, Sendreni, Negrineți, Mămăliga, Kișlo-Salievo, Krivoe, Drencăuți, Lipcani, Şirăuți, Pererita, Balașineşti, Corjeuți, Tițcani, Viişoara, Badragi, Burlănești, Fitești, Gordineşti, Târnova, Trinca, Taban, Karakușani, Ghiloveți, Cotiugeni, Kotelia, Medvega, Zelenoe, Kișlo-Zamieva și Larga.

Cercul al V-lea: Edinița, Glinoaia, Rătunda, Glinicăuți, Ceplenița, Bălcăuți, Mărcăuți, Korestăuți, Colincăuți, Trebisăuți, Şerbiceni, Belousovca, Lomacineț, Ojevo, Vasiluiti, Voloșcovo, Naslavcia, Bârnova, Secureni, Kabolair, Gvozdăuți, Mendicăuți, Klokușna, Hodorăuți, Ocnița, Mihălășeni și Ruseni.

Luând de bază trei ținuturi: Akerman, Bălți și Orhei, găsim că media populațiunii române, e de 140.000 pe județ; media pământului stăpânit de preoți e de 6154 desetine pentru fiecare ținut; iar media veniturilor preoțești din fiecare ținut e de 80.000 ruble. Datele acestea sunt date de preoți și pentru diferite pricini — între care e neglijența și grija de a ascunde mărimea parohiei — nu sunt totdeauna absolut exacte din punct de vedere al științei statistice. Ele dau însă o idee generală, o aproximație și servesc de normă la facerea statisticei generale a împărăției.

Mânăstiri [1]) sunt 14 de bărbați și 5 pentru femei.

In Orhei sunt cele mai multe. In termen mediu sunt în Basarabia mai bine de 1000 de școli de toate categoriile, cu 1200 învățători și aproape 1000 de preoți și cântăreți.

---

1) Dintre monastiri — toate foarte bine situate materialminte — mai principale sunt Noul Neamț și mai ales Gârbovățul din ținutul Orheiului, unde e o icoană făcătoare de minuni a Maicei D-lui, care uneori — în caz de secetă, ori molime — e scoasă și se fac procesie cu ea. Satele prin care trece icoana îi fac daruri însemnate în bani. La 1912 — la jubileul de 100 de ani — icoana aceasta a fost adusă în Kișinău.—Trebuie să amintesc că și aici clerul de mir privește rău clerul monahal — cel negru — ca mai pretutindeni. Ce să faci lumei, dacă astfel pricepe iubirea creştină !

Vieaţa moldovenească în Basarabia. Satul.

O vieaţă moldovenească în Basarabia nicăiri în altă parte nu putem găsi, decât numai în satele locuite de Moldoveni. Ca şi în epocile noastre de ocupaţiuni străine, pătura de sus s'a înstrăinat de dragul de a se înnălţà în măriri, de a se îmbrăcà cu caftane, a trece de cultă în ochii lumei slave şi a se despărţi cu orice preţ de popor. Şi la oraşe — d. p. Kişinău, Orhei, Ismail, etc. — este o vieaţă moldovenească; cultura rusească — mai bine zis limba rusească — tinde să o sufoace şi pe aceasta, aşà cum este.

Un sat basarabean e chipul perfect al unui sat dintre Prut şi Carpaţi, cu deosebire că în privinţa stărei materiale Basarabenii stau mai bine, ca Românii din Regat, — nu în toate părţile însă.

Case frumoase, solide — cu 2 şi 4 odăi, — cu pridvorul tradiţional al românului, aşà precum se vede şi în alte părţi româneşti.

Intâmpinat mai totdeauna cu faţa veselă şi cu „un cuvânt bun" a celui de casă „a hazeainului", ori gospodarului, a „hazeaicii", gospodinei şi a tuturor „casanilor", „zacascilor" săi, în o familie de moldoveni basarabeni, tu, fiu al oricărei părţi româneşti, vei fi primit „în ospeţie", sau „în musafirie", cu o ospitalitate ce te va fermecà.

Bine înţeles că trebuie să ai cunoştinţa limbei populare şi lipsa mândriei. (Şi pe cel de altă lege îl primeşte basarabeanul: cu milă şi compătimire; pe al său însă: cu dragoste).

Altfel vei fi tratat cu răceală, socotit fie ca evreu, fie ca „şpigon" („revoluţioner"), fie ca spion — chiar de ţărani.

Indată ce ai sosit şi „ţi-a văzut vârful limbei", doamna casei pregăteşte cele pentru hrană „de-a gurei". Dacă ai sosit la miezul, sau în puterea zilei, îţi va da o perină şi te va îmbià cu odihnă: „Vă rog şi vă poftesc lăsaţi-vă, hodiniţi o lecuţă, apucaţi o lecuţă de somn, că îţi ci trudit de cale". Nu e mai puţin ade-

vărat, că vei întâlni glumeţi, care-ţi vor zice: „drumeţului nu trebuie să-i dai nici măcar un pahar de apă, şi nici o bucăţică de pâine, căci el se roagă totdeauna la Dumnezeu să cie timp bun, să se tot ducă”. Aceasta bine înţeles în teorie, practic nu procedează nici când aşà. Urmează apoi convorbiri asupra vieţei de „peste Prut” şi din Basarabia. Apoi „tot la noi în ghinele; la Româneasca ştim noi, că-i giuguială mare din spre partea muncitorilor de pământ”. Veţi voì poate să ştiţi cum e într'o casă moldovenească din Basarabia? Intraţi în ea; nu vă sfiiţi, locueşte, „se sălăşlueşte” în ea un moldovean, care se închină lui Dumnezeu ca şi tine, române [1]), şi grăeşte o limbă „fiică bună a celei lătineşti” [2]). Cum intrì din pridvor dai în tindă, la dreapta şi la stânga vezi câte o uşă: cea din stânga duce în „casa cea mică”, cea din dreapta în „casa cea mare”.

Dacă dai deadreptul la stânga vei vedeà o cameră mobilată simplu, cu o laiţă lungă dela uşă până în fund — pe ea aşternute lăicere — ; cu divan, cu icoane, apoi soba — paralelă cu peretele din faţă — şi desparte camera în unele locuri în două — ; vei fi poftit în casa cea mai de cinste imediat, căci „un om scump ca d-ta nu se poate să stai într'un aşà loc”.

Vei merge deci în camera cea „pentru musafirie”. Acolo vei vedeà aproape jumătate din peretele din spre răsărit acoperit cu icoane de tot felul: de lemn, îmbrăcate, de hârtie, diferite sfaturi ruseşti sau moldoveneşti, tablouri religioase, tendenţioase, etc.. Nu lipseşte mai, niciodată de a nu fi şi portretul ţarului actual şi al familiei sale, al lui Alexandru I „blagoslovitul de D-zeu”, al lui Alexandru al II-lea „Liberatorul” („vtaroi usvoboditel”), al lui Alexandru al III-lea „mirodvoreţ” (împăciuitorul), etc. Dela uşă până sub iconostas este

---

1) *Luminătorul,* revistă bisericească moldovenească din Kişinău, în articolul: „Când şi cum s'au încreştinat Moldovenii“, din Mai 1912 explică astfel cuvântul român—din limba basarabenilor—referindu-se la poporul *român,* care însamnă pe fiecare om, bărbat—mai cu samă: bărbat zdravăn, făcut“.

2) Idem, pag. 11, pentru prima dată această revelaţie.

o läiță lungă și îngustă, sub icoană o altă laiță, puțin mai lată, sau tot așà de îngustă, apoi al treilea perete dela stânga — privind către fundul casei — vei vedeà patul mare, numit „divanul" — pe care stă cel de casă, dacă vizitatorul stă pe o laiță, sau și invers. La capătul divanului — către peretele cu icoane, e lada cu zestre, — care e mai înaltă, sau mai joasă, după cum sunt mai multe fete, mai puține, sau chiar de loc. Culmea cu haine nu lipsește de deasupra divanului.

Pe läiți sunt așternute „șătrănci", un fel de macaturi înguste și lungi — de culoare roșie închisă, „stacoșie", sau altfel, după gust.

Pe păreți în dreptul läiților sunt bătuți „păretari"; iar pe peretele dela divan — pentrucă nu-i nici o fereastră — este pusă o scoarță de toată frumusețea. Din loc în loc — pe pereți — cum de pildă la oglindă, deasupra icoanelor, deasupra ușei, a portretelor, etc. sunt șervete țesute frumos fie în 2 ițe, fie în ozoare (4 ițe), fie în 5 ițe: „făcute frumos în formă de cruce, ori de floare, că așà-i bine, să se vadă ce știe femeia, că a bărbatului „*a omului*", e casa și cele de pe afară"; pe la marginile șervetelor sunt „horbotele frumușele".

Pentru studiul artei populare aceastea sunt de o importanță deosebită. Motivele, modelele nu seamănă unul cu altul și sunt foarte interesante.

Am admirat în multe case perdelile dela ferești, prostirile depe divan și depe läiți, depe zestre, toate lucrate din lângă țigae, par'că erau de borangic. Prin acele localități și populația are haine tot din această țesătură aleasă.

In „casa cei mare" în multe locuri n'am văzut sobe, și-mi explicau lucrul acesta prin aceia că nici nu-i de trebuință, că „dacă cade vreun om de a lui D-zeu la timp de iarnă, tot se găsește de amu loc de hodinit la noi și în altă parte. Asta-i bună numai pentru vară". In cealaltă cameră, soba e mare și nu lipsește — de nu-l are în vreo cuhne — cuptorul petru pâne, căci rar basarabian, care pe lângă mămăligă, să nu aibă nevoe a coace pâne în cuptor fie pentru bi-

serică, fie pentru praznic, fie pentru nuntă. Pentru a duce pânea la biserică, ei n'ar cumpără dela jidani, de care nu duc dorul la sate.

Unele din aceste sobe sunt făcute din piatră curată, foarte tare şi ţin cald câte trei zile. Am avut prilejul de a vedeà lucrul acesta: fiind Intâmpinarea Domnului într'o luni (în 1906 pare-mi-se) ţăranca a dat foc sobei de piatră şi a încălzit-o astfel, că nici Marţi dimineaţa nu se răcise încă deabinele: „Cum să facem foc, dacă-i păcat şi să ardem în foc pe ceia lume?" Sus pe lângă podele — acolo unde în unele case româneşti din Bucovina am văzut zugrăvit jurîmprejur tricolorul român — în ambele case şi de jur împrejur vei vedea păretari ţesuţi, sau — în majoritate — din târg, de hârtie, cu diferite scene deşanţate, de dragoste, episode de tot felul, sau numai simple flori. Masa în casa cea mare, e aşezată în colţul dintre lăiţi, sub icoană. Aici primeşte pe preot; locul de sub icoană e locul de cinste pentru oricine. In regiunile stâncoase depe malul Prutului, sau pe acolo pe unde sunt stânci de piatră — şi sunt multe locuri în ţinutul Hotin, Bălţi, Orhei, Soroca, Bender, Kişinău, etc., unele case se fac din piatră curată, zidul dimprejurul caselor e deasemenea de piatră — adesea adevărate cetăţi. Un alt material de construcţie pe lângă lemn, nuele, bârne şi piatră, sunt şi cărămizile de lut nearse, cu care fac şi atenanţele gospodăriei, până şi pivniţele. Acoperişul în unele părţi e din paie de secară, lucrat foarte artistic, stuf (sau stuh cum se zice şi în Moldova), şindrilă, scândurele mici aşezate în formă de şindrilă, olane, etc.

Imi povestea „un muscal" ce făceà paza pe malul Prutului, că: „să vezi la noi în Harsonskii gubernii (Gubernia Chersonului peste Nistru) sate şi gospodării moldoveneşti; pe aice is numai nişte bortari". Muscalul moldovean nu văzuse decât părţile locuite de „Pruteni" în Basarabia şi aprecierea lui se referià, numai la aceste locuri. Eu, care am văzut mare parte din Basarabia, mă mulţumesc cu ceeace am constatat în privinţa limbei şi a destinelor strămoşeşti şi mă bucur;

sunt amărît însă de ignoranța și de bigotismul lumei române deacolo.

Ieşind din casa Basarabianului, mai uită-te şi pe afară. Vei vedeà ocolul pentru vite cu „*saraiuri*", adică şuri, ori şoproane, vei vedeà nelipsitul „săsăiac" (coşar) pentru *popuşoi*, ori „*cucuruz*", în multe locuri în formă rotundă, îngrădit din nuele, sau câte mai multe la o casă ; la alte case sâsâiacul va fi și de scânduri. Apoi alte anexe indispensabile gospodăriei, sau „economiei" ţărăneşti. In genere — din cauza pazei slabe, nu în toate părțile — măsurile ce trebuie să le iee fiecare particular pentru averea lui, sunt cam stricte. Mai fie ce casă e îngrădită fie cu uluce, fie cu gard de nuele, piatră, etc., iar la vremea culcării, una din principalele griji ale celor de casă, e să puie lăcata pe porți. Şi împotriva animalelor stricătoare iau încă precauțiuni. Am văzut pe la coşerile şi girezile de popuşoi lațuri pentru câni ; iar la nemții crescători de cai de prin părțile de jos ale Basarabiei, am văzut prin grajduri lațuri şi curse pentru prins hoții de cai. Aceasta nu peste tot.

Vei aveà poate curiozitatea legitimă să vizitezi satul ; vedeà-vei ca şi la noi biserica înălțându-şi capul său deasupra tuturor clădirilor ; vei întâlnì o crâşmă închisă — nici uşă deschisă, ferestrele închise — o simplă portiță în un geam de fereastră se deschide ; vei vedeà „sâsâiacul obştesc", coşerul obştesc de rezervă, apoi mai multe case — din loc în loc — cu inscripția „bacaleinaia lauca", „*lаucă*", dughiană pentru băcănie şi vei da şi de „*selschii upravlenie*", „casa obştească" unde trag „*nacealnicii*", „*pomoşnicii*", „*pristavii*", „*ispravnicii*" când vin, aice se adună oamenii când fac un „*prigavor*", cineva când are să facă *un* „*dugovor*", aici în fine e reşedința starostelui de sat, „*selschii staroste*" [1]). Acesta e primul demnitar civil al satului — nu însă cu multă trecere— ; el e ales de obştie şi primeşte

1) Explicația tuturor cuvintelor acestora se găseşte la capitolul „*Limba Basarabenilor*".

leafă „jalovanie" dela ea; ea variază după sate. Unele sate au şi câte doi starosti de aceştia; cum e de pildă Sturzauca în ţinutul Bălţilor, sat de aproape 4.000 de oameni, Colincăuţii din ţinutul Hotinului, sat de 5127 de moldoveni (cunoscut din ist. bis. noastre), etc..

Sătenii nu sunt deloc ceremonioşi către el; căci îi zic simplu: „staroste". Atribuţia starostelui e a unui primar dela noi — ceva mai puţin —; el e un sătean: om simplu, de treabă, înzestrat mai peste tot cu un talent deosebit pentru băut. Au şi dreptate. „De ce împărăţia li dă „*Znak*" şi satu-i alege, le dă *jalovanie* şi i-o făcut „*bulihari*", ca să arate şi ei că pot ceva mai mult a purtà, decât ceilalţi şi pot da folos monopolului, care-i *cazenâi*" (împărătesc). Astfel îl aprecia un consătean pe starostele său. Ei împacă neînţelegerile mici, fie pentru hotare, fie de orice natură, primesc ceva hârtii dela *pristav*, *zemskii nacealnic*, *Voloste*, etc., şi execută dimpreună cu alţi funcţionari hotărîrile acestora din urmă (zemski şi pristav) când rămân definitive.

In *casa obştească*, ori casa obştei, astfel numită de moldoveni, nu sunt mese şi scaune — ca la noi în primărie — ci câte un dulap pentru hârtii şi în colo acelaş mobilier al ţăranului, căci e o casă ţărănească închiriată în acest scop. *Prutenii* — care cunosc multele chichiţe biurocratice ale primăriilor noastre, zic că Volostea ar fi o *primărie* ca la noi, iar starostele sătesc un membru. Comparaţia nu se potriveşte deloc. Alţi funcţionari prin sate — decât starostele, stoţki — un auxiliar al său — şi cei însărcinaţi cu biserica şi obştia — nu sunt. Funcţionarii satelor sunt toţi ţărani. Abià de vezi câte un „pisar", scriitor, notar cum se cred cei de aproape de frontieră, ori un „sborcic", banar, agent de percepţie. Pisarul e câteodată şi pentru două sate; e plătit foarte prost; iar zborcicul îşi are reşedinţa mai totdeauna în satul unde e Volostea — asociaţie de 20—30 sate.

„Znacul", sau semnul distinctiv ce-l poartă starostele pe „*Mundir*" deasupra buzunarului din partea stângă a pieptului, e pentru staroste toată puterea lui

şi îl pune ori când iese în sat. Pe „Znak” e scris „selschii staroste”, staroste sătesc, sus e marca imperială, iar jos capul de zimbru, marca Basarabiei şi scris: Gubernia Bessarabiei, anul 1860. Aceasta e pentru nordul guberniei, numită şi vechea Basarabie; sudul, cele trei judeţe reanexate în urma tratatului din Berlin şi numite Noua Basarabie, au organizaţia şi administraţia lor, tocmai cum erà în momentul anexărei, cu primari, notari, etc. Rusia deci e conservatoare (o bucată de vreme).

De prin sate lipsesc cei cu haina albastră dela noi: semnele dreptăţii nouăsute şeptice.

Stările sociale.

Evident că nu pot vorbì ca sociolog, însă trebuie să ating această chestiune. Nu caut a descrie pătura străină, care nu ne interesează decât numai atunci, când e în raport direct cu pătura moldovenească, sau e din acelaş sânge cu ea, deci înstrăinată.

Lăsând deoparte pe „Gubernator”, ispravnicii de judeţe şi alţi funcţionari străini de care nu mă voiu ocupà — preoţii şi învăţătorii de care mă voiu ocupa aparte — moldovenii din Basarabia sunt: 1) boieri (*dvoreni*, dela rusescul *dvoreanin*) ; 2) *nacealnici*, ori *cinovnici* (funcţionari superiori, sau mai inferiori), 3) mazilii, sau răzeşii şi 4) ţăranii.

1. *Dvorenii*, boierii încuscriţi cu multe neamuri, mai ales cu Ruşi, în dorinţa de încăftănire, au ieşit flori fără nici o culoare distinctă. Or fi rare şi căutate, nu însă pentru neamul moldovenesc. Cuvântul împăratului David, psiholog bun în a cunoaşte inimele venale ale celor plini de averi: „Nu vă nădăjduiţi spre boieri”, e pururea adevărat. Alături de aceşti aristocraţi ai banului şi ai eredităţi, pe aceiaş treaptă i-am puteà pune pe aristocraţii inteligenţii: preoţii, învăţătorii, medicii, profesorii, inginerii, etc. toţi cei ce-s de origine moldovenească.

Unii din ei contractează căsătorii cu fete educate

exclusiv în limba rusă, ori de altă origine: malorusă, polonă, rusă, găgăuţă, etc., şi adio atunci copii de moldoveni. Copiii lor n'au nici măcar voie să se amestece la joc cu copiii mojicilor „volohi”.

Sunt şi între cei dintâiu şi între cei din urmă excepţii fericite — expresia e prea înaintată poate — mai bine am zice: oameni mai conştienţi. Sunt însă atât de rari! Limba afacerilor lor e cea oficială, rusească; pentru conversaţie în familie au limba franceză[1]). In multe locuri această franţuzească sună ruseşte, o melodie ca în „Franţuzitele” lui Facca.

2. *Nacealnicii*, ori *cinovnicii* sunt funcţionari de toate categoriile, fie moldoveni, ruşi, poloni, etc.—dar pe toţi i-ai puteà scăldà în aceeaş apă. In contact totdeauna cu populaţia moldovenească, unii dintre ei sunt nevoiţi să înveţe limba moldovenilor.

La judecăţi mai ales — îmi spunea serios un ţăran basarabean, — că dreptatea se scoboară din capul lui Dumnezeu în al Ţarului, apoi de acolo în al judecătorului, şi apoi acela şopteşte advocatului cuvintele dreptăţii, dar trebuie să le spuie mai încet împricinatului moldovean, ca să nu se supere Ţarul, că vorba dreptăţii spusă în ruseşte, s'a spus în o limbă atât de săracă!

3. *Răzeşii*, sau mazilii sunt aceiaşi ca în România, numai că ţin mult la datinele apucate din bătrâni, ca mai toţi moldovenii basarabeni. Cu pământ mai mult sau mai puţin, unii rupţi şi jerpeliţi ca vai de ei, sunt fudui şi-şi ţin ifosul, ca şi capra coada în sus.

Spusu-mi-au ei, Basarabenii, că laptele caprei e rece pentrucă ea ţine coada în sus şi-i suflă pe dinapoi vântul de i-l răceşte; mândria răzeşului basarabean nu se răceşte însă nici când. Ca şi al nostru, care porneşte la prăşit punându-şi sapa în batistă, iar coada o iea în mână ca baston, şi ca şi răzeşiţa noastră, care spune cumătrei sale — când are borş cu crupe în oală şi vede că o aude un străin că are borş cu *zamfirele*, ori *smarandele*, răzeşul din Basarabia, de ar

1) Numai boerii.

fi ori cât de calic, cât de rupt şi jerpelit nu-ţi va da voie să-i zici altfel decât numai: „*căpitane*". Aşà-şi zic ei între ei şi astfel le zic şi ţăranii ce nu-s răzeşi, însă râd de ei. Respectă însă cu toţii acest cuvânt ca ceva apucat, lăsat din bătrâni. Şi nu e întrebuinţat numai din răzeşi, sau pentru răzeşi, ci şi de ţigani faţă de ţărani pentru a-i ridicà, şi de ţărani faţă de ţigani, pentru a-i ridiculizà. E o imitaţie a modului de adresă al răzeşilor. Şi la noi cu 60—70 de ani în urmă, răzeşii îşi ziceau astfel.

4. *Ţăranii* — înregistraţi sub acest nume şi la starea civilă în ruseşte — sunt piatra cea mai neclintită a naţionalităţii române din Basarabia, alături de răzeşi. Foarte isteţi la înfăţişare, cu ochii blânzi, fruntea brăzdată de trăsături bărbăteşti, buni vorbitori, cu logică tare în argumentări, naivi, religioşi — uneori până la bigotism — ţăranii basarabeni sunt de bună seamă cele mai interesante portrete din galeria etnică a neamului nostru. Indrăsneţ — câteodată — până la obrăznicie când nu te cunoaşte şi cu cel strein de neamul şi—mai ales de legea lui; sfios până la ruşinare, când te crede „adânc şi scump", cu mare rost şi adâncime în vorbe, rar cu răutate şi duşmănie către ori cine, fatalist în înţelesul strict al cuvântului nimic nu-l înspământă, multe îl bucură — deaceea şi ţine atât de mult la solemnele petreceri cu datine din bătrâni — iar pentru lucruri şi idei noi e absolut indiferent şi rece.

Acestei calităţi speciale trebuie să-i mulţumim, că se păstrează naţionalitatea română acolo. Sunt însă dator un capitol special femeii, mamei basarabene, care are un rol covârşitor în această privinţă; ca şi în privinţa adevăratelor comori de folk-lore.

Preotul.

Ne interesează de bună seamă şi preotul moldovean de origină, şi cel rus, malorus, bulgar, găgăuţ, etc., pentru că la timpul lor—vin în atingere directă cu poporul moldovenesc, servindu-i astfel de educator.

Preotul de altă origină, dacă vine într'un sat moldovenesc, până să deprindă limba poporului se slujeşte de cea rusă, servindu-se de mimică — foarte comică de altfel — sau de vreun interpret, care, în cazul acesta poate să fie, sau unul ce a studiat şcoala din sat, sau dascălul bisericii. De oficiat, oficiază desigur în limba rusă, fără ca poporul să poată înţelege ceva, dar D-zeu ştie şi ruseşte şi „rugăciunea e primită şi în limba aceasta"; nu fără regret însă. Auzi însă şi câte un: „aşà a lăsat Dumnezeu". Mulţi din aceşti apostoli fără „darul limbilor" devin nişte adevăraţi „Clamantes in deserto"; răceala faţă de biserică e simţită în satele cu astfel de preoţi. Faptul acesta a determinat pe „gubernanţi" şi în special pe căpiteniile bisericeşti, să se gândiască la înfiinţarea unei catedre de limba moldovenească atât la Seminariul din Kişinău, cât şi la şcoala duhovnicească de fete de acolo — tot un fel de Seminariu. Ca titulari sunt Macarie Untul, candidat în bogoslovie pentru Seminariu şi Grigorie D. Constantinescu — originar din Iaşi — pentru şcoala de fete. Preotul moldovean de origine, a avut de mic în familie ca limbă de conversare cea rusească, în care părinţii au căutat să-l perfecţioneze, întru cât ştiau că-i trebuie pentru cultură.

Moldoveneşte el a învăţat între copii de ţărani — după ce ştià ruseşte — fie în şcoală, fie la joacă. Nu va şti deci mai mult decât un ţăran; deosebirea numai va fi, că limba lui şi pronunţarea moldovenească, îi vor fi mai stricate şi mai sărace, pentrucă citeşte literatură rusească, rugăciuni ruseşti, la petreceri şi întâlniri, chiar cu moldovenii (ce ştiu şi ruseşte), vorbeşte mai mult ruseşte; iar moldoveneşte vorbesc numai prietenii intimi din copilărie, când vreau ca să se apropie mai mult şi mai cu căldură unul de altul, şi de fericitele timpuri ale copilăriei. A pretinde unuia dintre aceştia să-ţi vorbească numai moldoveneşte, ar fi să-l mărgineşti, să-l încătuşezi într'o sferă lexicală foarte strâmtă pentru el; se sufocă, vrea libertate de gândire, discuţie şi porneşte imediat conversaţia despre chestiuni înalte

în limba rusă. Moldoveneşte se pot servì pentru vieaţa de familie şi pentru afacerile bisericeşti din sat. Preotesele deasemenea au aproape acelaş grad de cultură ca şi preoţii; şi limba lor de conversaţie e tot cea rusească; femei la locul lor: culte, bune şi harnice gospodine. In ceeace priveşte situaţia preotului în sat, ca şi în societate, e necomparabilă cu a preoţilor dela noi. Hainele ce le poartă sunt de orice culoare — rar negre — numai clerul monahal purtând această culoare. Preotul e ,,bătiuşca'', ,,părintele,,; preoteasa e ,,*cucoana matuşca*'', ,,*matuşca*''; copiii preotului sunt ,,*pani*'', ,,*panecicu*'', *cocon*, *coconaş*, astfel îi numesc moldovenii, uneori ruseşte, alte ori ,,pe moldovenia astlată a noastră şi proastă''.

In ceeace priveşte breasla preoţească, Basarabia stă pe o treaptă absolut superioară preoţimei din regatul român. In satul său mai ales, şi în afară — preotul e foarte respectat. Singura persoană din sat care are toate atribuţiunile mai însemnate şi care are vaza cea mai mare e preotul. Starostele de sat, starostele de biserică, învăţătorul sau ,,ucitetul'', etc. nu înseamnă nimic, faţă cu preotul, care e totdeauna ,,naşu părintele'', ,,batiuşca'', ,,părintele'' sau ,,tătuţu nostru''. El e primar, ofiţer al stării civile şi ţine o cancelarie de o curăţenie şi rigurozitate demnă de imitat.

Intrebarea logică ce se pune este, că cine înregistrează pe născuţii şi cununaţii de alte confesiuni, decât cea creştină în Rusia? Numai şefii lor religioşi, care-s impuşi la aceasta prin legiuiri speciale, aşà că nimic nu se scapă din vedere. O falşificare, o mistificare, o scăpare din vedere e pedepsită aspru de Consistoriul Bisericesc.

Omul acolo nimic nu porneşte fără ,,blagoslovenia'' şi sfatul luminat al preotului. Copii sunt deprinşi de mici cu ascultarea aceasta necondiţionată şi supusă părintelui spiritual, sau duhovnicesc, cum îi zic ei.

Voiu cità cazuri de acestea:

In spre seara de Sf. Vasile copii nu pornesc de haimana — ca la noi — ci se adună cuviincios la bi-

serică și pe lângă casa preotului, și acolo vin de sărută pe rând mâna preotului, zicând : „Părinţele, dă-ne blagoslovenie ca să umblăm cu plugușorul și cu uratul”. Și nu numai copii mici, ci și cei mari fac acelaș lucru. Unul de pildă e bolnav : „Nașu părinte, dă-mi blagoslovenie și slobozire să mă duc la bolniță (spital)”. Unul vrea să feciorească o fată, adică să o înfiieze. Vine la preot, îi spune ce are de gând, dă informații asupra fetei, asupra părinților și stărei ei, își arată toate speranțele sufletului său pentru acest nou sânge și întreabă respectuos : „Cum poruncești blagoslovenia matale, Părinte. Cum mă luminează Dumnezeu !”.

La Paști toți poporănii după slujbă vin de ciocnesc ouă roșii cu preotul, spunându-și fiecare păsurile și cerând sfaturi. Nu este în fine o altă persoană la țară, care să eclipseze pe preot, să-i dicteze ce trebuie să facă, sau să-i știrbească cu ceva prerogativele și autoritatea sa [1]).

Sunt sate, care, n'au avut niciodată preot de altă origină, acolo sentimentul religios e foarte desvoltat. Preoții oficiază — mai ales liturghia — în moldovenește (nu vorbesc în general) ; în primul loc li-o impune cerința credincioșilor, care părăsesc biserica și al doilea e simpatia ce o au unii pentru limba și cântarea moldovenească. Pronunță câte odată o mică predică numai cu cuvinte populare.

Invăţătorii.

Ucitetul, sau învățătorul, numit de moldoveni și „acel ce învață pe copchii carte”, „*ucitel*”, „*ucite*”, „*ucit*”, „*ocite*”, etc. (plural moldovenizat : uciteli, uciți, ociți, etc.) aparține și el fie moldovenilor, fie altor naționalități „pravoslavnice”. Dacă e rus, malorus, etc. și vine într'un sat moldovenesc, el trebuie să știe numai decât moldovenește.

Nu-i cere, nu-i impune nimeni ; ci împrejurările,

1) Nu generalisez aceste constatări. Sunt și preoţi răi și lacomi, care provoacă nemulţumiri.

căci altfel nu poate predà copiilor începători absolut nimic.

Iată ce-mi spuneà un „*ucit*" de aceştia — malo-rusian de origine — de trebuinţa limbei moldoveneşti pentru ei : „Noi trebue di învăţat moldovineşte, că de amu dacă avem numa copchii de moldovan, cum îi di făcut altfel"? Faţă de popor ei nu pot aveà rol de educatori pe terenul economic, sau cultural, ci cum bine şi-a caracterizat unul întreaga breaslă : „noi aice suntem numai nişte arătători de buchi".

Ca unii ce sunt cu patru ochi sunt foarte adesea consultaţi de ţărani în cazuri de nedumerire, ori în ce privinţă ; ca şi preotul.

Am asistat la unele consulturi de aceste, luate mai ales de ţăranii ce ştiu ruseşte. Ţăranul se tânguià, că are un copil care nu-i tocmai „*tihii*", că face fel de fel de „*dănănăli*", „trii am buni ca un milion de carboave" şi nu mă pricep „cum să-l aduc la calea cea dreaptă şi pe celalt".

Il întreabă dacă nu-i prin cărţi, prin „*cnihe*" vreo sfătuire pentru asta. — „Să-l cerci cu bătaia" spune *gospodin ucitel.* — „Am cercat şi cu asta. Da tot să-l baţi, să-l baţi unde-i ieşi? Şase ceasuri l-am ţinut legat într'o zi şi l-am bătut". — „Ei, şi cum a fost?" — „Cum să cie ; tot rău". — „Da să-l iei cu ghinele?" zice ucitelul. — „Şi aşà am cercat. I-am zis : Colişor să asculţi de tata, că ţi-oi da cutare şi cutare. Crezi c'o fost de vreun folos? Pe-o ureche i-o intrat şi pe alta i-o ieşit". A rămas să se mai gândească ucitelul asupra acestui caz şi poate se gândeşte şi acum. Mie mi-a făcut impresia — că în chestiuni de acestea mai mult poate gândì moldovanul simplu (care aveà şcoala orăşenească „gorodschii ucilişte") decât „gospodin ucitel".

In cursul convorbirei lor — de trei sferturi de oră — am observat la ţăran dorinţa de a vorbì tot în moldoveneşte, iar la ucitel — moldovan curat după sânge — dorul de a conversà exclusiv în ruseşte, zicând pe moldovenie numai din când în când un „bre omule", ori „un de amu înainte".

Invățătorii nu-și fac studiile în una și aceiași școală, pentrucă școlile nu-s de aceeași categorie. Cei dela școlile cele mai înaintate dela țară — ministeriale (ministiriskii) — studiază la Seminarul de uciteli din Bairamcia, un sat mare în ținutul Akermanului. Seminariștii destinați preoției pot ține loc ca suplinitori, iar pentru celelate categorii de școli ies, fie din școlile așà zise ,,dvuclasnâi'', cu două clase, fie din școlile pregătitoare duhovnicești, fie din cei ce au întrerupt cursurile ghimnaziului (liceului), etc. La seminarul de *uciteli* din Bairamcia se învață mai multe studii, decât la noi în școlile normale. Se pune mare bază pe educația religioasă în toate școlile. In familia sa, ucitelul întrebuințează ca limbă de conversație cea rusească. Preotul și învățătorul trăesc în multe locuri în bune relațiuni, în multe locuri trăesc în rele relațiuni. Cauzele nu sunt cele de predominare ca la noi, ci alte jigniri cu caracter personal. Mulți învățători sunt indignați, că nu se pot întrunì pentru a-și comunicà unul altuia impresiile și durerile. Au avantajii materiale foarte bune; în sufletul lor însă mari nemulțumiri.

Nu doresc altceva decât libertate deplină de manifestare și gândire, *sub regimul rusesc*. Sunt dintre ei — nu-i vorbă — și de cei cu păreri mai înaintate. Ca să vă faceți idee de dicționarul român al unui *ucitel* basarabean, — de cea mai curată origine moldovenească — dau o traducere din Istoria rusă a lui Luca Golovko — făcută pentru mine de un învățător cult: ,,Când le lua femeile i fiicele pe care le înfunda în garemuri, da pe ficeri âi traduse în magomedanie și încomplectue di ianiceri''. E făcută cu multe greutăți, sforțări și ajutoare ale dicționarelor ruso-franceze; dar a ieșit o moldovenească adorabilă. Ca totdeauna, când vorbește către poporul de jos, rusul spune despre nelegiuirile Turcului în țările creștine.

Dascălii bisericeşti.

„Psalomşticul" — căci unul singur e în fiecare sat— are mare trecere între săteni mai ales atuncea, când e „adânc în cuvinte şi în voroave". In privinţa cunoştinţei limbei moldoveneşti ei se pot despărţì în două categorii: cei tineri, care ştiu prea puţin a cetì, ori a cântà moldoveneşte; cei bătrâni cărora le place mai mult să cânte moldoveneşte şi sunt model de religiositate pentru popor (ca şi mulţi din preoţi), prin toate actele lor externe. Dela biserici şi din venitul epitrahilului ei iau a 4-a parte, ca şi din pământ; deci dacă admitem 33 de desetine porţiunea cea mai mică de pământ stăpânită de cler într'un *plan*, 8 destine şi $\frac{1}{4}$ revin *psalomşticului*. (O desetină are 60 prăjini de pământ).

Ca şi preoţii ei primesc recompense şi distincţiuni pentru serviciul conştiincios şi devotat bisericii şi religiosităţii, astfel: pot depune examen pentru a fi hirotonisiţi diaconi — căci, în Rusia — diaconii nu studiază în Seminariu. Li se mai dă la unii: medalie de argint, blagoslovenia Sinodului în o gramată cu litere de aur, medalia de aur pentru 50 de ani în serviciul bisericii — mare cât o monedă de aur de 100 lei: pe o parte e efigia împăratului cu inscripţia *„Nicolai II samoderjeţ Vserosiiski"* [1]), iar pe cealaltă e o cunună de lauri şi în mijloc cuvintele: „Za userdie", pentru râvnă, devotament. Am avut ocazia să asist la predarea de către *blagocinul cercului* a unei astfel de medalii unui veteran al serviciului bisericesc. A fost emoţionant pentru el. L'au felicitat cei de faţă; iar el — după ce se închină mai întâiu lui Dumnezeu — mulţumì episcopului, Impăratului, apoi blagocinului şi preotului de loc. Cântă pe moldoveneşte aşà precum a „predanisit" dela alţii, un: „Vrednică eşti cu adevărat". I se mai adusese şi dreptul de a purtà stiharul la orice slujbă, privilegiu ce de altfel se acordă foarte

1) Nicolae II, singur stăpânitorul tuturor Rusiilor.

repede — şi la mulţi cântăreţi bisericeşti. Toate aceste distincţiuni, ca şi ale preoţilor se publică în revista „Ţercovnâi Viadomost" [1]) din Petersburg.

Mulţi ar dorì să cânte după melodia orientală în moldoveneşte; notele orientale în biserica rusă nu se întrebuinţează.

O biserică.

O biserică de sat din Basarabia desigur că nu e una şi aceiaş. Sunt clădiri impunătoare, cum am văzut în construcţie prin ţinutul Orheiului şi Bălţilor, etc. — adevărate monumente. Se găsesc încă — rar de tot — nobili, care-şi sacrifică mare parte din averea lor pentru construirea de locaşuri destinate slujbei dumnezeieşti; nici preoţii însă nu neglijează vatra credinţei. Nu e mai puţin adevărat, că sunt şi se construesc şi astăzi clădiri mai şubrede de lemn. Nimeni nu poate forţà împrejurările; nimeni nu poate impune unui sat mic — de pildă — să-şi construiască biserici de zeci şi sute de mii de lei, pentrucă se gândesc, că în timpul cât se vor adunà fondurile, unde se vor închinà oamenii şi ce se va face scânteia credinţei din sufletele lor. Aceasta înseamnă a preţuì într'adevăr fondul, în locul fastului şubred al formei. Pentru a vă face idee despre una din aceste biserici, apropiaţi-vă de ea şi observaţi-o cu atenţie, ca unul ce n'aţi mai fost pe pământul stăpânitorului „tuturor Rusiilor".

Multe din ele sunt împrejmuite fie cu zid de piatră, cărămidă, zaplaz de scânduri, gard de nuiele, etc. iar prin apropiere, sau chiar lipit de zid este o casă, în care fie că locueşte „*storojul*" bisericesc — un fel de paraclisier dela noi; fie că dascălul, fie că e goală, fie pentru ca să adăpostească noaptea pe „cel ce stă de caraulă la sfânta biserică pentru paza cruştelor (cutiilor) şi a banilor depe lumânări". Acesta are toacă [2])

---

1) Inventarul bisericesc.

2) In Basarabia, ca şi în toată Rusia, nu se toacă niciodată, ci numai se trag clopotele. In unele sate, sunt ca şi prin oraşe, oameni cari trag clopotele cu o adevărată măestrie.

la dispoziție și o lovește din când în când în timpul nopții, ca să se știe că biserica e păzită. Pe acesta îl poate inspectà preotul, dascălul, starostele de biserică, cel de sat, etc.

Dacă ai ajuns dinaintea ușei de intrare descopere-ți capul, și fii religios prin atitudinea și mișcările tale, căci ești în mijlocul unui popor *„pravoslavnic"*. Observă în partea dreaptă și vei vedeà o frânghie atârnată până jos, pentru a se trage clopotul la ocaziuni, fără a mai fi nevoie ca să mai fie deschisă și ușa de intrare a bisericii. Multe din biserici au forma crucii; deasemenei au cupole în stil rusesc, gotic sau bizantin. După ce intri pe ușa principală — care la noi ar fi a pridvorului — la dreapta vei vedeà o ușă, dinaintea ta altă ușă, în stânga scara pentru suit în clopotniță, în colț — în stânga — cristelnița pentru botez. Ușa din dreapta conduce în o mică „comnățică", chilioară foarte mică în care se află un dulap cu toată arhiva bisericească — foarte bine ținută; un scaun și o masă rar când complectează restul mobilierului. Ele slujesc preotului „lui bătiușca", sau „psalomșticului" pentru a da „cărți de metrici", „hârtii de metrici" pentru nunți, sau pentru a slujì la obținerea de moșteniri, judecăți pentru pământ, etc. De notat este, că cântărețul trebuie să ajute pe preot la arhivă, așà-l obligă dispozițiile sinodale și ale arhiereului locului, înțeleg pe Episcop. Cristelnița — sau baptisteriul — e mai totdeauna din aramă; sau din alt material. Primul lucru ce-ți atrage luarea aminte într'o biserică e catapeteasma. Ca cei ce ne interesăm cu amănunțime de un locaș de rugăciune al fraților noștri basarabeni, trebuie să observăm dela ușă aceea ce-i mai deosebit decât la noi. In partea dreaptă, sau stângă — după cum locul e mai larg — e așezată un fel de catedră, mai des un dulap și o masă, sau un fel de birou cu saltare multe și un scaun. Dacă serviciul divin nu e început, greu te vei pricepe ce să fie asta; dacă însă va fi început, îți vei venì în minte, că acesta e depozitul de lumânări al bisericii, căci deasupra mesei sunt lu-

mânări albe şi galbene aşezate după preţ şi calitate. Lumânările acestea şi discul sunt izvoare de mare venit pentru bisericile din Basarabia; ca şi pentru cele din întreaga Rusie. Nimeni în Basarabia n'are voie a vinde lumânări pentru biserici, decât numai „Zavodul", fabrica dependentă de consistoriu şi condusă de preoţi. Preoţii şi starostii de biserică trebuie să se aprovizioneze cu lumânări dela „*skladul*" — depozitul special de lumânări al *zavodului* din Kişinău. Acest depozit se află în apropiere, fie într'un târg, fie într'un sat la un preot, care primeşte anual până la 300 de ruble şi mai mult pentru distribuire de lumânări. Preotul şi starostele bisericesc din fiece sat sunt datori să nu primească altă lumânare, decât din cele cumpărate din depozitul lor local — din biserică. Când se sfârşesc — şi lucrul acesta mai nu se întâmplă — sau când sunt aproape de sfârşit, starostele de biserică ia „*Knişca*" — un fel de carneţel — dela preot şi se duce la depozitul cel mai apropiat — cu bani gata —, pentru a se aproviziona cu lumânări. In biserică, la masa amintită, în timpul oricărei slujbe, stă starostele şi vinde lumânări, cu preţ îndoit de cum le-a cumpărat dela *sklad*. Jumătatea ce întrece e destinată a servì ca fond bisericii; din această sumă — pentru întregul an — blagocinul stabileşte o cotă, care o va da biserica pentru diferite instituţiuni bisericeşti, care au scop fie cultural, fie filantropic. Sunt alte instituţii cu caracter de ajutor mutual, pentru care contribuie, fie numai singur preotul, fie numai cântăreţul. Banii de pe lumânări, starostele nu-i ţine la el — n'are voie — ci-i pune în cutia mesei; încuietoarea e pecetluită şi nu se poate deschide, decât când preotul şi „*upolomoşnicii*" patru *împuterniciţi* ai obştiei vin pentru a face „*răfuiala*". Banii strânşi cu discul, nu se pun la un loc cu cei ai lumânărilor, ci într'o „cruşcă", cutie aparte şi aceia pecetluită cu ceară roşie. Ceeace rămâne la finele anului — 31 Decemvrie — e depus la banca populară a cercului respectiv — pentru biserică; iar recipisa, dimpreună cu banii „*blagocinului*" ori „*bla-*

hocinului'' o duce starostele bisericesc la blagocin; el numai o vede, o înregistrează și o dă înapoi tot preotului spre păstrare.

Pronaosul nu e totdeauna despărțit de naos prin icoane mari — zise în strană — ci icoane de acestea în email și foarte frumos executate sunt lipite de pereți. Tot pe peretele pronaosului, fie deoparte, fie de alta, e încadrat în formă de tablou — cu sticlă — actul de sfințire al bisericii din partea Episcopului. Dând în naos — care e în forma crucii câteodată — iar sus are o cupolă înaltă, în partea dreaptă vei vedeà strana pentru cântăreț, ,,psalomștic''. Străni pentru popor și cafas pentru cor nu există în Rusia, decât prea rar, cum nu există nici toacă în clopotniță, la orice ocaziuni trăgându-se numai clopotele.

Strana[1]) pentru cântăreț nu e ca la noi, ci mai în toate locurile e un fel de despărțitură de scânduri, cu ușă de intrare, cu masă lungă, lată și înclinată în forma pupitrelor dela școală; dedesubtul acestei mese sunt rafturi pentru cărțile bisericești. Pe acestă masă — lungă câteodată până la 2 metri — cântărețul își pune cărțile pentru serviciul bisericesc. Cântarea e foarte curioasă, după melodia rusească: mai mult o pronunțare repede a cuvintelor cu lungirea sfârșitului. Nici cântăreților nu le place melodia aceasta, necum poporului; căci un *psalomștic* îmi spuneà: ,,cântarea asta a noastră nu-i bisericească; par'că mânăm niște boi. La dumneavoastră frumoasă-i cântarea bisericească''. In genere coruri sunt bune aproape în fiecare sat; cântăreții însă sunt foarte stângaci la cântare, deși au unii voci foarte bune.

Și în partea stângă este o strană la fel cu cea din dreapta; ea însă nu servește pentru cântăreț, ci fie pentru scrierea pomelnicelor — cărticele foarte interesante tipărite cu iconițe — sau pentru scrierea celor ce plătesc să li se puie vreo slujbă, un acatist al vreunui sfânt, sau al Maicii Domnului, sau pentru darea leturghiilor mai mici. Toți cei ce au dat sunt pomeniți

1) E cu fața către Catapeteasmă, așà că dascălul nu stă cu fața spre public, ca la noi, ci e obligat să aibă o atitudine mai bisericoasă.

la urma acatistului — care se face de preot, stând în picioare fie în mijlocul bisericii, fie dinaintea unei icoane, iar cei ce au plătit stau în genunchi și se roagă cu multă cucernicie. Tot în acea strană sunt și icoanele ce se trimit dela dughiana eparhială — din Kişinău — prin blagocin.

Dinaintea stranei cântărețului, sau în partea stângă — dinaintea celeilalte strane (strana din stânga lipseşte în multe biserici) e *„grobnița"*.

„Grobnița" sau Mormântul Domnului e un sicriu, o cutie mare fie de lemn aurit, fie chiar de argint, aur, ori alt metal, în care se păstrează în cursul anului Sf. Aer, sau Epitaful. Deasupra lipit de perete e Iisus crucificat, iar deoparte și de alta e Fecioara Maria și Maria Magdalena. Costul unei „Grobnițe" e dela 60 până la 2000 de ruble, iar al unui crucifix „cruci pentru Golgota" (crestâ na Golgofia) e de 120—300 de ruble. Epitafurile (plaştanița) deasemenea sunt executate foarte artistic; prețul lor e între 25 și 600 de ruble. După comandă însă se execută cât de scumpe. Catapiteasma — în genere — nu e așà de înaltă ca la noi, lipsind — din multe părți — proorocii și apostolii, ci numai două icoane împărăteşti deoparte și de alta a *uşii raiului* (dverele împărăteşti), apoi uşile altarului cu arhanghelii și în fine icoana hramului la dreapta și alt sfânt — de ordinar patronul întemeietorului — la stânga. Mai sus sunt câteva icoane mici din praznicile împărăteşti — episoade din vieața lui Iisus — mai ales 6 (din 12 câte sunt) apoi mai sus — mare, în mijloc e Iisus pe tron, deoparte și de alta Apostolii Petru și Pavel (unul cu cheile, altul cu Evanghelia) și doi sau patru din proorocii mari. Deasupra fiecare din aceste icoane are crucea. Predomină prin mărime și înălțime cea a lui Iisus. Icoana Sf. Marame lipseşte mai totdeauna. Şi iconostasele acestea se vând gata în întregime dela magazine speciale. Prețul variază între 724 și 2664 de ruble. De acestea se găsesc gata; după comandă și măsură se pot face cât de scumpe, din ori și ce metal prețios.

In privința dotării interne a bisericilor, a pre-

tului obiectelor bisericeşti, a frumuseţii icoanelor şi a execuţiei lor, nici o ţară creştină nu poate fi comparată cu Rusia. Se găsesc apoi mulţi, care iubesc „podoaba casei Domnului", adică donează multe lucruri scumpe pentru biserici, mai ales femeile.

Altarul[1]) are aceiaş înfăţişare ca şi la noi. In mijloc e prestolul, la stânga masa pentru proscomidie (care e şi zidită), la dreapta o despărţitură, sau un dulap pentru odăjdii, adică vestminte bisericeşti (ei le zic veşmânturi); se mai găseşte şi câte o sobă. Sfânta masă este zidită, de lemn, cărămidă, piatră, etc. şi acoperită cu un acoperământ de un metal nobil: bronz argintat, argint cu email, aur cu email, etc. Pe acest acoperământ de metal, *metaliceskii*, sunt lucrate icoane ca Învierea, Cina de Taină, Naşterea Mântuitorului, Punerea în mormânt, sau şi sfinţi numai. Acoperământurile acestea de metal costă între 500 şi 3000 de ruble şi dacă n'ai observà bine şi n'ai fi prevenit, ai puteà crede că oriunde Sf. masă e de metal masiv, ceeace desigur se poate executà după comandă şi costă cam scump. In genere Sf. masă e numai îmbrăcată în metal[2]). Şi la masa pentru proscomidie — în unele locuri — e aşà. Se observă icoane ca jertfa lui Abraam; ori alte episoade din Noul Testament, ca Cina cea de Taină, Sf. Arhidiacon Ştefan, etc.

Preotul *proscomideşte* foarte repede; pentru pomenit dă preferinţă aproape numai liturghiilor, ce se dau la altar, şi care nu sunt mai mici de o rublă; cele mai mici se primesc la strana stângă de starostele de biserică, sau dascăl şi după listă le scoate părticele. Pe Sf. masă sunt: Sf. Antemis, Evanghelia, Chivote, Tricheriul pentru Sf. Paşti: trei lumânări aşezate în formă de triunghiu, din faţă între două lumânări Invierea lui Iisus, aurită; în dos mai sus e o altă lumânare. Cu acest tricheriu umblă preotul în ziua de Paşti,

---

1) Bisericile aşa zise soboare în Rusia au 3—6 şi chiar 12 altare, în care se oficiază serviciul divin la serbători mari.

2) Accentuez lucrul acesta de oarece cei grăbiţi de pe la noi — trimişi să facă studii speciale, se hasardează ca afirmaţii gratuite.

când iese cu cădelnița prin biserică. Intr'un dulap, sau pe o fereastră — în altar — sunt iconițele ce se dau la botez pentru copii, cununițele și rugăciunile de iertăciune pentru morți (despre care voi vorbì la locul respectiv). Serviciul în biserici se face fie în limba moldovenească, fie în limba rusească. Lucrul acesta depinde atât de simpatia preotului respectiv pentru limba moldovenească, cât și de cunoștințele în această limbă, atât ale preotului, cât și ale cântărețului. Pe Sf. masă în altar am văzut la multe biserici câte 3 evanghelii în limba moldovenească. Evanghelia mai totdeauna se cetește în această limbă. Liturghia de ordinar se oficiază în moldovenește, acolo unde sunt dascăli, sau preoți bătrâni. Și dintre tineri oficiază astfel, însă nu totdeauna pentru dragostea limbei moldovenești, ci din trebuință, siliți de împrejurări, — adică de faptul că altfel ar rămâne bisericile goale. Ca amănunte în serviciu aș aveà de amintit, că multe se eliminează de dascăl, fiind prea împovărător serviciul pentru unul singur. Vecernia se face complect.

Dimineața — când vine preotul — (biserica e plină de oameni) începe fie cu litia, fie cu cei 6 psalmi.

Cântărețul nu zice niciodată: „Prea Sfânta Născătoare de D-zeu"..., după zicerea preotului: „Pe prea Sfânta Curată"... La: „Veniți să ne închinăm"... poporul îngenunchează, ori de câteori s'ar zice. Cu sfintele daruri nu iese preotul, decât numai pe postamentul de dinaintea catapetesmei; după ce pomenește: „prea blagocestivul singur stăpânitorul Impăratul nostru Nicolai Alexandrovici"..., pomenește pe Episcopul Serafim[1]), acum Arhiepiscop (dela 16 Maiu 1912), însă cu toată titulatura: al Kișinăului și Hotinului. In biserică nu te lasă să pronunți Treime, binecuvintează, etc., ci numai rusismele: Troiță, blagoslovește, etc., căci așà „e drept să se zică". Cântarea bisericească

---

1) Sinodul Bisericei ruse cu ord. Nr. 5267 din 22 Martie 1914 (prin obersecretarul P. Mudroliubov), face cunoscut, că pe ziua de 20 Martie 1914, Arhiepiscopul Serafim al Kișinăului și Hotinului, e mutat ca Arhiepiscop al Tverului și Kașinului; iar ca Arhiepiscop al Basarabiei e numit Platon, Arhiepiscopul Aleutelor și Americei, un ierarh foarte cult.

din România e foarte bine apreciată de clerici, dar mai ales de popor; mulți cântăreți și preoți din Basarabia m'au întrebat dacă și-ar puteà procurà din România cântări pe note liniare, notele orientale nefiind cunoscute în Rusia, cum am amintit. Un alt element, care hotărăște mai totdeauna oficiarea liturghiei în limba rusă e învățătorul, fie singur, fie cu corul; el știe foarte puțin moldovenește (cântarea bisericească o învață în seminarul învățătoresc) și corul nu cântă decât rusește. Sunt și dintre învățători oameni doritori de lumină și de adevăr și nu unul m'a întrebat, dacă s'ar puteà găsì, ca să citească o istorie a moldovenilor (ei mai toți sunt moldoveni), însă critică, nu biografică, și nu românește, că „limba ceia tare-i gre", ci franțuzește, nemțește, sau chiar rusește.

Starostele de biserică.

Ales de către obștie și plătit de ea, ca să vândă lumânări și să umble cu discul „pentru sfânta biserică", starostele acesta e dintre cei mai de treabă și mai cinstiți oameni din sat. El are față de preot, reprezentanții satului și organele de control ale bisericii — blagocinii și Episcopul — toată răspunderea pentru curățenia bisericii, păstrarea vestmintelor, icoanelor și mobilierului bisericesc, repararea bisericii prin năuntru și afară, a casei parohiale, etc. Pentru curățirea bisericii este așà zisul *storoj* (storoj rusește = păzitor). La curățire însă trebuie să stea starostele și să-l conducă, să puie mâna chiar el, acolo unde fie priceperea, fie puterile storojului n'ajung. Când starostele nu-și îndeplinește bine datoria în ceeace privește curățenia și ținerea în bună stare a obiectelor sfinte, e raportat blagocinului, care-l dă afară, ori îl pedepsește. Când e acuzat, că ar fi mânuit cu rea credință fondul lumânărilor și al discului, adică: ce trebuià să puie în tejghea, a pus în buzunar, sau de pe disc a mai pus și deoparte, nu în „Crușcă", atunci se dă de știre la

D-l „Pristav". Acesta vine, anchetează dimpreună cu blagocinul, sau *pomoşnicul* blagocinului şi starostele necinstit poate să ajungă şi la „*Ostrov*". Dacă însă îşi „poartă slujba şi capu" bine 10—20—30 de ani, e „învolnit", adică scos la pensie şi primeşte pe lângă leafă — prea mică — şi un *mundir*, un fel de redingotă neagră, cusută pe margini cu panglică de fir alb, sau galben — după vechime — precum şi medalia „*migdalu*" de argint, ceva mai mică ca o monedă de 5 lei, sau de aur cu portretul împăratului şi titulatura lui, iar pe verso cununa de lauri cu menţiunea : *za userdie*. Medalia şi mundirul are voie să le puie în orice zi de sărbătoare; ei le pun cu preferinţă când se duc la biserică, ca să se vadă de toţi, că „împăratu preţueşte cinstea obrazului".

Aceste distincţiuni pentru toţi au mare valoare şi mulţi se luptă ca să se poarte cinstit, spre a căpătà : „un mundir şi un migdal di la împăratul", să se cunoască cu ceva folosit şi cinstit din truda pentru obşte.

Şcoala şi Invăţătorul.

Prin unele locuri unde sunt şcoli gramate (din anul 1912 pe cale de desfiinţare), ori bisericeşti (cari încă funcţionează), şcolile sunt instalate în clădiri mici, fie proprii, fie închiriate.

Şcolile săteşti — botezate ministeriale, — sunt — multe din ele — adevărate palate. Cele bisericeşti, reduse ca local, cu un personal învăţătoresc foarte mărginit ca cultură, sunt foarte răspândite prin regiunile moldoveneşti. Să ne ocupăm de mobilierul unei şcoli, fie de orice categorie ar fi. Dela uşă se vede catedra, sau o masă, plină cu caete, cărţi şi material şcolar — (copilului i se dă totul gratuit în şcoala sătească) — pe pereţi de jurîmprejur sunt tablouri religioase, de ştiinţele naturale, etc., şi apoi 30—40—50 de tablouri de istorie rusească.

Vei vedeà acolo botezarea ruşilor în Volga, vei

observà pe Sf. Vladimir cu aureolă, apoi pe Rurik, pe Ivan Groznicul „Groznâi“, pe Petru „Velichii”, cel Mare, când lucrând la șantiere în Olanda, când mustrând pe fiul său, când primind pe ambasadori în șura lui — imens de lungă — dela Petersburg, etc., etc., In spre răsărit, aproape de icoană, deasupra mesei sau a catedrei, vei vedeà portretele familiei imperiale foarte frumos executate. Vei mai vedeà apoi în clasă — ori unde — „*sciotul*”, mașina de socotit, numită la noi mașina rusească, iar în Rusia, mașina *suedeză*. Bănci, sau pupitre complectează restul mobilierului școalei.

„Moldovenii n'au istorie“.

In una din aceste școli — privind la tablourile acestea tendențioase — am avut o convorbire interesantă cu „ucitelul”.

— Așà-i, zice el, că istoria împărăției *noastre*, rusești, îi frumoasă și ninunată? — Da, îi răspund eu, dar a noastră a Moldovenilor e mai frumoasă, pentrucă e a noastră și vorbește de domnii noștri.—D'apoi cum se face treaba asta? Aveți și D-v., Românii, mai ales moldovenii iști proști — istorie? Profesorul nostru pentru „*vsemirnâi istorii*” [1]) dela Seminarul de uciteli din Bairamcia, ni-a spus: Ce fel de nărod sunteți voi Moldovenii, că n'aveți istorie! Și nici că se cade să aveți istorie, pentrucă sunteți urmași ai unor hoți aduși de Traian, craiul Râmului din temnițele dela Rim”. Pentru a mă convinge mi-a adus două cursuri de Istoria Universală în limba rusă [2]), în care a răsfoit mult și deabià a găsit amintit un Moruzi — nume scump diplomației rusești. Am stat și am reflectat puțin cu durere asupra acestor insinuări mincinoase, aruncate asupra unui neam întreg (cu tendința de a ucide interesul

1) Istorie Universală.
2) De Alexandru Tracevski și Karamzin.

pentru acel neam) şi m'am gândit, că odată vrednicul Ureche, a apărat neamul său de nişte astfel de „basne, scornituri şi bârfeli".

Am prins deci curaj şi am început a-i demonstrà domnului ucitel, că istoria trebuie scrisă „sine ira et studio" după vorba lui Tit Liviu, nu ştearsă cu ură şi falşificată din interes şi iubire de ignoranţă. Apoi în mod elementar, intuitiv (interlocutorul meu erà cult, ştià franţuzeşte şi nemţeşte) i-am arătat, că e imposbil ca un popor să n'aibă istorie, că istorie are un copil, o familie, un sat, un oraş, un uezd (judeţ), dar mai ales o naţiune întreagă? „Şi apoi un ţinut întreg de 400.000 km. p. se poate oare populà, D-le ucitel, numai cu hoţi; fie acei hoţi, chiar din întreg imperiul roman?" I-am amintit de istoricii ce dovedesc, cum că aici s'au adus colonişti din alte părţi şi de altă specie, nu din temniţe. El a ascultat cu multă atenţie, a reflectat mult asupra citatului din Eutropius: „ex tot orbe romano", m'a tot întrebat asupra tuturor cuvintelor ce nu le înţelegeà şi la urmă mi-a spus: „La noi nu se poate de ştiut mai mult dinspre partea asta. Intreabă D-ta pe ori cine. Şi nici nu se poate alta să ştiu, dacă aşà am învăţat în şcoală şi pe deoparte n'am avut de unde cetì istorie de asta. Da cum văd eu îi *interesnâi* (interesantă) şi istoria moldovenească, dacă spui că Românii şi cu Moldovenii is una". Pe lângă alte împrejurări ce au contribuit la înstrăinarea unor astfel de elemente e şi căsătoria cu fete culte de altă limbă: polonă, rusă, malorusă, gagauţă, bulgară, etc.

Doresc — cum am amintit — o istorie critică, nu biografică, a Românilor, în o limbă cultă europeană. Pentru perpetuarea naţiunei româneşti în viitor, aceste elemente înstrăinate, care au tovarăşe de vieaţă de altă limbă, sunt ca şi pierdute. Citească oricine conferinţa admirabilă a lui Haşdeu în această privinţă [1]). Dacă o naţionalitate se poate menţine undeva curată,

1) B. P. Hasdeu, O nevéstă română, Bucureşti, 1903.

apoi numai acolo se menține, unde mama are limba curată, ține la datine și obiceiuri, unde în vieața de familie nu sună muzica altui sânge. Dintre învățători de aceștia nu e mai puțin adevărat, că am întâlnit mulți, care au simț pentru neamul lor, simț însă adormit. Imi povestea câte unul impresia ce i-a făcut o cântare românească, sau o piesă, cântată, sau jucată în Kișinău, ori în altă parte și-mi spuneà:

„Așà di nemernici și proști cum suntem noi, când auzèm o cântare moldovinească par'că ni sărè inima din loc, că dor îi sânge, frate, nu apă". Mulți ar dorì să vie să viziteze România, sau alte țări străine; le trebuie însă învoire dela inspectorul școlar, dela *pristav*, apoi să aștepte telegrafic răspunsuri din toate gubereniile mai apropiate, dacă nu-i amestecat în ceva revoluționar și apoi și atunci „dacă-ți dă drumu". Cu o îndrumare culturală cuminte, s'ar puteà deșteptà conștiința de neam și la aceștia ce trăesc într'o bezná de nepătruns.

Tablourile religioase din școli servesc la facerea lecțiunilor de religie (urokuri), pe care preotul le ține fie zilnic, fie mai rar; cele de istorie sunt puse cu tendința de a lucrà asupra spiritului oricărui vizitator și în special asupra copiilor, arătându-le majestatea națiunei stăpânitoare; cele de științele naturale servesc pentru un anumit obiect, care se va vedeà când voiu vorbì de obiectele de studiu.

Despre cultura învățătorilor dela celelalte categorii de școli nu pot vorbi, până nu voiu lămurì întrebarea ce urmează.

Școlile poporale și organizarea lor. Cultura învățătorilor.

1. „*Narodnii scholi*" sunt numite în genere școlile poporane, fie că-s ministeriale (ministerskii), fie bisericești (țerkovnâi), fie ale zemstvoului (zemskii), fie gramate, etc.

Voiu începe cu şcolile numite *hramate*, sau *gramate*, deşi sunt pe cale de a se desfiinţă. Mulţi români basarabeni şi-au primit „cultura", lumina dela ele, deci trebuie să le cunoaştem. Numele acestor şcoli îl găsim în Ist. Pedagogiei la Americani, imitate după Europeni, desigur după englezi. Coloniile dela 1619 din America, sunt înzestrate între altele cu şcoli de gramatică.

La şcolile gramate din Basarabia, cursul durează doi ani şi are două „otdelenii", despărţituri, grupe, nu clase.

In aceste şcoli copiii învaţă numai a cetì şi a scrie. Invăţătorul îi poate ţine, până când scopul şcoalei e atins; se satură şi el dela o vreme de bătut apa în piuă şi-şi face slujba, ca să treacă ziua, să vie noaptea şi cu ea „jalovania" leafa. Intreţinute de zemstvo, biserică, sau obştie.

2. *Şcolile bisericeşti* (ţerkovnâi), al căror curs regulat durează trei ani, au 3 otdelenii (grupe, categorii de elevi).

3. La *şcolile ministeriale* cursul e de patru ani şi au patru *otdelenii*. Doi ani e cursul pregătitor: cu otdeleniile I-a şi a II-a; ceilalţi doi ani, cu otdeleniile a III-a şi a IV-a, formează clasa I. Şcolile acestea pentrucă au o singură clasă — (cu două săli) — se numesc şi *odnoclasnâi* [1]).

4. *Dvuclasnâi* (cu două clase), sau *srednâi* se numesc şcolile ce funcţionează prin târguşoare, sau sate şi localităţi mai însemnate. Cursul lor durează 6 ani, au 6 otdelenii, sau categorii de elevi. Doi ani e cursul pregătitor, doi ani durează clasa I, şi alţi doi ani clasa a II-a. Deaceea se numesc „*dvuclasnâi*", adică cu „două clasuri". Dacă vreun elev vrea să se transfere dela o şcoală gramată, bisericească, sau ministerială la una „dvuclasnâi", trebuie să intre în *otdelenia* ce urmează la rând. Din şcolile „dvuclasnâi" ies învăţători pentru şcolile gramate şi bisericeşti. Işi poate oricine închipuì ce cult poate fi un astfel de element

1) Pronunţarea curat rusiască e odnoclasnoe ucilişce; eu dau aici pronunţia ţăranilor moldoveni; viaţa lor mă interesează.

cu o şcoală primară de 6 ani şi care trebuie să conducă o şcoală primară cu doi sau trei ani. Invăţătorii pentru şcolile ministeriale ies din Seminarul de uciteli din Bairamcia, singurul pentru toată Basarabia. Cine vrea să intre în „ghimnazie" (liceu), dacă are şcoala ministerială trebuie să facă un curs pregătitor de un an, dacă are „dvuclasnâi", intră deadreptul. Cursul liceal în Rusia e de 9 ani, cel Seminarial e de 10 ani. Pentru şcolile ministeriale mai servesc ca învăţători şi absolvenţi ai diferitelor cursuri speciale: Seminarul, Institute, etc.

Limba de predare.

Limba de predare în toate şcolile Basarabiei, fără îndoială că e cea rusă, pentru că Rusia stăpâneşte, Rusia cultivă şi stăpânirea rusească e atât de brutală în indolenţa sa şi cultura rusiască e atât de tendenţioasă şi năbuşitoare, încât nimic nu poate răsuflà; sub altă stăpânire măcar spiritul de iniţiativă s'ar desvoltà [1]).

Mi-a fost dat să asist la multe lecţiuni ţinute în şcoli copiilor de moldoveni basarabeni, de învăţători cu un capital lexic moldovenesc foarte redus şi nu puţină şi mică mi-a fost durerea constatând această tortură a unor fiinţi plăpânde, această mutilare a unei limbi al căruia drept la vieaţă, stăpânitorii nu vreau să-l recunoască.

Când vrei să rupi deodată legătura dintre lumea ta copilărească de acasă şi cea în care ai intrat, nu este posibil să nu se facă un mare gol în sufletul său. Simţi o desorientare, o perplexitate şi nu te pricepi ce să spui şi ce să gândeşti de acest musafir nepoftit al vieţii tale sufleteşti. Părinţilor le pare bine, când copiii

1) Vina e şi a noastră; căci n'avem decât să reflectăm asupra progreselor culturale făcute de Poloni şi de Germani în Rusia, pentru ca să ne încredinţăm că cu ceva restricţiuni, cultura în limba naţională e posibilă şi în Rusia. Noi ne-am mulţumit să ne hrănim numai cu ştiri uşoare din presa străină şi cu tendinţi de ponegrire a Rusiei, iar de fraţii noştri nu ne-am interesat, socotindu-i pierduţi.

învață, văd că limba rusească „îi mai întrebată, decât cei moldovenească; cu rusească ti duci și în fundu pământului, da cu moldoveneasca în satu tău și atâtea prăjini, câte poți măsurà cu nasu”. Ei zic că „pentru trăit în lume mai ușor și mai curat e de mare folos limba rusască: la muscali ești om cu cap, la o slujbă (nacealnicie), ești primit, da cu moldovineasca tot *bolvan baran* rămâi. Dacă mântue copchilu dvuclasnâi, pot să ajungă macar uciți (învățători), zborcici (banari, cei ce strâng carboave pentru dări), la poștă, telegraf, la poizd (tren); îți poate vorbì cu orice om din lume, poate cunoaște „ce-i bine și ce-i rău”. E de prisos să spun, că mult se minunează moldovenii noștri de peste Prut, când aud că cineva dintre cei cu carte — nu știe rusește și-ți spun verde: „ce fel de carte știi D-ta, dacă nu știi rusește? Unde se poate țară pe lume, unde ă nu se învețe rusește?”

Moldovenește și Românește.

Cei cari au idee că există pe lume o țară cu numele România, apoi știu că acolo trebuie să se vorbească o limbă, care nu poate fi, decât românească. „Doamne gre trebue să cie limba ceia di la dumneavoastră, de nu se învață pe la noi prin școli și academii, că doar rusu-i cuminte, el ferește pe creștini de greutăți”. Mai auzi pe câte unul când te constată că vorbești aproape de dânșii: „Se vede că nici capu D-tale, cât îi de sănătos n'o dovedit să poți învățà ghine românește, că auzim că tare-i greu”. O idee precisă iarăși nu au; unii cred că Moldova de peste Prut, e ca și a lor, că „Moldovenii cei de peste Prut” sunt „tot de un neam cu dânșii, is frați numa nu pot da mâna de Prut”.

Abecedarul și obiectele din școala primară.

După ce ne-am lămurit asupra sensului în care ei întrebuințează cuvintele moldovan și român, să trecem acum la obiectele de studiu într'o școală basara-

beană. Sunt importante toate obiectele acestea, însă evident că nici unul nu lasă o impresie atât de dureroasă și torturătoare asupra copilului, ca prima carte ce i se pune în mână: Abecedarul, numit rusește *Bucvar*: Bucheriu.

Alte obiecte mai sunt: 2) *Zacon Bojii*, Poruncile lui Dumnezeu, cuprinde mai multe părți și e obiectul de *uroc* (lecție) al Preotului. 3) *Ruskii iazic*, limba rusească. 4) *Aritmetica*; 5) *Cistopisanie* (caligrafia); 6) *Peania*, adică Cântarea sau Muzica și Gimnastica. Lipsește istoria, însă fiecare *oteldenie* are sub numele de *Ruscoe Slovo*, cartea de cetire în care sunt tratate cu deamănuntul toate figurile, care pentru „pravoslavia" și patria rusească înseamnă ceva. O altă carte numită *Mir Bojii* (Lumea lui D-zeu), sau cu alt titlu *Mirovedenie* (Vederea lumii) tratează intuitiv și foarte pe scurt științele naturale: toată zoologia, botanica, mineralogia, etc. Mașini de socotit sunt foarte perfecționate, căci nu degeaba suntem în Rusia. Mașina aceasta foarte practică e întrebuințată nu numai în dughenile de sat cele mai sărăcăcioase, ci și la băncile și instituțiile financiare cele mai reputate. I-am văzut și pe preoți slujindu-se de astfel de mașini și recunosc că ușurează mult socotitul.

Abecedarul pe care-l învață moldovenii din Basarabia e opera lui L. Gregoreev și are următorul titlu: *Ruscoe Slovo* (Limba rusească). *Manual pentru învățarea limbei rusești la acele școli la care urmează copii ce nu știu a vorbì rusește. Partea I. Abecedarul. Ediția a 19-a. Aprobat de consiliul de miniștri. Prețul 20 copeici. Tipărit la Riga în 1909. Editura K. G. Zihman, str. Teatrului, No. 9.*

Metodul întrebuințat e cel intuitiv. După exercițiii pregătitoare de scris, predă intuitiv literile asemănându-le cu ceva cunoscut. Pe *o* îl aseamănă cu gaura dela o peniță, pe *a* cu poziția ce ar aveà-o degetul cel mare și arătătorul, palma fiind deschisă în sus și celelalte trei degete fiind închise; pe *u* cu lamele ochelarilor; pe *c* cu un nas, pe *t* cu picioarele unei

mese, pe *m* cu o casă cu patru etaje, pe *k* cu un rac, etc.; sus sunt făcute obiectele și apoi pune dedesubt numele lor; dă apoi câteva cuvinte corect scrise, a căror însemnare li-o dă învățătorul și apoi rupe câte o literă și pune în locul ei un semn al îmmulțirii; amestecă apoi literile, ca să se întreacă în descurcarea de hieroglife, meșterii copii ai moldovenilor basarabeni. Execuția gravurilor e foarte reușită, însă cu greu ar învățà cineva rusește după el, dacă cel ce-i predă, n'ar ști limba lui maternă. Abecedarul e de 90 de pagini și are foarte multe gravuri.

2. *Zacon Bojii*, Poruncile lui Dumnezeu, e obiectul predat de preot în toate *otdeleniile* școlilor. Prima cărticică e cartea rugăciunilor de obște, pe care „trebuie să li învețe școlerii ca apa". Vine apoi explicarea „Tatălui nostru" și a Simbolului credinței, Cele 10 porunci, istoria Vechiului și Noului Testament, Explicarea serviciului divin, a vesmintelor preoțești și în fine explicarea evangheliilor, pe care o fac după evanghelii foarte mari, scrise în limba rusă și în vechea slavonă— în care limbă se oficiază serviciul divin în Rusia toată și deci și în Basarabia — așà că ei deodată învață două dialecte slavice. Nici preotul nu poate întrebuință altă limbă, decât cea rusească; nu-i vorbă că vorbește și moldovenește la predare, dar ce-i folosește copilului, dacă el trebuie să știe și să memorizeze totul, chiar papagalicește în rusește. (Astfel știe toată vieața, fără să le înțeleagă, rugăciunile). Din Geografie în școalele primare se învață foarte puține noțiuni, mai ales despre Rusia și prea puține despre Basarabia. Hărți foarte amănunțite ale Basarabiei — cu toate satele — sunt în toate școlile.

3. *Ruskii iazâk*, limba rusiască. Se predau foarte puține noțiuni de gramatică, toată baza punându-se pe exercițiile de vorbire, care trebuie să se facă necontenit. Celelalte se predau la fel.

In convorbirile avute cu învățători fie moldoveni, fie ruși, maloruși, poloni, etc., toți m'au asigurat că copiii moldovenilor știu mai bine limba rusească, aproa-

pe decât copiii ruşilor în 4 sau 6 ani. Numai cei „ce fac la muscali" mai păstrează amintirea limbei ruseşti ; ceilalţi uită ; însă tot rămâne în accent amintirea unei astfel de sguduiri.

Acestea sunt obiectele de studiu într'o şcoală mi-

O pagină din caetul unui fiu de Moldovean din Basarabia.
Sus e iscălitura copilului : Burdea Nicolae.

nisterială din Basarabia. Bine înţeles, că în şcolile gramate şi în cele bisericeşti obiectele sunt mult mai reduse ; iar în „dvuclasnâi" sunt mai multe obiecte şi puţin mai larg tratate. Caetul se chiamă ruseşte *Tetrad*, moldovenizat „chetrad".

Crâşma sau monopolul.

O clădire fie închiriată, fie proprie a celui ce vinde, totdeauna cu uşa închisă, având numai la un geam o singură deschizătură, prin care se dau paralele „capeicele", se iea şipul cu rachiu, pe care îl sgudue, ori îl „hulbureşte" de câteva ori, îl loveşte de palmă şi-i sare pluta. Moldovanul, ca bun şi priceput gospodar, are mai totdeauna la sine câte un „*stăcănel*", păhăruţ „că-i mai îndemână de băut, deşi ţi s'ar părea că faci bătături la buze" [1]). Rar când nu vei vedeà oameni dinaintea acestei clădiri, ce are scris pe firmă: „Kazenoe Vino", „băutură împărătească". S'a observat foarte bine la congresele antialcoolice mondiale, că monopolul introduce beţia în familie, căci deşi cel ce vinde n'are interes să vândă cât mai mult, el în schimbul a câteva copeici, îi face clientului trecerea de a-i da, cât mai multe şipuri, (fie că ar cere *gânsaci* — şipuri de două oci —, fie că ar cere *crişte*, şipuri foarte mititele).

Am văzut cum ţăranii duc în ulcioare, sau chiar şi în sticle ale monopolului, rachiu în cantităţi foarte mari acasă. Erau înainte, cum sunt şi la noi acuma, sate unde femeia nu bea rachiu, pentrucă nu mergeà la crâşmă. Acum însă, când îi aduce rachiul sub nas şi are dinainte atâta amar de ispită, cum poate să reziste oare? Nu pot rezistà nici copiii, dar tocmai femeia; şi deci iată beţia introdusă în familie, prin mijlocirea aşà socotitului monopol salvator. Cel ce vinde la crâşmă — numită de moldoveni şi „manapoli", sau şi monopol — se chiamă „*sâdelcic*" de e bărbat, „*sâdelcică*" de e femeie; are câte o rublă pe zi, casă, lemne şi luminat. Sticlele sunt aşezate frumos în rafturi şi, unul din aceşti *sedelcici*, ce m-a poftit înăuntru în mod excepţional pe uşa crâşmei — închisă totdeauna — ca să văd „*rasporojenia*" dinăuntru, a făcut o observaţie — profesională — în privinţa băuturei Moldovenilor şi a Ruşilor. Se plângià adică, că Ruşii nu cumpără rachiu pentru Paşti, dar beau vârtos la Crăciun; Moldovenii din contră. Işi explicà spiritualul şi

1) Nu toţi beau în Rusia. Sunt în toate clasele oameni abstinenţi.

filozoful cârciumar — căci ei ori unde sunt mari filosofi, aşà se cred — că Ruşii la paşti nu mai au ce bea. Observaţia are în ea mult adevăr. Am văzut şi pe Ruşi şi pe Moldoveni bând rachiu; asigur pe oricine că la întrecere de băut rachiu, pe rus nu-l întrece nimeni. Păhărele mici pentru rachiu nu se pomenesc la ei; în *tractire* (crâşme cu mâncare, locănţi) i-am văzut bând cu pahare ca cele de vin, ba chiar şi ca cele de apă.

Moldovenii rar numesc rachiul *votcă*, ci numai ruşii îl botează astfel; iar ei tot rachiu şi holercă îi zic. Au şi un sat în Basarabia cu numele de *Holercani*. Când e aproape să se sfârşească şipurile din monopol, sedelcicul are grija de a tocmì căruţă, ca să se ducă la depozitul central al oraşului capitală de judeţ (ueznâi gorod) şi trebuie să aducă numai decât. Transportul e în contul „*haznalei*”, a „*împărăţiei*”. Acest chirigiu are voie a vinde rachiu pe drum; cu condiţia însă să aducă la monopol sticlele şi paralele; sau de lipsesc sticlele, costul lor.

Pe fiecare sticlă e scris costul lichidului şi al sticlei. Sunt sticle de 7 copeici, de 23 de copeici, de 40 de copeici, numită sorocovcă (sorok=40), apoi sus amintitul *gânsac*, poreclit de moldoveni astfel — de 2 oci de rachiu, etc. Moldovenii, ca buni creştini, şi-au făcut datoria de au botezat, au fost naşii tuturor sticlelor de orice mărime, ca să le cunoască şi să nu le confunde la nevoie, tocmai ca pe finii lor. O băutură foarte întrebuinţată în Basarabia e *cvasul*, pe care mulţi şi-l prepară în casă.

Botezul.

Copilul la naştere e întâmpinat cu acelaş ceremonial ca şi la noi. De îndată ce s'a născut e muiat în apă rece, ca să fie rezistent la frig „să râdă de ger”, i se pune în mână un ban de argint, îl îmbodoleşte bine şi apoi îl iea în braţe tatăl său, bunicul, sau moaşa şi se pune jos pe un sac cu făină: să aibă toate bună-

tățile în lume. In alte părți i se mai pune și un băț, ori o sabie, ca să fie puternic și „voinic, să nu se teamă de nimic". Prima grijă acuma este, ca să se dea de știre ofițerului de stare civilă și acela e preotul. Dar el e și acela, ce va adresà rugăciuni către Dumnezeu pentru noul născut și pentru mama sa. El e omul lui Dumnezeu, deci lui trebuie să-i ducă cele dintâiu prinoase, pentru ca Dumnezeu să-și aducă aminte de noul născut și să-l primească în rândul creștinilor. Astfel mi-au explicat mai toți țăranii logica aducerii a doi colaci preotului la nașterea copilului. Mai dă o carboavă pentru înregistrarea în „cartea de metrici", țăranii zic pentru „*mitrică*" și apoi baba moașă vine pentru apă sfințită și mai dă „unu de 20 de copeici".

Botezurile de ordinar se fac Dumineca, nu are voie preotul a boteza Sâmbăta, pentru ca să nu se facă cumetrii și petreceri spre Duminică. Se înțelege prea bine că se fac în unele locuri excepțiuni.

Cu două-trei zile înainte de botez — care se face foarte repede după naștere — tatăl copilului înștiințează pe preot, când va fi botezul. Nume i se dă copilului, care-i „chică la carte", ori în calendar, deaceea se explică, că în poporul cu limba moldovenească a Basarabiei sunt atâtea nume rusești.

Oamenii își prind câte 4—5—8—10—12 și mai mulți cumetri; acesta e obiceiul rusesc; e avantajos pentru tatăl copilului și mai avantajos — de sigur — pentru preot.

Când vin nașii în biserică, cea dintâiu grijă a lor este să-și cumpere dela staroste lumânări — totdeauna foarte mici — la care leagă „cumașurile ce i-o lăsat inima să deie". Preotul sau „psalomșticul" scrie într'un caiet simplu pe tatăl copilului, pe mamă, numele copilului, a unuia, sau a doi nași, starea socială a lor și a tatălui copilului (țăran, răzeș, ori mazil, dvorian), aceste toate pentru a fi trecuți în starea civilă despre care voiu vorbi. Preotul își aduce apoi *cutia pentru botez* (iaștic creastilnâi); iar storojul bisericesc apa necesară, pe care are grijă să o încălziască de e iarnă.

Cutia pentru botez — necunoscută poate multora dintre clericii noştri — e de mici dimensiuni, fie din lemn simplu, de cedru, palisandru, ori vre-un metal nobil. Pe capac are gravat „Botezul Mântuitorului", iar înăuntru are aşezate frumos în locuri anume şi potrivite pe catifea: în fund foarfeci, la mijloc miruitor foarte frumos cu cruce şi un altul mai mare pentru untdelemn, căci untdelemnul nu se mai toarnă — ca la noi — în baptisteriu, ci acest *untdelemnar* se moaie în şipul cu untdelemn sfinţit şi se face trei cruci în apă cu el. Pe ambele margini cutia are locuri unde se ţin două şipurele: unul cu Sf. mir, altul cu untdelemn sfinţit; în mijloc — către margine — e cutiuţa unde se ţine împărtăşania pentru copiii de botezat numai, căci pentru împărtăşit pe cei din sat are o cutiuţă foarte elegant lucrată în argint, sau aur cu email, înăuntru are un potiraş foarte mic, cu două linguriţe şi o cutiuţă foarte mică pentru Sf. Impărtăşanie.

Cutia pentru botez costă între 2—9 ruble; iar cea pentru împărtăşit bolnavii costă între 2—60. Preotul la împărtăşit bolnavii în sat merge cu multă cucernicie; în unele locuri merge unul cu sfeşnicul înaintea preotului, care duce cutia la piept. Impunerea credinţei prin actele exterioare să zicem noi. — Să venim acum la oficierea botezului. Preotul îşi pune epitrahilul în gât şi începe a zice în ruseşte — pentru a scăpà mai repede — o rugăciune de lepădare; lepădarea de satana o întreabă moldoveneşte; împreunarea cu Hr. tot moldoveneşte. O zice atât de repede, pripit, încât rar când naşii mai înţeleg ce trebuie să zică şi să răspundă; de ordinar preotul întreabă şi tot el răspunde. Crezul se zice o singură dată — moldoveneşte, sau şi ruseşte. Pentru oficiul propriu zis al botezului nu mai binecuvintează. Apa o sfinţeşte prin turnarea unei picături din aghiasma dela Iordan, iar în untdelemnul sfinţit moaie *untdelemnarul* şi zice de trei ori, făcând semnul crucei în apă: „să luăm aminte, aliluia".

Cufundă apoi copilul şi-l botează în numele Sf. Treimi; îl primesc apoi în braţe, sau îl ridică toţi naşii

de jos şi-l ţin roată jur împrejur, sau în prostire (cearşaf) ţinând de margini. Le dă lumânările, cântă „Haină luminoasă" pe ruseşte, îl mirueşte, cântă : „Câţi în Hr." mergând împrejurul cristelniţei; apostolul şi Evanghelia — de multe ori moldoveneşte; ştergerea cu faşa şi cu buretele, tunderea şi gata botezul în 5 minute, sau şi mai puţin. Mult m'am mirat şi m'am indignat întâiu de practica aceasta. Am aflat şi m'am şi încredinţat, că astfel se obişnueşte aproape peste tot, ba încă—pe unele locuri—şi mai pe scurt [1]). Fiecare naş îi dă preotului câte 80 de copeici (mai mult ceva de 2 lei); la unele biserici prin staroste, la altele direct preotului. Dascălului — precum din toate serviciile — i se dă a patra parte. Rachiul, sau vinul la botez — practică destul de tristă, nu lipseşte nici de aici, cum nu lipseşte în întreaga Rusie.

La *scăldăciune*, *scăldătoare*, *scălduşcă*, sau *cumetrie:* închinăciuni şi urări. „Să trăiţi cinstiţi cumătri mari, numele să vă fie mare şi puterea tare; de unde aţi cheltuit un ban, Dumnezeu să vă deie o mie". „Ridicare uşurică să deie D-zeu lehuzei; noroc la toţi, cumetre mic, până la cel mai de pe urmă cocon (ori mezin)". Cumătrul mic e tatăl copilului. Şi câte altele! In scăldătoarea copilului — cea după botez — se pune zahăr ori miere, să-i fie dulce vieaţa; pâine, să fie bun ca pâinea; fulgi de pene, să fie uşor şi isteţ; bani de argint, să se scalde în „stare", etc., etc. Sunt lucruri interesante, cari trebuiesc studiate; pentru literatură, capitalul lexic şi comoara sufletească a poporului nostru ele sunt de o importanţă de netăgăduit.

Numirile de botez şi de familie.

Mai înainte de a ne interesà de numele adopate la botez de Moldoveni, sau de românismul numelor de familie, se cade să remarcăm un fapt caracteristic limbei şi ţărei ruseşti. Dacă vei aveà ocaziunea să te întâlneşti în Rusia cu un rus curat, sau cu un moldovan

1) Sunt şi preoţi care oficiază după rânduiala complectă. Mulţi din ei m'au asigurat, că în biserica rusă este un curent pentru scurtarea ierurgiilor.

trăit în mediul cultural rusesc, nu vei mai auzì : D-ta şi Domnule. Iţi va criticà foarte aspru şi în mod grosolan acest obiceiu, de a te domnì „ca pe Dumnezeu" şi te va tratà cu *tu* şi *voi*. Nu vă spăimântaţi, Români, Moldovenii noştri n'au ajuns încă — vorbesc de pătura sănătoasă de jos din Basarabia — la această asimilare a impoliteţii proprii numai naţiunei şi limbei ruseşti.

Când am trecut prima dată în Rusia şi am intrat în o societate, întrebarea cea dintâiu ce mi-au pus-o, a fost cum mă cheamă din botez pe mine şi pe tata.

— Na, am păţit-o, m'am gândit eu ; aici nu-i de şuguit : îmi iea un interogator, le fac de voie, de nevoie o mică biografie şi mă trimit la Sibir, păstrând ca amintire numele meu şi al tatei, poate numai în pomelnic. M'am înşelat însă. Toată societatea mă numià pe numele meu de botez [1]), ca şi cum ne-am fi cunoscut de când hău, dar pomenià şi de tata, dar nu-i lăsà numele întreg, ci-i atârna o codiţă : *vici*.

M'am mângâiat când am văzut că toţi se tratau aşà cu : Nicolai Petrovici, Ivan Demetrievici, etc. ; iar doamnele între ele, sau şi bărbaţii adresându-se lor : Dunia Dimitrievna, Nataşa Andrieva, Liuba Petrovna, etc., tot numele tatălui lor, de şi erau măritate. Mi s'a explicat lucrul acesta şi eu — pentru clarificare — voiu da lămuriri după Gramatica pentru limba rusă, publicată franţuzeşte de P. Fuchs la Frankfurt pe Main, în anul 1865. Iată ce zice el în această privinţă la pagina 70 : „Domnule, se traduce când te adresezi către cineva prin *sudar*, sau de vrea să fie mai politicos prin : *Gosudar moi*. Pluralul *gospoda* nu se pune decât înaintea numelor de familie, sau a titlurilor, de pildă : *Gospodin* (pronunţă lat. : gaspadin, cum cuvântul *moldovan* ruşii îl pronunţă *Maldavan*), *porucic:* D-l locotenent. Am mai spus, că în vorbire se întrebuinţează prea rar *sudar* şi *gosudar moi*. Ruşii întrebuinţează în cazul acesta numele de botez, dimpreună

---

1) Observ şi la noi acest obiceiu, în satele de ruteni romanizaţi ale ţinutului Dorohoiu (ca Vlăsineşti, de pildă). D. Furtună.

cu numele patronimic, de pildă: Paul, fiul lui Ioan e Pavel Ivanovici; Leon, fiul lui Petre e Lev Petrovici".

Iar la pagina 187: „In vieaţa de toate zilele se omit cuvintele *sin* (fiu) şi *doci* (fiică), schimbând terminaţia în *vici* pentru fiu; în *evna* pentru fiică. De pildă: Eugeniu, fiul lui Ignatie Riasanov se traduce Evghenie Ignatievici Riasanov; Sofia, fiica lui Ignatie Riazanov, prin Sofia Ignatievici Riaznova, etc.

Numele titlurilor se derivă în acelaş chip: Fiul Ţarului, Ţarevici; Fiica Ţarului, Ţarevna; fiul regelui, e Korolevici (corol = rege); fiica regelui, e Korolevna, etc.

Din politeţă nu se numesc cunoştinţele cu numele lor de familie, ci cu numele de botez, astfel că este posibil ca să cunoşti ani întregi persoane, fără ca să le ştii numele lor de familie". Pe urmă deci m'am desmeticit: vroiau ca să arate faţă de mine superlativul politeţii. Intre Moldovenii culţi lucrurile se petrec perfect după calapodul culturii şi regulele sociale ruseşti; în pătura de jos însă, — între ţărani şi răzeşi — se păstrează datina apucată din străbuni: cumătre, cumătră, căpitane, bădiţă, bade, lele, leliţă, etc. E mai ales interesant — dacă nu ridicol — cât de repede parvin cei ridicaţi cumva din pătura de jos, când ajung fie cât de mici funcţionari.

Dacă Ioan, fiul lui Dumitru Târîţă a ajuns — după ce a isprăvit o şcoală „dvuclasnâi" (şcoală primară cu 6 ani) — învăţător la o şcoală bisericească sau gramată, atunci el nu mai e Ioan Ţârîţă, ci e Ivan sau Vania Demetrievici Tariţoff, Spânul e Spânuloff, etc. Femeia—chiar măritată—în societatea rusă— e *Nadia Vasilievna*—dacă e Speranţa fiica lui Vasilie, etc.

Va interesă desigur să se ştie ce nume de botez primesc moldovenii, iată: Alexie, pronunţat de moldoveni *Alexei*[1]), mai niciodată cu diminutivele ruseşti Aleşa, Lenia, sau Lenicica, ci cu cele moldoveneşti *Alexucă*, *Alexuţă*, etc.; Vasile, câteodată cu diminutivul rusesc Vasia, obişnuit însă cu cele pur româneşti: Vasilică,

1) Şi în ţinuturile Dorohoi şi Botoşani se pronunţă între ţărani: *Alexâi Bojă*, pentru Alexe, omul lui Dumnezeu, D. Furtună.

Vasiluţă, sau pe jumătate: Vasişor, Văsuţă, etc.; Ananii e Nani, Nănuţa, Nanişor, Nănică, etc.; Ion e Ionică, Ionel, Ioniţă, Ionaş; Ivan e Vania, Ivănuţă, Vănuţă, Vănişor, Vanilică, etc.; Nicolai e Neculuţă, Nicolăeş, Nicolaiţă, Nicolăel; sau şi dim. rusesc: Colia, Colicica, etc., sau rădăcina rusă, cu suf. diminutiv românesc: Colişor, Colăel, etc.; Gheorghe e Jurka, Jorjik; apoi Gheorghiţă, Gheorghieş, Gheorghinuţă, Ghiţă; Serghie e Sârghi, prea rar întrebuinţat. Pavel e Pavluşa (diminutiv rusesc); sau Păvălucă, Păvăluţă, etc.; Petru e Petruţă, Petrică, Petrişor, sau dim. ruseşti Petia, Petiţă, Petişor, etc. Olga e Oliga, Olinca, Olea, Oliţa, Olicica, etc.; Vera (Credinţa) e Verinca, Vericica, Veruţa, etc.; Nadejda (Speranţa) e Nadia, Nadiţa, Nadişoara, Naghia, Naghiţa, etc.; Liuba (Dragostea) e Liubuţa, Liubiţa, Liubişoara sau şi Liughiţa, Liughişoara, etc.

Cele trei virtuţi creştine, tocmai ca la Greci. Sunt sfinte mucenice: Sofia (Inţelepciunea) a avut trei fiice: Credinţa (Pistis, Veria); Speranţa (Nadejda, Elpis) şi Dragostea sau Iubirea (Agapia, Liuba). Se mai întrebuinţează încă: Anisia, Elena, Prascovia (Parascheva), Grigore, Agripina, Andrei, Anastasia, Sofia (Sonia), Maria (Maşa), Caterina (Catia), etc., etc. La botez în schimbul a 5 copeici copilul primeşte icoana sfântului al cărui nume îl va purtà. Pe verso e tipărită viaţa sfântului, sau a sfintei ce reprezintă; iar jos e o atestaţie tipărită a datei botezului, care numai se complectează şi se iscăleşte de preot.

La orice oficiu religios preotul iscăleşte în registrul de stare civilă dimpreună cu dascălulul.

Numele de familie la ţărani sunt adevărat româneşti şi nu numai la ţărani, ci şi la preoţi, învăţători etc.

Iată nume de familii basarabene: Cheltuială, Buzilă, Gărdescu, Hobjilă, Ciacâr, Românică, Nour, Ciolanu, Ciobanu, Romănescu, Untul, Bunescul, Timuş, Moroşanul, Tropoţel, Hâncu, Popuşoi, Pogor, Mâţă, Tărâţă, Făină, Tudose, Lupaşcu, Gavrilan, Găină, etc. Remarcabil este articularea numelor proprii — ca ş

în celelalte provincii româneşti — mai ales Bucovina — şi aceasta mai ales la moldovenii mai culţi.

Nu este mai puţin adevărat, că mulţi sunt, care la câte un pronume adevărat românesc, au adăogat un *of*, *ici*, *an*, *in*, etc., rusesc, pentru a face Untulof din Untul, Jugan, din Giug, etc.

Pe nobili nici nu mă mai încerc să-i numesc; sunt însă şi între ei inimi, ce nu-s înstrăinate cu totul. Dovada cea mai evidentă: timpul de faţă n'a născut încă în nici într'o provincie românească un Mecenate ca Stroescu. Basarabia are cinstea aceasta aleasă. Şi nici măcar un imitator cât de sarbăd dintre plutocraţii regatului.

Nunta.

Nu voesc a descrie în întregime nunta — căci ar trebuì mult timp de studii speciale şi un volum n'ar ajunge — ci a arătà numai în termeni generali, cum ţin Basarabenii la datinele străbune. Cununia religioasă şi toate celelalte lucrări pregătitoare ce-s făcute de preot, sunt lucruri secundare faţă cu ceremonia propriu zisă a nunţii. Religios se cunună tocmai ca şi la noi — numai, că graţie limbei ruseşti neînţeleasă de popor, preotul oficiază în această limbă şi scurtează multe — deaceea, poate, nici ţăranii nu prea dau atenţie serviciului religios al cununiei — ca şi tuturor serviciilor oficiate în altă limbă, decât moldovenească. Cununiile au forma unei coroane regale, a unei mitre arhiereşti şi — la unii cari plătesc mai bine — li se ţin de alţi doi deasupra capului. Lumânările le ţin naşii la spate.

Naşul nu plăteşte decât prea puţin preotului, de dă 1—3 ruble; mai gras dă mirele 10—15—20—25 ruble şi chiar mai mult; iar mireasa 5 ruble pentru „mitrică", sau actul de botez. M'am întâlnit cu nişte nuntaşi într'o Duminecă. Se cununaseră de Vineri şi acum mergeau în satul de unde luaseră mireasa (fără mireasă însă) cu tot alaiul de călăreţi, vornicei şi druşte. Intreb pe unu unde se duc? N'aveau lumânări şi ni-

mic ce să denote că merg la ceremonia religioasă. El îmi răspunde: „De cununat s'o cununat băeții, da obiceiurile din bătrâni trebuie să le pornim și să le ducem la bun sfârșit, cum am apucat". Și acum să descriu — în trăsuri generale mersul unei nunți în Basarabia. Nunta se face în urma unei înțelegeri între părinții tinerilor și tinerii — între ei, prin mijlocirea *pețitorilor*, după ce un *staroste* a stăruit, a fost intermediar pe lângă vreuna din părți. In prima zi după înțelegere „după ce s'a făcut pe treabă", mireasa croește cămeși pentru mire, soacră, socru, etc. Cu 4 zile înainte de nuntă *se pornesc sitele*[1]: două vere primare pun în o sită făină de grâu și o poartă—cernând deasupra unei coveți. Aceasta e cea dintâiu făină din care se va face „coptură" pentru nuntă. Obiceiul se chiamă *pornitu sitelor* și se află în multe părți, deși nu e general. Fetele ce pornesc sitele, trebuie să fie cu mare băgare de seamă, ca nu cumva să isbească, să pălească sitele de covată, că se sminteşte traiul cel bun: au să se bată viitorii soți. Ca plată li se dă câte un *ciorap* (un gologan de două, sau 3 copeici). Nu se cunună religios niciodată în spre zi de post — de pildă Joia, Marția, Sâmbăta etc.; Miercuria, Vineria, Dumineca, Lunia da.

Principalul la care țin e obiceiul — sau mai corect obiceiurile — la nunți, ca și în orice ocazie. După ce s'au cununat religios — de pildă Vineri — mireasa se duce imediat la tatăl său, fie din acel sat, fie din sat străin; nu vine înapoi „fără împlinirea obiceiului din bătrâni". Sâmbătă în spre seară, sau mai de vreme, după cum satul e mai mult, sau mai puțin depărtat, — se pornește mirele cu tot alaiul de călăreți, cu vornicei și *ploscari*, urmați de căruțe cu nuntași, spre satul miresii.

Fac diferite prinsori și întreceri interesante și originale. Ajunși la mireasă, după ce se îndeplinesc toate

---

1) Vezi acest obicei în „Descriptio Moldaviae", de D. Cantemir, pag. 132: „dies cribrationis vulgo dicitur", (poporal se numește ziua cernutului).

regulele „din bătrâni” — nu le-am studiat bine (sunt foarte frumoase şi interesante) cu toţii pornesc înapoi. La ceata de călăreţi ai mirelui, se alătură cea a miresei. Fie din sat, fie când ajung la drumul din câmp deschis, încep întrecerea pentru *luatul ploştii*. Care ceată rămâne mai pe jos la alergat, predă plosca sa plină cetei adverse. Lupta aceasta e foarte interesantă: e *pentru pântecoasa* şi *crăcănata*, cum e numită plosca în conăcăriile basarabene. Ceata ce pierde plosca şi-a pierdut toată cinstea, *plosca* fiind steagul întregii adunări. In caz dacă ceata cu mirele a pierdut plosca, nu o pot căpătà, până nu vin socrii la masa mare, care e luni seara şi se chiamă: *masa socrilor*. Urmează apoi toate cu ceremonial interesant şi grav; nimic nu se schimbă, sau se lasă: masă mare, danţ, brad, pahare dulci, închinare de plocoane, glume, sacire, închinarea paharelor — o întreagă literatură. Conăcarii sunt ţinuţi în deosebită cinste; sunt cunoscuţi de toţi, până şi de copii şi foarte lăudaţi. La legatul miresii, Marţi dimineaţa, am asistat cu plăcere de multe ori. — Erà emoţionant, când o femeie — rudă cu mireasa — îi cântă adevărul vieţii ce o începe, iar muzicanţii acompaniau (în surdină):

Plângi copchilă şi suschină,
Că intri în casă streină,
Că te-or bate fără n̄ilă, [1])
Şi te-or mustra fără gină
Şi ţi-or găsi toţi pricină.
Că n̄iluţa dela mamă,
Ca un struguraş di poamă;
Da n̄ila di la tătuţă
Ca n̄ierea din străchinuţă,
C'o mănânci cu lingura
Şi nu ti poţi sătura.
Da n̄ila di la bărbat,
Ca frunza di măr uscat,
Că te pui să te umbreşti,
Mai tare te dogoreşti!
Taci, puicuţă, nu mai plângi,
Că la măta 'cas te-i duci,
Când a faci plopu' peri
Şi răchita gişinele,
Şi tânjala bureţi verzi,
Atunci pi măt-ai s'o vezi.
—Copchilă din doi părinţi,
La ci dracu' ti măriţi?
Când iarai la maica fată,
De lucrai, de nu lucrai,
Tot draga mamii erai,
Da de-acu să faci, ce-i face,
Nimăruia nu-i mai place.

---

1) n̄ = gn franţuzesc; Moldovenii mai ales pricep pronunţarea aceasta.

Hoi saracii *olucei*,
Cum se ducè la ghițăi
Și se'ntâlnè cu flăcăi!
Ghițelușii prin pârloagi
Flăcăuașii nu-i da paci.
— Nănășică, Dumneata [1]),
Mă rog capu nu-mi leagà,
Cărările nu-mi scurta.
Sărmanile gîțișoare.
Cum se trag la legătoare,
N'or mai vidè vânt și soare [2])!

Câte una din azistente, sau azistenți, pentru a mai face ceva haz, joacă și strigă tot prin prejurul miresii, care „se usucă plângând" :

Tare-i ghine măritată,
Ca și-o gâscă 'nchedicată.

— Du-te, fată, la ghiței.
— Baiu, baiu, mamă hăi,
Că ghiței 's în parloage,
Și flăcăii nu-mi dau pace.

Și câte altele care-ți recreează sufletul și te transportă departe în noaptea întunecată a vremurilor trecute și iubite.

Inmormântarea.

Ingropăciunea, înmormântarea, comândarea, nu ne interesează din punct de vedere al oficierii, dar voiu arătà diferențele.

Ne interesează însă prin literatura, fie moștenită, fie improvizată pentru această ocaziune. Bună ziua nu se dă de te duci la mort, oglinda e acoperită, rudele toate despletite de sunt femei, bărbații în unele locuri umblă pe ori unde, chiar la târg, cu capul descoperit. Vorbesc de rudele apropiate: tată, mamă, frați, surori, etc. Preotul e înștiințat, *storojul* trage clopotele „*ca să audă neamurile de pe ceia lume*", că mai vine unul de ai lor. Putând dispune numai singur preotul, îl îngroapă când vrea el, cât de repede, chiar a doua zi și nimeni nu-i poate bănuì. Am văzut multe înmormântări în Basarabia. Timpul nu mi-a permis să culeg bocete.

La pornirea deacasă spre biserică — după *trisa-*

1) Intrebuințate aceleași forme ca în Moldova: Duñiata, ñiata, Duñitale, Dumneata, Dumitale, Dumisale, etc.

2) Fetele până se mărită umblă cu capul descoperit și împodobit. După măritare „adio sorocovăț", broboadă și șalincă bună trebuie!

ghion şi *veşnica pomenire* — se dă preotului şi dascălului câte un colac, se aduce un blid spre binecuvântare şi apoi convoiul porneşte. In multe părţi am văzut ducând mortul pe sanie trasă de boi — chiar şi vara— ca să nu se sdruncine, „*să-i tihnească somnul ist lung*". Uşa după mort se închide, *ca să nu mai moară altul.* Pe drum se dau punţi „la fiştecare stare cu evanghelia" ; preotul şi dascălul nu cântă altceva pe drum, decât numai : „Sfinte Dumnezeule". Aşà e „*ucazu*" dela „*Consistorie*". Se poate. Dar eu cred pentru uşurinţă ; ca să nu-şi mai bată gura ; căci am văzut şi excepţii, bineînţeles acolo, unde cântăreţii şi preoţii ştiu a cântà bine. Preoţilor şi cântăreţilor basarabeni, mult le plac cântările noastre bisericeşti .şi nu se pricep cum ar ajunge „*să se poată învăţà aşà de cântat*".

Ei cer muzică orientală pe note apusene. Este la noi aşà *Anastasimatar*? Ştiu că s'au făcut începuturi în Iaşi de *Muzicescu*, care pricepeà ce-i trebuie Basarabiei, dar au rămas baltă toate planurile. In biserică se face prohodul ; limba diferă după dispoziţia, celor ce oficiază ; ştiu că o scaldă repede : „*că tot îi mort, de acu ori să-i cânţi, ori să-i ceteşti, ori să-i plângi, de sculat nu se scoală*". In unele părţi se dă preotului, când ajung cu mortul în poarta bisericii, un sac. Obiceiul nu e general.

In biserică cea dintâiu grijă a rudelor mortului e să ceară dela *părintele* „*bătiuşca*" *cununiţa* şi *rugăciunea de iertăciune.* „Cununiţa" e cuvânt format de basarabeni pentru împrejurare : făşie de hârtie ce se pune pe fruntea mortului, ajungând până la urechi, sau mai mult — după mărimea capului (exact are 42 centimetri în lung şi 4½ în lat). E o bandă de hârtie lungă în formă dreptunghiulară, pe margine are un chenar simplu boit cu galben şi e scris : „*sveatii Boji*" (Sf. D-zeule), apoi icoana Maicii Domnului ; „*sveatii Kreapkii*" (Sf. tare), icoana lui Iisus ; „*sveati bezsmerdii*" (Sf. fără de moarte) ; icoana Sf. Ioan Botezătorul şi „*pomilui nas*" (miluеştene pre noi). Preţul acestei bande e de două copeici şi rostul ei e : „ca să fie ori când în gând fiecăruia de aceşti trei ajutători mari,

ca să se milostivească la judeţu din urmă". Aceasta mi-a explicat-o un cântăreţ de cei vechi. Obiceiul e vechiu. Rugăciunea de iertăciune, care se ceteşte de preot şi se aşează pe pieptul mortului — cum şi cununiţa tot de preot se pune — are chenar negru de jurîmprejur, e de 48 centimetri în lungime şi 33 în lăţime şi costă 6 copeici. E rugăciunea a doua de ertăciune dintre cele ce se cetesc la noi la morţi. Sunt tipărite în tipografia sinodală din Moscova, evident în ruseşte. Până la cimitir se cântă tot numai Sfinte Dmunezeule şi la cimitir — la poarta căruia, sau şi în colţuri e câte un crucifix — se fac aceleaşi rânduieli ca şi la noi: pecetluirea groapei, stropirea cu paus, darea găinei peste groapă „*grobnicerilor*", ce au făcut groapa, ca să-i uşureze D-zeu mortului păcatele, ca penele găinei.

Ocupaţiunile ţăranilor. Alte chestiuni interesante.

Principala ocupaţie a ţăranilor basarabeni e agricultura, creşterea vitelor, pomătul sau „codrul", viticultura, comerţul, apicultura etc. Pentru agricultură în majoritate şi în comparaţie cu situaţia dela noi, au pământ îndeajuns. Iată după ziarul „*Bessarabskii Jizn*" (Vieaţa Basarabiei, colecţ. 1908), pământul stăpânit de răzeşi, ţăranii nadelnici, adică împroprietăriţi şi de proprietarii mari:

Ţinuturile (Uezdurile)	Răzeşii	Nadelnicii	La un loc	Proprietarii mari	Total
Akerman	—	19.900	19.900	658.600	678.500
Bender	7.100	287.600	294.700	194.200	448.900
Bălţi	33.500	160.900	194.400	251.300	445.700
Ismail	—	421.400	421.400	236.800	658.200
Orhei	85.200	75.200	160.400	165.500	325.900
Soroca	33.200	142.800	176.000	186.600	362.600
Hotin	2.900	160.200	163.100	160.800	323.900
Kişinău	127.000	62.500	189.500	121.300	310.800
Total (în desetine)	288.900	1.330.500	1.619.400	1.975.100	3.594.500
Total în (fălci)	216.675	997.875	1.214.550	1.481.325	2.695.875

Afară de pământurile ce sunt în stăpânirea preoților de mir — aproximativ între 50—60.000 fălci — și afară de suprafața latifundiilor ce sunt în stăpânirea diferitelor instituții de mână moartă, suprafața întregii Basarabii e de 2.695.875 fălci. Proprietatea mare e destul de bine reprezintată; dar nici cea mică nu stă tocmai jos.

Observați proporția: țăranii stăpânesc cu 266.775 de fălci mai puțin decât marii proprietari. Aceasta în 1908. Statisticile curente trebuie să ne arate lucruri mai favorabile țărănimei.

Numai puțini din proprietarii mari stau pe la moșiile lor, sau își pun câte o odraslă, „un băț", pământul îl împart mai tot la țărani; angajamente nu există; rar unde se mai obișnuește cu zilele de lucru plătite însă bine; aceasta numai la câțiva care încă n'au deslegat sacul cu bani, sau cărora le mai place să steà în contact cu poporul. Proprietățile Basarabiei sunt inundate de „patrioți curați" ca Krupenski, Sinadino, Demionovici, Kataiazi, Leviski, Semigradov, Levandovski, Leonard, etc. Acest Leonard produce din viile sale, din ținutul Orheiului — „*Bessarabscoe vino*", atât de lăudat, ca și tot vinul din Basarabia — în întreaga Rusie. Sunt sate ai căror locuitori n'au ieșit cu căruța pentru câștig nicăiri și la observația mea, că drumurile sunt rele în Rusia și că la noi sunt șosele așternute cu piatră, un țăran de aceștia locuitor al unui sat foarte bogat: cu vii, vite bune pentru negoț, pământuri excelente, mi-a spus: „Drept să-ți spun, frate, că nici nu prea este nevoie la noi, că ar fi drumurile rele, sau bune. Dacă eu am cu ce mă hrănì acasă și nevoia nu mă bate, ca să mă duc să aduc o carboavă plină de sânge și sudoare de peste 9 dealuri, mie nu-mi pasă de vreme și de drum. Când îi timp bun ieșim și noi la un *guleai*, pe la vreun iarmaroc, să mai vedem cum mai merge lumea. Trăim drept ca niște ghițăi nepriponiți". Am constatat singur; faptele confirmau adevărul. Am văzut țărani ce țin 4—10 ori și mai multe perechi de boi, îi îngrașă și-i vând bine fiind centre de populație ca Odesa, Varșovia, Ka-

menit-Podolsk, etc. O pereche de boi prea buni ajunge şi 600 ruble; ba şi mai mult. Arate-mi cineva la noi, în România, un sat unde să fie la 400 de locuitori 2—3—4 mii de boi. In Basarabia nu sunt rare astfel de sate. Boii şi caii pentru vânzare îi hrănesc cu lucernă, trifoi („clever"), şişcă de paie de secară, zahara, etc. Prestaţia nu se face. Câteva dări cari se plătesc: 1) pe desetină (60 prăjini de pământ), 2) *Zemskii zbor;* 4) *volosnoi Zbor*, etc.

Cel ce le strânge se chiamă zborcic=banar. Mai sunt dările de obştie, cari se hotărăsc în sfatul (shodul) satelor. „Cu totul Basarabia dă pe an haznalei împărăteşti 80 de milioane ruble[1]) pentru trebuinţele obşteşti. Are mai mult de 1000 de vrâste drumuri de fier şi şosele; peste o sută de spitaluri cu 1500 de paturi şi cu o „oaste de doctori" de peste 1100; peste 100 de „spiţării" (apteci); cheltuindu-se pentru doctori şi spitale suma de 1.500.000 ruble. Are 56 de şcoli mijlocii, ghimnazii şi şcoli profesionale (meşteşuguri), cu 785 de profesori şi 11.025 şcolari. Cheltuială 4.000.000 ruble pe an; 7000 de fabrici cu 9000 lucrători — curioasă proporţie, ce mai fabrici or mai fi — cu fabricaturi de 12 milioane de ruble.

Pe an se produce peste 100.000.000 puduri de pâine felurită. Cu păpuşoiu în 1909 a fost cea dintâiu dintre 90 de gubernii; cu grâu şi secară printre cele dintâiu.

După numărul viilor şi mulţimea vinurilor ce-l dă (vreo 18 milioane vedre anual), iar în vremea din urmă şi după cât este de bun vinul, Basarabia are locul de frunte în Rusia, aşişderea se poate spune şi despre grădinării şi livezi. Ţărănimea în ce priveşte pământul, trăeşte mai bine, decât cea din cele mai multe gubernii. Pământul bun, preţul lui, roada şi foloasele date de el şi climatul binefăcător, toate aceste mulţumesc deplin pe locuitori, măcar că pământul nu este lucrat chiar cum se cuvine. Deaceea mutările din

1) Vezi: „O sută de ani" de Laşcov, pag. 58—61. Toate datele şi textul ce urmează sunt luate din această carte.

gubernie ale ţăranilor în parte sunt fără isbândă [1]), pentrucă nu găsesc pe aiurea mai bune locuri, ca cele basarabene. Norodul blagocestiv din Basarabia, săvârşeştefoarte multe binefaceri, pentru cei nevoiaşi. In fiecare an se adună ca 2.500.000 ruble. Fondul agricol neatins pentru scopuri de binefacere este de 254.000 deseatine. De altă parte Rusia are în Basarabia, la graniţă (hotarul) Imperiului :

1) Un norod foarte supus domnitorilor ruşi, care în cele mai grele şi mai neliniştite zile ale împărăţiei ruseşti, a ştiut a fi ascultător şi supus orânduielii, legilor (zacoanelor) şi credincios jurământului dat Unsului lui Dumnezeu.

2) In neamul tânăr al Basarabenilor are un *material* foarte bun şi sănătos pentru oştire, fiind lăudat de mai marii oştirilor.

3) In cei cari au învăţat în şcolile din Basarabia a căpătat pe *slugile cele mai credincioase*, împrăştiate prin toate locurile marei Rusii, cari au fel de fel de slujbe ale împărăţiei şi obşteşti şi care au dragoste către Domnitor şi Rusia, cu cuget curat împlinind voia împărătească. . . . . *Să blagoslovească Domnul desvoltarea (creşterea) mai departe a scumpei noastre Basarabii, sub skiptrul domnitorilor ruseşti.* „Să trăiască fericită şi să înflorească Rusia, să o păzească Domnul pre ea şi pre Prea iubitul nostru monarh, pre Măria Sa împăratul Nicolai al II-lea”.

Volostea.

Ruseşte „volost” scris cu mutul ier la urmă, care nu se pronunţă, dar moaie consuna de dinainte, e o asociaţie de sate — 20—30 — ,care îşi aleg demnitarii lor însărcinaţi cu aranjarea şi împăcarea diferitelor pricini, judecarea lor am puteà zice, dacă ni ar fi permis să batjocorim cuvântul acesta. Volostea îşi are reşedinţa într'un sat, care vine la mijlocul cercului.

---

1) Ţăranii basarabeni ţin mult la pământul lor. Puţini au emigrat : în părţile de jos după reanexare, iar din celelalte părţi, pe unele părţi din cauza mizeriei, prin alte părţi cei cu mintea uşoară, care s'au încrezut în poveştile cu aurul Siberiei.

Mai marele volostei, numit de ruşi *volosnoi starşina*, de moldoveni *golova*, *volova*, *olova*, ori „căpăţină", „loapă" şi „gola sta" (gol va sta), e un ţăran ştiutor de carte, cu stare şi priceput din unul din sate. De nu ştie a bea, — când îl aleg delegaţii satelor — se învaţă: „giudecata la voloste o face rachiul şi carboava". Îi vine cam greu ziua întâiu de şedinţă, pe urmă „dacă nu poate duce capul şi pântecile, mai duce şi'n ulcior acasă". Ajutorii săi, în număr de 3, tot ţărani, se numesc *sudieci* (*sud*, ruseşte, e judecată), ori „zasiudateli", ori moldovenizat „zasiudaţi", adică „asudaţi, că nu asudă numai giudecând, da şi bând la rachiu". Toţi ţăranii sunt supuşi judecăţii volostei; — sunt însă dintre *volosti* care judecă drept, căci sunt ţărani aşezaţi şi drepţi, care ţin la jurământ. Ca grefier — care judecă de fapt procesele prin hotărîrile ce le scrie (şi — fie între noi vorba prin carboavele ce le primeşte), serveşte un absolvent al şcoalei primare-medii, aşà zise „dvuclasnâi"; sau alt ipokimen. D-sa se numeşte *volosnoi pisar* (scriitorul volostei), sau numai *volosnoi*, soţia lui e *cucoana volosnoiului*, iar el e *pani*=cuconu, sau *panecicu*=*cuconaşu volosnoi*. E un mic autocrat în voloste şi face avere. El iea parale dela ambele părţi şi hotărăşte, pentru cel ce l'a plătit mai gras; încurcă lucrul, ori îi dă drumul mai sus la „zemskii nacealnic", judecător din partea zemstvoului, licenţiat în drept.

Apoi vine mai sus *siezdul*, consiliul, sau tribunalul cu „mirovoi posrednic": „să miară că nu poate să treacă şi strigă valeu" — tâlcuire moldovenească. Vine apoi „ocruşnoe Sud", „Sudebnaia Palat", etc.

Un poet-artist basarabean. (G. E. K.)

Rara avis! va exclamà oricine. Da, rară, dar totuşi există: o poesie moldovenească obscură, greoaie, rudimentară, ca începuturile literaturei noastre; o artă — sui generis — sculptura în lemn a Criştilor, a Maicei Domnului, al lui Ioan Botezărorul, al capului de moarte; cu un cuvânt al crucifixilor, care se pun la intrarea

şi eşirea satului, ca oricine iese şi cine intră să-şi facă cruce. Se mai pune la răspântii, la fântâni, pe drumuri depărtate, prin locuri pustii, pentru ca creştinul să-şi aducă aminte de ajutorul lui Dumnezeu, de puterea lui care păzeşte pe oameni; rodeşte şi apără câmpurile. Această credinţă a dat naştere obiceiului aproape generalizat în Rusia şi în ţările catolice, de a se aşezà crucifixuri. Imprejurarea aceasta a impus şi formarea de artişti pentru aceste dovezi ale credinţei şi în poporul moldovenesc de sub oblăduirea „Rosiei". Unii lucrează rudimentar: o simplă cruce mare, cu sau fără chipul lui Iisus; alţii însă fac acest chip — în mod artistic — din lemn moale de tei. Unul din aceşti mulţi artişti e şi G. E. K. din satul H. în Basarabia. Pe lângă aceasta e şi un om ce „simte moldoveneşte"; plânge durerile şi neajunsurile neamului său — în poezie, ca mulţi alţii, ca şi T. Roman, răzeşul-poet din Chipercenii Orheiului, de care vorbeşte „Viaţa românească" din Aprilie 1912.

La slujbe prin biserici, sau în alte ocaziuni — preoţii, pentru a scăpà mai repede, şi pentrucă ştiu mai bine ruseşte — o scaldă în ruseşte. Mulţi se indignează, puţinii o spun; mai mulţi se arată indiferenţi şi pentru preot şi pentru biserică, unde aud accente de acestea. Nu tot astfel face „poetul-artist" moldovan, pe care l-am vizitat în „atelierul" său, prea modest. El simte lipsurile şi le plânge; el zugrăveşte durerea, că limba moldovenească nu e în biserică şi în şcoli, pentru „ca să simţim fierbând puternic creştineasca răsuflare" (prin biserică); iar prin cultura în şcoală să arătăm „kă sîntem şi noi o rază pe pământ strămoşesc, kă sîntem după neamuri, *chiar din neamul romanesc*" [1]). Alte dureri mai sunt. Poetul le vede, le simte şi le cântă; căci doar acesta este rolul ideal al poeziei: să se bucure şi să se întristeze cu lumea pentru care cântă. Moldovenii basarabeni „smoniţi şi scoşi din minte" de alte neamuri, de fel de fel de „bulihari şi spigoni",

1) Inţelege poporul roman.

şi-au vândut „diamantu di pominţel di la tătuţa şi mămuţa şi s'au dus prin depărtări mari pe la Amur, pe la „Iazurski krai", ca să deie de mai ghine". S'au înşelat însă. Acolo au găsit mizerie şi frig; pământ însă de ajuns. Toate nevoile pe capul lor: „mănâncă, Moldovanule, săcară, ori untură de dihănii spurcate; stăi tot cu cojocu în schinare; în chicioare încalţă-te cu ochinci de coajă de tei, că pe acolo nici porci nu-s pentru Moldoveni şi apoi să te văd cine te-a mai cunoaşte că eşti Moldovan de a lui Ştefan". Iată cum îmi zugrăvià binele de acolo un bătrân ce fusese şi el scos din minţi, ca şi alţii, şi-şi cheltuise comândul cu gând că va găsì aur şi bogăţie. „Bătrân şi nebun" s'a caracterizat el. Şi-au vândut casele, pământul, şi-au îngropat copiii şi femeile pe acolo (probabil din cauza climei aspre) şi ei au venit ca vai de capul lor, unii cu pielea aproape; pe jos la vreme de iarnă. Inainte stăteau în case „ca nişte boeri", acum pe câte o gârlă şi-au făcut vreun bordei de pământ, unde a poftit să le dea de pomană boerul cu moşia, sau vreunul din „chiaburanii" satelor (căci mulţi ţărani sunt foarte bogaţi).

Durerile şi suferinţele acestea le zugrăveşte poetul: „că-şi pierd ţara de pe aici". Apoi învinueşte soarta, că l-a scos afară din ţară: „Iar tu ca pe un vinovat, prin Siberia m'ai purtat, şi nici un bini n'am aflat". In cele următoare public în întregime trei poesii ale „poetului", (căpătate de mine în original—scrise cu litere ruseşti) care nu sunt atât de importante prin tehnica poetică sau adâncimea ideilor, cât prin simplitatea şi frumuseţea cum descrie dureri sociale ale unui neam — lucruri ce trebue să ne intereseze şi pe noi. Cu multă modestie „poetul"—ţăran „get beget, coada vacii" (cum zice el) mi s'a plâns că nu poate primi cărţi „moldoveneşti dela Romania", de şi a „vopiscuit" (comandat).

Iată un rol frumos pentru „Liga culturală", care urmăreşte întărirea legăturii sufleteşti a Românilor de pretutindene. Daţi-i posibilitatea şi ajutorul de a fi, dacă nu o „rază", cel puţin o scânteie, un cărbune, căci el ne spune că şi cei de peste Prut se trag: „din

neamul romanesc". Şi mi-a arătat multe „cântări", „stihuri" de ale lui în caet, care începe cu „Preadoslovie" — inspiraţie desigur dela cărţile bisericeşti. Se poate vedeà, studiind temeinic, cum amintesc şi în altă parte, că nu biserica impune limba, ci poporul o impune oamenilor bisericii. Poetul de care vorbim şi-a publicat şi el din „stihuri" în ziarul basarabean — apărut pe vremuri în Kişinău — numit „*Moldovanul*", precum *T. Roman* şi le-a publicat în „Basarabia" lui Gavriliţă, ce trăià în 1906. Din ce în ce se observă în timpul din urmă o mare mişcare pentru luminare, căci sunt mulţi „poeţi" de aceştia.

Lipsa moldoveanului basarabean.

1.

Avem o lipsă nevindecată *în scumpa noastră ţară*,
Ci o suferim noi moldoven cu o jali mult amară,
Kă limba noastră strămoşască di grăit uşoară,
E dată din biserici şi din şcoală afară.
Kă în biserică di mergi tu la vre-o rugăciuni,
E pentru noi înstreinată căci nu pricepi nimi.
Kântări sfinte şi cetiri nu-s moldovineşti,
Ci la inimă şi suflet nouă nu ticneşti
Măcar că umelite rugăciuni să fac şi pe ruseşti
Dar la un moldovan nu să mai lipeşti
Ku această lipsă au răposat şi moşii şi părinţii,
Ni aflând nici sămn di mântuire din jugul suferinţâi
Şi noi nemica nu mai facem, noi popor ninorocit,
Spre calea cei dorită unui timp mai fericit.
Să scăpăm şi noi odată din orbirea întunecată,
Kiar prin scumpa noastră limbă cu o învăţătură luminată
Să simţim fierbând puternic creştineasca resuflari
Kiar prin scumpa noastră limbă ci să află în nipasari,
Şi să arătăm şi noi o rază pe pământu strămoşesc
Kă sântem după neamur chiar din neamul romanesc.

2.

Moldovenii fraţii mii
Cari pleacă în ţări pustii
Peste munţi şi peste dealuri,
Vor petrece multe amaruri.
Amarul cel mai aproapi,
Ci te amărăşti di moarti
Bini-l ştiu şâ mar şi mici,
Că s' perd ţara dipre aici
Părăsind soră şi fraţi
Să nu-i vază pân la moarti
Vor petrece-n suflet o dureri vii
Părându-le lumea că e o pustie
Aducându-şi aminte cu jemăt
[şi suspin

Că șau lăsat țara pentru un
[loc strein
Ajungând ei ori și fie cari
Ku pre mult zăbav la jalnică
[stare
Ka o floari zmultă din tulpina
[verdi
Kare se usucă și-n grabă se
[pierdi
Celi agonisâte a lor cu muncă
[și sudoari.
Se vor topi toati ca bruma (la)
[soari.
Prin cheltuiala drumului cei
[mari
Undi șâ-i îndeamnă soarta în-
[șelătoare.

3.

Ah tu soartă, soartă amară
M'ai scos din iubita țară,
Să-mi cerc norocul pe dru-
[mur
Prin necaz și cu suspinur
Soart amară șugubață
Tu mi-ai fost oarbă povață
Eu dorind să aflu un bini
Mi-am pus nădejdea pi tini
Iar tu ca pre un vinovat
Prin Siberia m'ai purtat
Și nici un bini n'am aflat
Că mi-am (pus) averea în
[pungă (bis)
Și am plecat la cali lungă
Cu soția și cu pruncii
Și m-am dus ca cocostârcii
Să am pentru trai pe lumi
Of amar și vai de mini
Suferind foame și frig
Nu am aflat nici un câștig.

Ахъ ту соартъ, соартъ амаръ
Май скосъ динъ юбита царъ
Съми черкъ норокул пе друмурь
Принъ неказ ши ку суспинуръ
Соартъ амаръ шугубацъ
Ту міай фостъ оарбъ повацъ
Еу доріндъ съ афлу унъ бини
Міамъ пусъ нъдежде пе тини
Яр ту капре ун виноватъ
Принъ сиберія май пуртатъ
Ши ничь ун бини нуамъ афлатъ
Къ міамъ аверя ін пунгъ
Ши ам плекатъ ла кали лунгъ
Ку соція ши ку прунчій
Ши нямъ дус ка кокостърчій
Съ ам пентру трай пе луми
Оф амар ши вай де мини
Суферинд фоами ши фригъ
Ну ам афлатъ ничь ун кыштигъ.

Originalul poesiei No. 3

оригиналъ ал поез.

Липса молдованилор басарабянь

Авем о липсэ невиндикатэ ын скумпа
ноастрэ царэ
Ши о суферим ной молдовений ку о жале
мултэ амарэ
Кэ лимба ноастрэ стрэмошаскэ дин
грэдинэ униасорэ
Е датэ динъ бисеричь ши дин школаль афарэ
Кэ ынъ бисерикэ ди мэрксимъ ла вре о рудъчунен
Е пентру ной венстреинатъ кэ чь ну причеп никэ
Кънтэрь сфинте ши четиръ нусъ молдовенешти
Ши ла школь ши суфлетэ ноу ни тикнешти
Макаръ кэ умелите рудъчуне съ фак ши
пе русешти

Дарь ла унъ молдовань нусэ май липешти
Ку ачести липсэ ау репотатъ ши маший тэри
Ни ар лэсатъ нимь съмкъ ди мэнтуири динъ
жугу суферинцълэй
Ши ной немика ну май фачем ной попоръ нинорочит
Спре калу чей доритъ унде тимпъ найдерикинт
Сэ скъпэм ши ной ведатэ дин орбиря ынтунякат
Кэр приъскумпа ноастрэ лимба ку о вишэ ди
тура луминатэ
Сэ скимбъм форбиндъ путерникъ крещинтсаа ресуфлагэ
Кэ приъ скумпа ноастрэ лимбъ чи съ афлэ
ынъ нипасарь
Ши съ оръжэль шы ной о раз ши пре пэмынту
стрэмошескъ
Кэ съпентенъ дупэ нътура кэ динъ нэмулъ
Романескъ.

Originalul poesiei No. 1

Молдовений фраций мий
Кари плякы вой цэрь пустий
Песте мунцй шы песте д мурб
Ворй петречи мулти аморурь
Аморул чел май апроапи
Чи те амэрэште ди моарти
Гачи л цэу Шы моръ шы миль
Кы ци пердъ цара динпре алчь
Пэръсинд сорь ши фрати
Сы пуй вяца пънъ ла моарти
Ворй петречи вий суфлетъ дурери вии
Пэрындуле лумя кы е о пустие
А дукъндуцъ аминте ку неамутъ шы суспинъ
Кы шау ласатъ цара пентру целе стрэине
Ажунгъндъ ей орь ши фіе кари
Ну пре мултъ зибов ла ... оарти
Ка о флоари змулсъ дин тулпина верди
Кари сы усукъ ши вингрябъ Сы перди
Чел агонисеште о гур ку мункъ шы судоари
Сы ворй тоти пиати ка брума соари
Прин келтуяла фрумулуй чел мари
Унди шы ... соарта ...

Ф. Е. Кирiакъ

Originalul poesiei No. 2

Un examen de fine de an. Zimbrul Moldovei pe peceţi.

Am luat parte la examenul dat de elevii din ultimul an la o şcoală ministerială din Basarabia. Trebuia ca elevii din ,,otdelenia'' a IV-a a şcoalei, să dea dovadă, că sunt în stare să se lipsească de binefacerile culturii ruseşti. D-l Delegat soseşte cu ,,citvorcă'' — trăsură cu patru cai şi clopote -- (privilegiu special în Rusia; alţii trebue să plătiască taxă pentru a pune clopote). D-sa a fost *zemskii nacealnic* (jude

de pace), are „universitet" făcut, e „iurisconsult" şi între alte aspiraţii are şi pe aceea, de a umple un loc în Dumă: „pentru ca să cie o momâe acolo, să nu cie scaunu dişert" — zic ţăranii. Să ştiţi că d-l delegat se va arătà foarte mare patriot rus, râvnă ce-l poate ridicà sus de tot, chiar „gubernator". „Ţăranilor nu li pasă de bulihari de aiştea — îmi spune starostele de sat. Intr'un rând preţ de 4 vrâste l'o colbăit nişte oameni de-a noştri, pe un cuconaş de aiştia, era negru di ţărnă şi putei samana grâu pi dânsu. Noi numa râdem de dânşii, cum rîdem şi de Ruşi". Ii ţese pe „şcoleri" la limba rusă mai ales; ies prost băieţii: 4 din 13. „Nu se dă capul moldovanului la carte rusească, doamne păzeşte, cum nici cânele la lins sare" — spune unul dintre asistenţii ţărani. „De-am ave noi ci mânca şi ce be cu moldoveneasca asta a noastra proastă". D-l Delegat care n'are nici o ideie de pedagogie şi de trepte metodice, a pus întrebări streine — (par'că ar fi fost la Universitatea din Juriev — zice un învăţător), fără sens şi a aplicat „dvoica" (2, în Rusia se pun note dela 1—5). Invăţătorii şi preotul sunt foarte indignaţi; vor face „protest la gubernator". Boerului nu-i pasă. Ţăranilor idem; ci râd de se prăpădesc; dar nici nu înţeleg nimic; se uită şi ei la copii cum se muncesc şi „nu se pot desmetici". Râd şi eu şi în distrarea asta generală — boerul, moldovan curat — a eşit —, pun mâna la pieptul d-lui „selschii staroste" şi trag de „lanţuh" din buzunarul stâng: „znakul", semnul de putere şi recunoaştere. Medalion mare de alamă, cu „selschii staroste" (staroste satesc) şi 1860; în mijloc e „gherbul" imperial: aquila cu două capete; mai jos în rând cu cel imperial e „gherbul" Basarabiei, capul de zimbru moldovenesc. Scrie pe el şi numele guberniei. Zărind pecetia şcolii pe „cafedră", o examinez. Iată ce văd: *„şcoala sătească cu un singur clas a satului. . . .* (*odnoclasnoe ucilişce selscovo. . . . .*), în mijloc sus vulturul cu două capete, jos zimbrul, bourul Moldovei; pe margini scris Bess. Gub. adică Gubernia Basarabiei. Invăţătorul mă

întreabă de am văzut acolo „capu de bou” şi dacă nu-mi place mai mult gherbul rusesc: „hulturu, paserea cea mai mare şi mai ageră”.

Pecetia unei şcoli ministeriale din Basarabia

Imi mai explică că „trebue pe marca rusă aşa hultur cu două capete, căci cu un cap şi cu doi ochi nu poate să vadă peste toată lumea rusească şi apoi nici nu poate dovidi cu o gură atâta, cât ar să mai înghită rusu de acu înainte”.

Tălmăcirea noastră a luat sfârşit, prin cântecul imnului imperial: „Boji, ţaria Hrani”... executat de fiii moldovenilor. *Moldovanul* cu„ citvorcă”, care aspiră la un caftan de „ales pentru dumă” a plecat. Tortura s'a isprăvit.

Spectacol curios: înstreinaţi şi unul şi altul; şi învăţătorul şi boerul. „Ucitelul” protestează contra „dvorianului” înfumurat, ce vine şi cere mai mult, decât trebue şi măcar nu se pricepe cum să ceară, — metodic, „*pedagoghic*”. Toţi pleacă: copii, părinţii şi streini. „Ucitiliţa” — mai indignată ca toţi — ne pofteşte la masă.

O basarabeancă despre materialul folkloristic din Basarabia.

In o comunicare făcută Academiei Române, de d-l Profesor N. Iorga, d-sa a amintit că un lucru de mare importanţă este pentru literatura noastră, pentru ca-

pitalul nostru linguistic, cultural — pentru studiul limbei în popor, — culegerea materialului folkloristic din Basarabia. Mergând în această provincie, am căutat să-mi fac o datorie către mine şi să culeg ceva din această comoară nedescoperită şi, care, cred eu, cu greu se va pierde. Sau, poate, mai ştii? Basarabenii posedă o limbă curată, de cronică — nu peste tot — pentru că n'au fost influenţaţi de pătura mijlocie, care lipseşte. Mai lipseşte şi aşà poreclita cultură a noastră. Intr'un sat, dintr'un „uezd" din Nord, am avut o convorbire cu o ţărancă, căreia mă adresasem pentru ceva cântece. E interesant să spun cum trebue să te porţi într'o astfel de ocazie. Culegătorul de poezii, (sau folkloristul în genere) fie de orice categorie ar fi acele poezii — trebue să posede la perfecţiune graiul popular şi să cunoască multe poezii şi cântece tot din popor. Am început deci aşà: — Frumoase cântece trebue să aveţi! (O auzisem pe ea cântând). — „D'apoi mai frumoase şi mai delicate di cât în Moldovineasca de peste Prut, aud că nu mai sunt". — „Tot moldoveneşti, tot aşa ca aice, ia să vă cânt unu". Şi cânt un cântec... Atât a trebuit. Toţi ai casei şi vecinii se strâng la un loc. Ea, *cântăreaţa oficială*, dă explicaţii asupra lui. Dar mândria basarabeană nu se lasă învinsă şi vrea să mă dea gata dintr'odată. — Eu nu ţi-oiu cântâ aşà deodată, ca Duniata, că, dă, drept să-ţi spun — am o leacă de obraz faţă de om strein— da ţi-oi spune o *istorie mare*. Şi-mi începe a spune balada lui Novac (mai bine *Gruia*, căci Gruia e eroul). Nu ştiu stenografia şi deci trebue să supăr vreme de trei ore pe această blajină femee: *Axinia N. C.* — Ea nu se supără de loc, de şi când o întorc în urmă pentru un vers, începe din nou dela capăt şi spune mereu de zeci de ori aceeaşi *evanghelie* şi *diată* de poezie scumpă sufletului ei. In juru-i stau copiii — aproape mari acum. Ea îi „probozeşte" şi-i „ruşinează" necontenit: — „Doamne, mai băeţi şi tu copchilă, cum sunteţi voi *de nu vă trage inima să învăţaţi cântece şi istorii!* Eu — în vremea me — multe mai ştiem. Şi tare

amar de iute li deprindem! Când mă ducèm la o șezătoare, apoi tăți stăteu în gura me, par'că din carte le spuneam, așa mândru zicem și istorii și cântece. D'apoi povești! Acu, voi, (se adresează copiilor și tinerilor) de vă duceți la o șezătoare, numai vă chicotiți și vă hliziți, ca niște *nebuni fără grai, și de ce-i mai frumos* pe lume, nici prin gând nu vă trece. Mama n'o mai suferit, ca vr'o fată dintre noi — și suntem, dragă doamne, numai cinci, — să nu care cumva să nu învețe cântecile și istoriile. Doamne și multe mai sunt și acu pe aici la noi; câte cântece or ci nu-ți pot spune, nu-ți pot povestì, da urechi să ai de ascultat, că-s câtă frunză în codru la Tigheci, și iarbă în câmpu Bugiacului". — Când nu înțeleg rostul vreunui viers, ori cuvânt, ea-mi spune — sentențios — teoria, de care trebue să ție seamă orbește un folklorist: „Așa-i cântecu; nu se cade să se schimbe nimic dintr'ânsu; cum l'am învățat așà ți-l spun și d-ta așà trebue să-l înveți, pentru că așà mi l'o lăsat mămuța; ce mai calea valea: din cântec să nu schimbați nimic". Poruncitor, rugător. E deci o *diată*, un testament frumos și interesant. Numele ce le dau diferitelor producții, sunt: baladelor le zic istorii lungi, sau simplu istorii; poeziilor ce încep cu „Frunză verde": *cântece*, sau *cântari;* proverbelor: cuvânt, proverb, vorba ceia, face ca ceala, vorba ciluia, vorbă bătrână, vorba moldovanului, a românului, a creștinului etc. Asupra acestui subiect ar trebuì studii speciale. Basarabeanca a mai făcut următoarea reflecție de toată importanța: „Acu tot mai sunt cântece multe și or mai ci încă. Da, nu știu cum să zic, să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu, *s'o iscat o sămânță de bufnițe, cărora nu li plac cântecele noastre, nici giocurile noastre,* (deși bată-i gina, îs Moldoveni de ai noștri). Ii se duc pi diparte și vin de pin târguri mari: Ades (așa zic Odesei), Kișinău și altele cu fel de fel de teșmekii și învață pe băeți și pe fete a se strâmbà ca dânșii: ba valțer, ba gavotia, ba seir, kitaianca, vosem soroc și alte câte; da moldoveneasca, da ciobăneasca, da hora și giocurile

noastre cu zicături şi chiuituri nu se mai aud la tineret — decât pre puţine şi rar"[1]).

Am mai aflat, că fiecare cântec are geneza lui;

D-ra A. M. moldoveancă din Basarabia, în costum de cazac.

iar un alt imbold pentru spus, au fost când le spuneam la câte unul: la noi nu sunt cântece, spune-mi să duc şi la noi ceva. „Vezi, sărmanii, îs înstreinaţi de tot sub neamţ", reflectează adresându-se ea celor din casă.

De ce clerul, învăţătorii şi alţi funcţionari moldoveni din Basarabia, nu iubesc o apropiere cu România şi chiar luptă contra acestei tendinţe?

Lucrul acesta, — o apropiere a „Bessarabiei" către România — n'a fost nici când în gândul clasei — în discuţie — din Basarabia. Din ei — prea puţini — au fost susceptaţi de „*separatism*", ceeace ar constă

1) Sfatul d-lui profesor Iorga e bun de pus în practică. Să strângem folklore basarabian! Necesare să amintesc că dintre marii români, Basarabenii mai culţi cunosc pe d-l Iorga, ca pe un mare separatist şi iredentist. Pe timpul conferinţei de la Petersburg erà cunoscut şi plenipotenţiarul nostru „marchiz Hica". Evident că despre politiciani se aminteşte în ziarele de la centru.

în aceea, că ei, ca conducători morali ai poporului, ar face curente „printre nărod" pentru trecerea la, sau numai simplu: simpatizarea României. In realitate în gândul lor n'a fost nici când această tendință, sau înclinare. Ca oameni de acelaş sânge cu cei din România îi simpatizau — unii din ei. Apatia, sau somnolența ar fi ținut mult, dacă n'ar fi fost traşi la răspundere pentru indolența lor către limbă şi neam, de un popor mai patriot, deşi apăsat: Polonii. Imi povesteà cu oarecare rezervă şi ruşine un „*ucitel*" (învățător) basarabian, cum la o adunare învățătorească din *Kamenitz-Podolsk* (în 1906), au luat parte ca Poloni, şi câțiva învățători moldoveni. Unul din adunare — luminat şi sincer patriot polon, zic eu — i-a somat să răspundă pe şleau, dacă sunt poloni, ruşi, *sau curat moldoveni*. La ezitarea lor i-a apostrofat cu vorbe grele: „Inconştienților, Basarabia e plină de oameni capabili, mai pre sus de toate Basarabia e toată moldovenească şi vouă vă e ruşine să spuneți, că sunteți moldoveni? Nu merită cei ai voştri lumina culturei în limba lor aşà cum luptăm noi pentru neamul nostru? Şi voi luptați pentru cultura polonă şi cea rusească? V'ați pregătit cu vreun raport, sau protest către adunare din partea neamului vostru, pentru cele mai sfinte drepturi? Dacă nu, părăsiți sala, voi vânzători inconştienți ai unui neam, ce stă în întuneric". Şi au fost dați afară; însă şi-au notat în inimă şi în carnete această lecție prea înțeleaptă. — „Ne erà ruşine de neamul nostru, spuneà el, dar pentru că nu-i ştiam şi nu-i ştim limba, nu ştiam ce să spunem despre trecutul neamului acestuia, desconsiderat de toți, care totuşi dă Rusiei oameni mari şi învățați". Noi admirăm pe Poloni pentru iubirea de nația şi limba lor; au societăți, biblioteci, etc. ceeace nu face şcoala, complectează inițiativa caldă a oamenilor de inimă. Nu odată am discutat „darul teoretic" al lui Durnovo — trecerea Basarabiei sub o altă stăpânire, indiferent care ar fi acea stăpânire. Toți îmi aduceau aceleaşi argumente, mentalitatea întregii clase de care vorbim

se oglindià perfect în zisele lor: „Toţi uciţii (învăţătorii) trebue să treacă peste Nistru; toţi preoţii — care de multe ori, pe lângă blagoslovenie — puţin de ştiu bine şi curat a ceti moldoveneşte, ar trebui să-i urmeze. Ce ar face un zemskii (jude de ocol), care nu ştie zacoanele şi vorbirea românească? Noi cu zacoanele ne-am deprins; ţărănimea o duce destul de bine; ruşii ne dau pace. Sub o stăpânire mai mică *nadelurile* (loturile ţăranilor împroprietăriţi în Rusia, au 9 desetine şi ½) ar trebui să se micşoreze. Ţara de-i mică îs mulţi flămânzi, li trebue *jalovanie* (leafă) grasă dela împărăţie şi apui vin ghiruri noi. Nimeni nu poate să se gândească la o haină subţire, când afară-i ger". Deci să nu se creadă, că cineva din Basarabia poate fi „*separatist*"; niciodată, în actuala stare dela noi (pe care unii o cunosc perfect). Şi totuşi acuzarea de „*separatism*" s'a adus mai ales preoţimei. (Fiii Basarabiei culte sunt dintre cei mai mari „revoluţioneri"). Preoţimea a răspuns; şi, să nu credeţi, că în mod falş şi linguşitor, ci foarte sincer şi simplu. Cine doreşte să se intereseze, citească articolul: *Kleveta na bessarabscoe duhovenstvo*, (Clevetiri, sau ponegriri asupra clerului basarabian) publicat în „Naşe Obedinenie" No. 2 din 1910. In apropierea jubileului, preoţimea basarabeană — în dorul de a apăreà într'o aureolă deosebită — a căutat să se spele de această „urâtă" învinuire, căci în No. 8 din 31 Martie 1912, *Obedinenie* (Unirea), organ clerical basarabian, protestează violent contra acuzării de „separatism", ce se aduce preoţilor. E glasul de asigurare patriotică al întregei Basarabii (vsei Bessarabii). „Noi protestăm cu toţii — zice articolul —, contra acelora ce ni pun la îndoială iubirea către mama noastră". Iată adevărul.

Ce idei au ţăranii basarabeni despre România.

O întrebare interesantă de bună samă. In genere ei cred că în „Moldoveneasca", ori — mai des — în „Româneasca de pişti Prut" trăesc tot oameni de un

sânge cu ei, ,,fraţi" (am auzit din gura multora această duioasă expresie pentru noi), care din pricina unui ,,coroli" (rege: pe ruseşte) ce împărăţeşte peste ei şi care nu-i ,,pravoslavnic" ca împăratul rusesc, ci ţine de legea ,,nemţească a Rimului", ,,legea s'o stricat," ,,pravoslavia o sburat în cer", iar ,,gheţii creştini", care mai ţin la legea ,,pravoslovnică" sunt săraciţi şi aduşi la mare lipsă de boeri şi de jidani, care ţin pământuri mari cu ,,nămală" (în arendă) şi nu lasă ,,sufletu de creştin să se hrănească, cum îi lăsat de la Dumnezeu". Credinţa lor este, că din moment în moment, Impăratul se va îndurà să treacă Prutul şi să slobozească pe creştini din mâna nelegiuită ,,a neamţului, a boerilor şi a jidanilor". (Ca un tribut al ignoranţei, trebue să spun că aceasta e o părere înaintată, căci sunt ţărani ruşi şi moldoveni în Basarabia, care nu admit să fie pe lume pământ stăpânit de alt Impărat, decât de cel al Ruşilor, batiuşca ţarul). De notat este, că în Rusia evreii nu au voe (pozvolenie) a ţine moşii în arendă. Se intrepun ei însă prin diferite combinaţii; însă nu le prea merge cu domenii aşà de întinse ca la noi. Au voe a cumpără pământuri prin vatra statului şi a-şi ridicà case. ,,Moldovenii" basarabeni sunt convinşi că creştinii din ,,Româneasca" duc o mare lipsă — au cunoştinţă de ,,bontul" dela 1907 — şi cred că pentru ,,Româneasca" aceasta este o pedeapsă din partea lui ,,Dumnezeu sfântul", pentrucă ,,s'au cam aprochiat de legea neamţului" şi ,,Tata bătrîn (Dumnezeu), care are bună vărguţă, ,,nu i-o putut răbda şi le-o dat semn, ca să cunoască". Câtă ignoranţă şi cât bigotism!

Găsesc încă un mare păcat al nostru scrierea cu litere latine (buchi letineşti), după pilda ,,spurcaţilor dela Rim" şi zic — după educaţia primită la şcoală şi la biserică — că buchile ruseşti sunt lăsate dela Dumnezeu, şi tot ce se scrie pentru ,,pravoslavie", trebue să se scrie cu litere ruseşti, cum dă poruncă ,,împărăţia". Când aud pe cineva din România vorbind şi întrebuinţând vreo expresie, sau vreun cuvânt neînţeles şi

neîntrebuinţat pe acolo, îi zic: „Vezi, dumneata, de te mai deprinde (dă) cu limba noastră ast moldovenească, că noi româneşte nu putem şti, că tare-i gre limba ceia". Când i se vorbeşte însă în graiul curat popular, curăţit de elemente streine, admiră mult limba noastră, admiră cântările noastre lumeşti şi cele de biserică şi sfârşesc prin a zice: „Cum videm noi la dumneavoastră îi mare dilicăţie, da noi aici între hîrbareţii işti di porci (ruşi) nu mai auzim di cât grohăiturile lor. Din ghizuniile noastre nu auzim di cât minciuna, că şcoli în limba moldovenească nu-s pi lumea asta şi uite ce carte adîncă este şi pe moldoveneşte". Sfârşesc prin oftaturi mai totdeauna.

Obiceiurile şi datinele.

Prin obiceiu eu am înţeles — când vorbesc de popor — o practică proprie unei localităţi; el are un caracter mai complect acolo unde se naşte; se simplifică şi primeşte adăuşaguri în altă parte, unde se încetăţeneşte. Datina are încă un caracter general, sau un fel de moştenire prin o „*diată*" nescrisă, dar trăită şi simţită. De pildă umblarea cu ajunul la Crăciun şi Bobotează şi strigarea de *nihoho* şi *kiraleisa*, e datină — bisericească — străbună, e generală [1]; purtarea desagilor de către preoţi pentru a duce colacii de pe la praznice acasă e un obiceiu propriu ţinutului Orhei. Tot ce se referă la vieaţa religioasă, la cununii, botezuri, înmormântări, praznice, pomenirea morţilor, dreptul pământului, — numit impropriu obiceiu — (de pildă casa părintească să rămâie băiatului celui mai mic — mic — fie ori câte fete) — cântecele, descântecele, vrăjitoriile, modul tăerii părului, etc. sunt *datine:* „aşa ni-i dat, aşa am pomenit, lăsat şi scris dela Dumnezeu, ca să cie aşa şi aşa chiar şi este şi a ci cât or ci pi lume moldoveni". Datina s'ar mai putea boteză lă-

1) La noi, numai în Moldova de sus. D. Furtună.

sătură, sau scrisoare. Unde, — veți întrebà? Pe vârful inimei, în fundul ei, pentru ca să mă exprim — referindu-mă la cuvintele unei basarabence, pe care întrebând-o de unde știe cântecile, mi-a răspuns, că le are scrise „pe vârful linghei și la inimioară-i stau". Pelerinagiile la sfinți, unele jocuri că „*polica*", *kitaianca, seiru, bulgăriasca, vosem soroc* — spre deosebire de cele ce se privesc ca datine — sunt obiceiuri, sunt îndemnuri, sunt „*făcături*", căci vede lumea ce face cutare, ori gioacă cutare gioc și-i se pare mai frumos, face și e, se îndeamnă, ca să se ție de lume. De când îi lumea așa îi dat Moldovanului și așa ne-am pomenit să se gioace hora, danțu, moldoveneasca, ciobăneasca, frumușica, etc. da acu câte drăcii și învârtituri mai ies, nici nu mai știi. Este unu care se chiamă *valțer*, da mai ghine i-ar zice *vîrtecuș*, că drept ca mititelu în vârtecuș se învârtesc".

Bulgăreasca e joc obișnuit cam peste tot în Basarabia; e vechiul „Bulgar", „bulgaraș", care l'au jucat cei cu plete albe de prin satele Moldovei, în tinerețea lor. Il joacă Moldovenii, îl joacă Rușii, Bulgarii, Găgăuții, etc., și nu se poate deduce, că ar fi de origine bulgărească tocmai precum la noi în Moldova, dacă se joacă ruseasca, nu se poate deduce, că cei ce o joacă trebue să fie numai decât Ruși. Ruseasca se joacă și în Basarabia. Bulgăreasca poate să fie un vechiu joc românesc — botezat în timpul din urmă astfel, pentrucă cei ce-l cântau pe un fel de vioară cu 3 coarde erau bulgari veniți pentru cultura zarzavaturilor.

Și atât de ușor botează oamenii tineri mai ales lucrurile ce-i impresionează, cum am auzit că s'a numit în Basarabia o localitate Casa nebunilor — cu 30—40 ani în urmă — dela niște jidani ce au stat acolo într'o colibă și se cam sfădiau „chiar ca nebunii". Colibă nu mai este, locul e cunoscut până la mari depărtări, sub numele de „Casa nebunilor".

Hora se joacă în unele părți în 2—3 și 4 cercuri — ca în Transilvania — cu figuri frumoase, cu strigă-

turi cu rândul şi chiuituri generale. Mare ruşine-i pentru cel ce nu ştie a zice nimic când îi vine rândul; mare cinste pentru cel priceput, isteţ şi limbut, căci mama:

„De la ţâţă nu m'o întors,
Nici pi limbă că ni-o tors.
Oi mai zice ce-oi mai ştì,
Gând frumos oi potrivi,
Cu cuvinţele-oi lichi.
Şi pe urmă oi tăcè
Până când iar oi putè.
Da tot zic, nu ni-i ruşine,
Cum ştiu eu nu ştie nime".

E cam orgolios, veţi zice. Da, dar el, cel ce pronunţă aceste cuvinte pulsează bine ştiinţa şi priceperea celor ce sunt în „*horă*" „gioc", „*roată*" cu el. Moldoveneasca şi ciobăneasca, jocuri mai vioae, se joacă în cercuri mai mici, tot cu chiuituri. *Frumuşica* se joacă în doi, sau în trei. Am văzut-o jucată de trei copile basarabene, — cărora le-am dat câte 5 capeici, — în timp ce mama lor, le cântà fără cuvinte, zicând în loc de *tralala*, „na, na, na, na". Erau Oliţa (Olga), Anica şi Nadia. (Nădejdea, Speranţa). Portrete admirabile, frumuseţi de Cosânzene, clasice ca şi limba din unele localităţi din Basarabia! Am întâlnit în Basarabia şi în pătura de sus şi mai ales în cea de jos, frumuseţi ce ar puteà servì de model oricărui Raphael, sau Leonardo da Vinci. Fără îndoeală că găseşti şi „hâzenii care încheagă apa şi pornesc din loc stâncile Prutului şi le fac de plutesc, ca să nu le mai vadă".

Praznicile şi pomenirile pentru morţi sunt în mare cinste. Vrăjitoarele, specialiste în deslegarea cununiei, „desfăcătoare de făcuturi" şi „făcătoare de făcuturi" (un fel de putere de a legà şi deslegà) „pentru făcut şi desfăcut de dragoste", etc. speciale în „arta iubirei", fără a fi Ovidie; descântătoarele, medicii „cu care ne-am trezit de când s'o pomenit lumea", lecuesc cu „descântecu dela mine, leacu dela Dumnezeu, Maica Domnului, Sf. Ioan Cronştandskii, etc." pe mari şi

mijlocii; descântă pe copii de „rău copchiilor, de răutate, de plânsori, de socote", etc., îi vând pe fereastră şi alte vindecări remarcabile — prin sugestiune — fără a fi Esculap. Alt soi de medicină e cea ieratică: cetania dela preot, Sf. Maslu, moliftele Sf. Vasile, alergarea la Sf. Moaşte — credința, tesaur scump pentru cine-l posedă în inimă.

Cântecele poporale se cântă la nunți, cumătrii, scăldăciuni, praznice, hramuri, chiar de către popor şi numai de el. Sunt şi aici cântăreți, sau cântărețe, oficial recunoscuți de toți, cum afirmă d-l Coşbuc că sunt în Transilvania[1]) şi cum am văzut şi eu. Rar când cântă din gură câte un țigan vreun cântec poporan, sau vreo „Mariță, Mariță", pocit ca pronunțare, ca execuție, legătură şi sens, „*stâlcit*" în fine. Simt şi muzicanții, că, cu cântarea lor gurală, nu prea fac impresie, şi-şi alcătuesc, — ca să suplinească lipsa — muzici sgomotoase, tarafuri de mulți muzicanți: „scripaci", „sărmaci" (surmacii din cronici = trâmbițaşi), „tobari cu barabana cei mare" şi alte instrumente. Obiceiurile le-am mai puteà definì originalități locale, podoabe auxiliare ale trupului veşnic neperitor, ce se chiamă datină. Este posibil ca un obiceiu să se nască şi să vieze independent de o datină; şi iarăşi poate să complecteze, să împodobiască o datină, cum e de pildă obiceiul *pornitului sitelor* la nunți în Basarabia, care nu e general, însă e foarte frumos şi original.

Preoţii basarabeni şi preoţii noştri.

Clasa duhovnicească a preoților din Basarabia — are de sigur o idee în privința preoților români şi a bisericii noastre. Preotul nostru e criticat mult pentru lipsa lui de respect față de biserică şi religiune, pentru desinteresarea de cultivarea religioasă a poporului, a copiilor mai ales (a viitorilor creştini), pe care la şcoală

1) G. Madan. *Suspine*. Prefața d-lui G. Coşbuc la această carte.

în „urocurile" (lecțiile) sale, preotul basarabian îi învață toate rugăciunile și toate adevărurile și tainele credinței noastre creștinești. „Poporul la d-v. nu serbează cum se cade sărbătorile și nici nu știe legea" reproșează ei. Compătimesc pe deoparte pe preoții noștri, pentru sărăcia și mizeria, în care „nemțimea" i-a adus. Ei învață pe popor în rusește; pot să învețe însă pe urmă și moldovenește. Sunt cărți. „Lui Dumnezeu poți să te rogi în orișice limbă, că el înțelege orișicum", zic preoții basarabeni. E un papism argumentul acesta; bine a comparat marele Hasdeu pe țar cu un Papă, numindu-l „Papa dela Neva" [1]).

Partea cea mai criticată este activitatea așă botezată extrabisericească a preoților noștri, care face pe preot orice, numai preot nu. O cunosc din revistele rusești și din „Albina" [2]). Deplâng lipsa de autoritate a clerului nostru; învinuesc pentru aceasta puterea civilă „împărăția, cârmuirea" care „o smult tăt din mâna preotului, până și hrana, lăsându-i numai haina de tristeță și numele de preot. Preotul la d-v.—spun ei—îi o oghială; jandarm, primar, notar, etc., îi mai mare, decât omul lui Dumnezeu; nu-i țară creștină aceea". Deosebit haz provoacă într'o societate, când cineva care a fost în România întreabă, că „ci-s aciiea la d-v. tot ca preoții ceilalți vin îmbrăcați, numa că poartă în cap un comanac roș, albastru, ori de alt colior și-s încinși tot la fel"? Când îi lămurești, că aceia sunt în diferite boierii dompreoțești, mare li-i mirarea și exclamă: „da ci, domnule, omu mare, cult, îi păpușă, ori copchil, ca să-l împodoghești așă? Tot boerimea cei nemțită și franțuzită trebue să ci făcut treaba asta, cu chip ca să râdă de coșcoge oameni și să-i arăte la nărod, că-s proști". Se indignează de metaniile și îngenuncherile ce se fac de preoți înaintea arhiereilor; la ei nu e așă: se pun ambele palme deschise una peste alta, arhiereul pune

1) B. P. Hasdeu, *Papa dela Neva*, conferință ținută în 1902 la Ateneu.
2) O primesc foarte puțini basarabeni.

mâna lui pe palmele preotului, şi acesta o duce la gură şi o sărută, fără a-şi plecà şalele.

Preoţii din administraţia bisericească nu se poartă autoritar, tiranic cu cei de sub ei; nici cu ifoase. Se tratează dela egal la egal, prieteneşte, colegial, fără ceremonii şi încovoeturi, fără vreun ,,prea" înainte, etc., ci chiar pe nume — politicos — după moda rusească. Ca să-i impue să cumpere ceva: bilete, cărţi, Doamne păzeşte; e grija preotului să se cultive. La o nevoe de ajutor, de foamete, colectă se face în biserică. ,,Eu îs împărat în sat la mine; nu-mi pasă de nimeni, toţi se închină mie, toţi mă întreabă, toţi mă respectează", îmi spuneà câte un preot, care cunoşteà situaţia preoţilor la noi. Clasa duhovnicească: preoţii, dascălii şi familiile lor, au privilegiul de a fi scutiţi pentru totdeauna de orice dare, sau îndatorire.

Ţăranii basarabeni şi Ştefan cel Mare

Amintirea marelui şi sfântului ,,domnitor", ,,crai", ,,Vodă", ,,împărat vonic", se păstrează încă la răzeşii orheieni, bălteni, — din fostul ţinut al Iaşilor (Iaskii uezd), — hotineni, etc., ca cel ce le-a dat pământ: ,,noi n'avem nadeluri, da pământu ni-i dat di la Ştefan Vodă. Di pi vremea ceia îi şi datina asta printre noi, să ni zicem unu la altu căpitane şi alţii să ni zică tot aşa, că-i ocaz straşnic pentru asta". Legende despre Ştefan cel Mare şi cântece sunt foarte multe. Am cules eu una dintr'un sat răzeşesc, pe care am trimis-o spre publicare revistei: ,,*Ion Creangă*". Inceputul lui Ştefan cel Mare e mic: crâşmar şi pe urmă ,,*haracari*": ,,strângător de bani pentru împărăţia turcească", ,,banari"; pe urmă se ridică şi ,,stă domn", se face *crai mare* pe o împărăţie întinsă, peste Moldoveni, neamul lui. El tot trăeşte şi are nădejde dela Dumnezeu să mai vie odată să mai domnească, să mai dea înapoi ,,din cele dreptăţi, perdute de Moldoveni". Dar lor le trebuie, ca Ştefan să fie aproape de ei. Reşedinţa lui e în ,,casa

doamnei" de aproape de Ştefăneşti, acolo se arată el în fiecare an în noaptea Paştilor „îngie pentru câteva ceasuri'" ca să mai vadă ce-i face „neamu lui". El stă atunci la sfat cu îngerii şi cu Dumnezeu. O altă legendă îl arată pe Ştefan „dvorian" (dvoreanin=boer mare, de curte), pe lângă domnia Moldovei, „la Ieşi", el isbăveşte cu hoţii din „*ostroave*" ţara de Tătari. Norodu drept plată „o strigat să cie domn şi o fost".

Domnitor strălucit şi scump inimilor noastre! Admirarea marilor scriitori contemporani ţie! Urmaşii tăi, ignoranţi, ţinuţi în întuneric, te coboară până la crâşmar, haracar, căpetenie de hoţi, viteaz prin vitejia hoţilor, şi te ridică până în sfatul lui Dumnezeu şi al Arhanghelilor! Numai tu de ai venì, ai face mai senine zilele cele prea noroase ale neamului tău de pretutindeni. Nu întârzià! Ei te cred a fi de pe vremea, când Dumnezeu şi Sf. Petru umblau pe pământ, fii acum Dumnezeul lor! Sunt şi ţărani, care n'au nici o idee despre un Ştefan Vodă (cum de altfel sunt şi la noi în România), majoritatea însă a Basarabenilor îi ştiu cântecele şi „zicerile" despre el. Intr'un sat ţărănesc, (nu răzeşesc) am auzit, spusă de o bătrână, stând pe marginea cuptorului, o baladă „istorie lungă" numită „Codrenaş", în care se vorbià de „*Ştefan Sfântul*" şi de „*Ştefan Vodă*". Sunt 5 ani de atunci. Pentru lungimea ei şi repezeala cu care o spuneà, n'am putut-o scrie. Am rugat pe *ucitel* — moldovan ce purtà un nume cunoscut în literatura noastră — să-mi scrie acea baladă cu litere ruseşti şi să mi-o trimită.

Durerea mea a fost mare când primesc scrisoare dela *ucitel*, că bătrâna a murit — 5 zile după plecarea mea. Erà în vârstă de peste 110 ani, îşi aminteà de stăpânirea turcească „*cei amară*". Se mirà *ucitelul*, că ce-mi trebue aşà cântece „*proaste*", să învăţ bine ruseşte, să citesc pe Andreev, pe Puşkin, cântece populare ruseşti, ori malorusiane, etc. I-am scris îndată neţinând în seamă de loc argumentele lui „pro domo" — arătându-i cum să procedeze ca să o culeagă. Bătrâna îmi spusese, că copiii ei n'au putut-o învăţà în între-

gime toţi, ci unul din copii ştie o bucată, alt nepot alta, altul alta; aşà, că strângând „*toată semestia*” (rudenia), ar fi putut din aceste odoare de stofe tăiate în bucăţi, să coasă o haină scumpă. Trebuiau sacrificii materiale şi n'a voit; trebuiau sacrificii intelectuale şi nu s'a priceput. A mai intervenit permutarea sa la locul natal; astfel că am nădejde a face tot eu singur, aceia ce acela n'a făcut.

Prutul, legendele şi cântecele lui.

Prutenii, locuitorii satelor de pe malul Prutului iubesc mult Prutul, „care-i tot drumeţ, mărgător”, ori „mergător”, „nu se mai hodineşte”, că „el îi din neam de balaur din vremea veche şi pe care l'o ucis un voinic frumos şi şiroaele din sângele lui tot curg, ca să întâlnească şi să înece pe voinic. Vorba veche: nici mort nu-l iartă”. In alte legende Prutul e lăsat de Dumnezeu „pentru răcoreala oamenilor şi giocu copchiilor”, dar toţi trebue să ia bine seamă, că „cruce de aur stă în câte o bulboană — „ascuns şi blăstămat de când o vrut să-l iziască, să-l opriască şi cere suflete de creştin, ca să le ducă la iad”. Dracu însă are mare ciudă pe Prut, pentrucă „creştinii îl cred sfânt şi în apa lui fac Iordanu”, a cărat stânci din loc în loc „cu chip şi gând” să-l iezăriască şi când s'o sfătuit dracii într'o noapte, ca toţi să isbească stânci în el şi să-l opriască, s'au întârziat şi „n'o dovidit”, a dat „mai fuga” Decusară şi Mezu Nopţii după porunca lui Dumnezeu, „păsările” (cocoşii) au cântat şi dracii au rămas cu munca, da oamenii cu folosul. Dracul aveà mare ciudă pe Sărbarea Iordanului, pentrucă atunci se mai întâlnesc cei de peste Prut „cu işti de la noi şi el îi vrăjmaş şi pizmaş şi nu-i sufere lui să vadă el cumva oameni de un sânge trăind bine: că vezi, noi cu Dumneavoastră sîntem fraţi numa, că nu putem da mâna totdiauna de Prut”. Şi multe sunt legendele Prutului! Dar are şi cântece multe şi fru-

moase. Cântecul : „Prutule, râu blestemat" e cea mai mare eroare, confusie ce s'a scris în literatura noastră. Nu-l doreşte îngust, secat, ci lat, adânc, să nu se vadă mal cu mal. De ce? Să se depărteze fraţii? Poate ciuda că ne desparte, că ni se pune în cale? Originalul acestui cântec l'am auzit — în regiunile de pe lângă Nistru — el însă începe totdeauna cu *Nistrul blestemat*.

Eu am auzit şi alte cântece în sensul ca *Prutul să sece*, nu să se lărgească :

Prutule, dac-ai săca,
Noi ca fraţii ne-am avea,
Fraţi de cruce, fraţi de sînge,
După nime n'am mai plângi.

Sau altul, care spune o taină ştiută numai de Pruteni :

Prutu ari vădureli
Le ştie badea pi eli,
Hai şi-om luà floriceli,
Floriceli, lăcrămeli,
Şi-om treci la nemureli,
Nemureli iubiţeli,
Noaptea ni videm cu eli.

In o poezie populară basarabeană, culeasă de mine la 70 de kilometri de Prut — auzită în ţinuturile Hotin, Orhei, Soroca, Bender şi Kişinău pe malurile Nistrului — şi intitulată : „Jalea noastră" e redată perfect aceiaş idee : dorinţa de a vedeà Prutul secat. E vorba de trimiterea unei scrisori pe frunze de copaci : „la surori şi frăţiori, că tari nii-s străiori, străiori şi dipărciori. *Prutu ista ni disparti, Apa' ceasta mari moarti?*" Urmează apoi dorinţa de a-l secà cu gura, cu căldarea, cu ajutorul vântului şi cu el să umple Nistrul, de sigur pentru a-l face mai adânc, mai lat, mai greu de trecut pentru „Muscali, holeri şi lăcuste". E deci evidentă dorinţa specială de a murì „*apa aceasta*", *Prutul*. Dacă se găseşte şi sub forma de „*Prutule, râu blestemat*" apoi numai în părţile apropiate de Prut ; cântecul Nistrului a călătorit până aproape de regiunile Prutului, iar cântăreţii, care cunoşteau mai degrab Prutul, decât Nistrul, au pus pe unul în locul altuia şi iată deci marea eroare şi marea nedreptate

făcută. Apoi culegătorii noştri nu s'au depărtat mult de Prut, pentru ca să audă că Nistrul trebue blestemat cu tot dreptul, iar nu Prutul. Incă odată — repet — râul acesta trebue reabilitat în literatura noastră, căci nu văd sensul de ce s'ar lăţì, adânci Prutul şi nu Nistrul. Şi cât a fost de oropsit Prutul, numai pentru acest cântec [1]!

Dragostea de citit moldoveneşte.

Pentru tot ce-i scris în „moldoveneşte", ţăranii basarabeni au un adevărat cult. Am văzut în multe biserici din Basarabia, cum credincioşii se ţineau droae după preot la sfârşitul liturghiei şi-l rugau cu lacrimi şi unii şi în genunchi, ca să le dea spre citire numărul din „Luminătorul", din care citise predica în ziua aceea. Preotul îl da cu preferinţă unui fruntaş foarte cinstit, după aceea făceà o listă de toţi care-l vor ceti pe rând; la nimeni nu va stà mai mult decât 2 zile. Şi sunt adevărate şezători cetirile aceste din moldoveneşte: se strânge la casa cărturarului lume multă de tot felul şi ascultă şi nu se mai satură de auzit „carte de a noastră moldovenească". Tot astfel şi cu învăţăturile tipărite în foi volante — în ruseşte şi în moldoveneşte, iar pentru chestiuni de interes general au o adevărată pasiune. Greu îmi vine să uit bucuria ce au simţit-o nişte ţărani basarabeni, când au dat de un număr al revistei: „Naşe Obedinenie" (Unirea noastră, sau cum traduc ei: *A noastră întrunire*) din 12 Iunie 1911, în care pe furiş — par'că — în cele 32 de pagini erau intercalate dela pagina 16—19, cinci bucăţele scrise moldoveneşte sub următoarele titluri: 1) „A noastră întrunire", 2) „Di ci nouă ni-i urât în biserică", 3) „Cum îi mai uşor judeca", 4) „Pentru interesurile noastri" şi 5) „Cum să ni luptăm cu tălhărăşugu".

Le citeau şi le reciteau rând pe rând; erau scrise în limba curentă vorbită de ei şi câte unul din ei ex-

1) Vezi „România pitorească" de d. A. Vlahuţă.

clamà: „apoi ucitelu (învăţătorul) spune că în limba moldovenească nu-i lăsat dela Dumnezeu să se scrie pe hârtie şi ia uite-te ce frumos zice acolo pe hârtie în limba noastră!" E interesant a spune numele autorilor acestor articole din revista sus numită.

Prima bucată e scrisă de preotul *Ieremia Cekan* om de o înaltă cultură (mai mult rusească bine înţeles), bun român, acuzat de *separatism*, preot (ruseşte sveaştenic) în satul Nişcani, ţinutul (uezd) Orheiului; al doilea literat e un: „Kapitan de mazâl", al treilea e „*Simen Jujkov*", al patrulea e „Mazâl Ioan Stratan" şi al cincilea „Ţaran Ştefan Vraghi", adică Vraghie, Vrabie. Iată luminătorii neluminaţi ai neamului nostru din Basarabia. Ei totuşi — ca şi alţii mulţi — vor ocupà un loc în istoria anemicei şi plăpândei culturi moldoveneşti din vremea de astăzi din Basarabia. Orice publicaţie spre a puteà fi citită în Basarabia, trebue să fie scrisă cu „buchi" (litere) ruseşti, sau cirilice[1]), pentrucă acestea le învaţă oricine acolo. Latineşte învaţă numai cei ce se dedică profesoratului de limba latină pentru licee.

Religiositatea. Tipăriturile moldoveneşti, cărţile bisericeşti. Educaţia religioasă.

In privinţa vieţei religioase a Basarabiei s'ar puteà scrie ca şi asupra fiecărui din aceste capitole tratate şi cărţi întregi. Moldoveanul din Basarabia e religios, nu până la profunzime, ci are o credinţă statornică, nu totdeauna bigotă, nici e dispus a canonizà necontenit sfinţi, ca neamurile slave.

Fondul sufletesc al omului nu-l poate ghicì şi cunoaşte nimeni, însă judecând după manifestările externe — putem zice că în comparaţie cu ai noştri — Moldovenii din Basarabia sunt profund religioşi. Credinţa strămoşească străluceşte cu putere acolo; o putere şi o strălucire necunoscută celor din regat. Fie că religiositatea poporului stăpânitor a influenţat

1) Dau în clişeu un model, pentru cei ce nu cunosc chirilica noastră din cărţile bisericeşti.

asupra lor, fie că preotul e pus în o astfel de poziție că are o autoritate nediscutabilă — un respect deosebit în toate clasele: în Duma a III au fost aleși peste 50 de preoți — faptul este așà și contra unui fapt brut nu se poate discutà cu teorii vage. Că s'a răcit credința într'o epocă, când clerul n'aveà posibilitatea de a oficià în moldovenește, lucrul e foarte adevărat. S'au studiat cauzele răcirei credinței și s'au luat măsuri ca boala să se lecuiască cu remedii potrivite. Iată ce zice „Luminătorul" în privirea retrospectivă din cursul a 100 de ani: „Noi avem în vedere pe Inalt Preosfințitul Iacob arhiepiscopul din Kazani și pe Inalt Preosfințitul Vladimir arhiepiscopul din Novocercask. Inalt Preosfințitul Iacob (fost al Basarabiei), încredințându-se, că Moldovenii nu știu limba rusească și sunt cu totul lipsiți de învățătura bisericească pe limba lor, cu deslegarea Sinodului au blagoslovit să se tipărească și să se răspândească în norod învățături bisericești și pe limba moldovenească. Tot el a așezat în Kișinău „Frățimea Nașterii lui Hristos" care și până acum cu mult folos lucrează pentru binele duhovnicesc al Basarabiei. Inalt Preosfințitul Vladimir este pururea pomenit, pentru aceea că cu stăruința lui iarăși s'au deschis în Kișinău tipografia pe limba moldovenească în care se tipăresc cărțile bisericești pe limba moldovenească, de care eparhia aveà mare nevoie. Cu blagoslovenia Inalt Preosfințitului Vladimir au început a se tipărì și jurnalul moldovenesc „Luminătorul".

Am asistat la multe servicii bisericești în Basarabia și în multe localități. Când venià preotul în biserică, mai toți sătenii erau adunați, toți cu cucernicie ascultau, — gândul Dumnezeu le știe unde. Când e vorba de împodobit „sfânta biserică, casa lui Dumnezeu" bărbații fac sacrificii, dar femeile sunt mai „săritoare". Vând ouă, pui, pânză, torc în furcă și pun carboave de cumpără, ba o icoană mare și scumpă, ori alt obiect necesar bisericei, cum de pildă cununii, cutii pentru botez, prapure, etc.

In legătură cu această stare, educaţia religioasă trebue să ne intereseze. In primul rând o educaţie religioasă se face prin biserică şi de ea; deci limba, ce răsună sub bolţile bisericei cată a ne interesă. Să vedem deci, ce cărţi moldoveneşti — căci cele ruseşti nu pot formà o religiositate la moldoveni — se află în bisericile basarabene — pe lângă indispensabilele cărţi de ritual ruseşti. Iată-le după anul tipăririi :

1) *Apostol* tipărit în Bucureşti în timpul Mitropolitului Dositei, fiind Episcop de Râmnic Nectarie, la 1794.

2) *Evanghelie* idem. Am văzut la unele biserici câte trei evanghelii în limba moldovenească, „îmbrăcate în caftane scumpe de argint şi aur". Inţelegeţi că au văzut Kievul, *Kiiovul* — cum îl pronunţă Ruşii, *Kiiu* sau Kii cum îi zic Moldovenii.

3. *Triod* tipărit în Bucureşti la 1798, fiind mitropolit Dositei.

4. *Penticostar* din 1800, tot sub mitropolitul Dositei.

5. *Paraclisuri*, 1809 tipărit — *pecetluit* zic ruşii şi moldovenii — în Kişinău. Mitropolit-exarh fiind Gavril Bănulescu-Bodoni.

6. *Molebnic* — adică carte de Tedeumuri — tipărite în timpul împăratului Alex. Pavlovici, Exarh-Mitropolitul Kişinăului Gavriil, în 1815. Indict. 3 luna Decemvrie.

7. *Liturgie* tipărită în Kişinău tot la 1815, Mitropolitul Gavriil.

8. *Ciaslov* tipărit în Kişinău, 1817, sub Mitropolitul Gavriil.

9. *Minei de obşte*, tipărit în exarhiceasca tipografie a Kişinăului la 1819, luna Iunie, sub Mitropolitul Gavriil, iar împărat Alexandru.

10. *Psaltire*, tipărită în 1857. Indict. 15 luna Noemvrie, împărat fiind Alexandru Nicolaevici, Arhiepiscop al Kişinăului şi al Hotinului fiind Irinarh. In duhovniceasca tipografie, în păzitul de Dumnezeu oraş Kişinău, al oblastei Basarabii.

11. *Trebnic* — adică *Evhologiu* — tipărit sub împăratul Alex. Nicolaevici, Episcop fiind Antonie al Kişinăului şi Hotinului, tipărit în duhovniceasca tipografie a Kişinăului în 1859 în 2 Noemvrie. Chiar în anii din urmă a apărut un *Trebnic* nou şi foarte bogat (în moldoveneşte costă 6 ruble).

12. *Kiriakodromion*, sau *Invăţături*, cuvinte morale la toate evangheliile Duminicilor de peste an. Al lui Nikifor al Astrahanului şi Stavropolului tălmăcit de Grigorie şi Gherontie. In tipografia casei arhiereşti în Kişinău la anul 1860.

13. *Octoih*, tipărit la 1862, Episcop fiind Antonie.

14. *Psaltire*, tipărită în Kişinău, 1907, împărat fiind Nicolai, iar Episcop Vladimir. Afară de aceste cărţi mai sunt multe tipărite în timpul altor ierarhi basarabeni, mai ales a lui *Dimitrie Sulima*, urmaşul mitropolitului Gavriil. Acum sunt în curs de tipărire şi au şi apărut din ele: *Vieţile sfinţilor;* apoi *Evanghelia* şi alte cărţi de ritual. Societatea pentru arheologie şi istorie a lucrat *Istoria Basarabiei* şi *Albumul ei*, precum şi alte scrieri speciale, anume pentru jubileul politic al anexărei, ce s'a serbat în toamna anului 1912 [1]).

Un mare rol pentru educaţia religioasă în genere, pentru încălzirea credinţei îl au „*filişoarele*", sau „listki", tipărite de „Frăţimea naşterii lui Hristos" din Kişinău. Ele sunt scrise în ruseşte şi în moldoveneşte şi sunt de trei categorii: unele fără număr în care se scrie şi se lămureşte ceva pentru un prilej anumit.

De pildă cea întitulată: „*Nu-i nicăirea potrevire*", vorbeşte vădit contra socialiştilor şi arată că o potrivire de averi, aşà cum cer ei „îi cu nedreptul, cu primejdie, cu neputinţă", etc.; cea cu titlul: „*Ziua cea de prăznuire pentru Basarabia*" e un fel de encilică către popor şi lămureşte rostul alipirei „*prisoedinenii*", Basarabiei către Rusia. Vin apoi *Pouceniile* şi *besiadele*. *Poucenie* e tălmăcit prin învăţătură, iar *beseadă* prin *voroavă.* Unele *poucenii* au numere curente deasupra, altele sunt ocazionale şi nu poartă acest număr. Toate însă poartă jos pe ultima pagină un număr curent al Fră-

1) Serbarea cu caracter bisericesc a jubileului a avut loc la 16 Mai 1912.

ţimei şi indispensabilul : „*Peciatat dozvoliaetsia*” (se dă voie să se tipărească), apoi iscălitura „*ţensorului*”, „Protoereu K. Popovici”. *Pouceniile*, sau învăţăturile lămuresc adevăruri ale credinţei, cultului, sau şi chestii de interes general; de pildă a 8-a vorbeşte „*Despre vestmintele feţelor celor sfinţite*”, a 51: „*Despre uneala rugăciunii creştineşti de obşte întrebuinţate*”, a 58-a e relativă: „*La rugăciunea spre somn, sau a celor ce merg spre somn*”. Una fără număr tratează: „*Invăţătura pentru dragostea cea către patrie şi către norodul cel de un neam*”.

Besead-ele sunt mici predici — *pareneze*, ori chiar şi *omilii* — pe înţelesul poporului; cuvântul acesta e „*perevodit*”, „*tălmăcit*” pe moldovenie prin voroavă. A doua voroavă tratează: „*Despre sfintele femei*”, a 18-a: „*Despre vieaţa pământească a Domnului nostru Iisus Cristos*”; a 27-a: „*Despre Sfinţii mărturisitori şi mucenici*”, etc. Multe din aceste învăţături, sau voroave sunt „alcătuite” între alţii de preotul *K. I. Stratilatov* care a scos o carte în moldoveneşte intitulată: „*Voroavele preotului sătean*”, şi pe care a publicat-o şi în ruseşte mai întâi.

Tălmăcitorii — fără îndoială cu oarecare rol în literatura moldovenească din Basarabia[1]) — ne interesează; iată numele câtorva: Protoiereu *I. Ignatovici*, protoiereu K. *Popovici* „ţensorul”, protoiereul *G. Dânga*, preotul *Mitrofan Ignatiev* şi alt tălmăcitor cu iniţialele *V. A.* Limba este foarte curată; perfect după cea a cărţilor bisericeşti — nu se poate însă să nu bată ceva în culoarea locală — prea puţin însă. „*Filişoarele*” acestea se împart poporului atunci când ele vin dela consistoriu; sunt cetite, recetite şi ţinute în mare cinste. Scapă câte una şi în mâna câte unui necărturar, care ştie a o preţuì; n'o lasă vântului, sau neîngrijirei, ci cu cuişoare mici o bate lângă icoane „*în iconar*”, de multe ori întoarsă. — Ce e asta? Vei întrebà pe un ţăran de aceştia. — „Scumpe vorbe, sfânt cuvânt al lui Dumnezeu” — şi-şi face cruce.

1) E remarcabil mulţimea celor ce fac stihuri în moldoveneşte. Mulţi au publicat câte ceva, cei mai mulţi însă nimic. Unii doresc să scoată volume. Românul e, ori unde şi ori cum ar fi, tot poet.

Rolul cultural al acestor „*filișoare*" e mare; limba cea pe deplin înțeleasă, care merge drept la inimă omului face un contrast isbitor cu limba din cărțile noastre de predici ca și din cele de ritual, apărute în timpul din urmă, cari pot fi cetite cu folos ori cui, numai poporului nu, căci nu e limba lui, ci a unor cărturari, cari nu-l înțeleg. Cultura în loc să ne apropie de popor ne-a depărtat, ne-a înstrăinat și nu știm dacă am mai puteà-o numì cultură. In privința limbei, Basarabia— spre rușinea noastră — trebuie să ne servească ca model; vorbesc de limba cea pentru popor, cât și de învățăturile pur religioase, unde nu se văd tendințe. Multe din aceste voroave, sau învățături ar puteà fi tipărite și la noi pentru folosul celor ce compun predici pentru întărirea în credință a țărănimei noastre, tot atât de înaintată din punct de vedere cultural, ca și cea din Basarabia — mai slabă însă în credință.

Ceeace contribuie încă la întărirea credinței, și ajută mult educația sufletească, sunt pelerinagiile ce le fac Basarabenii la Sfintele moaște la „*Kiiov*", la descoperiri de Sfinte moaște, cum de pildă a fost de curând la *Sf. Ioasaf din Bielgorod*, la *Ierusalim*, „*Afon*" (Atos), etc.

Când este a se descoperì undeva moaștele unui sfânt — specialitate proprie rusească — vin prin Consistoriu la *blagocin* și apoi la Preot înștiințări, că în cutare, sau cutare loc se vor descoperì moaștele cutărui sfânt. Preoții dau de știre poporului, se formează echipe din zeci de bărbați și mai ales femei, cari călătoresc fie pe jos, fie și cu „*poizdul*" — pronunțat și *poiz* — numai să ajungă la timp potrivit. Fiecare are *filișoară* cu chipul sfântului, cu vieața lui, tipărite fie în *Kiev*, fie alt undeva. De pot merge pe jos „*e mai primit de Dumnezeu, e mai plăcut sfântului*". La Kiev mai ales, unde „*sunt atâta amar de mânăstiri și de moștini*", e idealul „*fiștecărui creștin basarabean să meargă*" măcar odată în vieața lui, dacă nu în fiecare an. Rar când nu vei găsì la Kiev moldoveni din Basarabia în pelerinaj. Religiositatea se mai întărește și prin legătură directă și imediată între locurile Sfinte

şi credincioşi. Deacolo se trimit la diferiţi ţărani icoane cu blagoslovenia lor: o pecetie pe care o aplică în dosul icoanelor şi spune dela cine emană *blagoslovenia.*

Multe vin din Ierusalim, multe din Atos; multe, se înţelege, că sunt şi din altă parte — dela diferiţi şarlatani, care speculează credinţa poporului —, căci la acea adresă cel ce a primit scrisoarea şi iconiţele, trebuie să trimeată „carboave". Preoţii sunt preveniţi de autorităţile eclesiastice în privinţa acestor abuzuri; ei opresc pe ţărani de a trimite colecte direct; nu e apreciată bine această prevenire a preotului, o blamează şi pe ascuns tot trimet, „că de nu ar aveà nevoie nu ar întinde mâna la carboavele mele; că-i drept, că-i nedrept aceia ce cer — Dumnezeu i-a judecà, da poate, că chiar el i-o îndreptat către mine să mă cerce, dacă din cele ce mi-o dat el, mă mai pricep a da şi altora, că pământu îi a tuturor, da n'au toţi noroc de mană". „Bigotism" vor exclamà „culţii noştri; bunătate, caritate creştină vom zice noi, care avem nevoie mai mult de dărnicie pentru lucruri bune, decât de sgârcenie şi în operile mici şi în cele mari; dar nu neglijăm „faptele întunerecului, ale lui Mamona".

Activitatea preotului basarabian în şcoală lucrează mult la întărirea credinţei, cum se poate vedeà din obiectele ce le predă preotul (la capitolul special).

Administraţia bisericească.

E de nevoie a vorbì şi a ne lămuri asupra administraţiei bisericeşti, de oarece organele acestei administraţii poartă alte numiri decât la noi. Fiecare judeţ (*uezd*) — din cele opt ale Basarabiei — e împărţit în mai multe cercuri (*ocruh*) administrative bisericeşti.

Unul dintre preoţii acestor cercuri — cel mai de cinste, mai cult şi mai meşter în serviciul bisericesc — e numit ca *blagocin* şi are aceleaşi atribuţiuni, ca şi protoereul dela noi. El mai are un ajutor (*pomoşnic*) şi un alt preot ce are însărcinarea de a face anchete, când se ivesc reclamaţii contra preoţilor.

Iată împărţirea bisericească a Basarabiei:

Akerman, 4 cercuri bisericeşti, cu câte un blagocin.
Bender, 3 cercuri.
Bălţi 4 „
Ismail 4 „
Kişinău 4 „
Orheiu 5 „
Soroca 4 „
Hotinul 5 „

Distincţiunile bisericeşti.

Blagocinul în Basarabia are întru totul atribuţiile unui protoereu din România. El e sub ordinele directe ale ierarhilor respectivi, cari în prezent sunt: Arhiepiscopul *Platon* al Chişinăului şi Hotinului; Gavriil cu titlul de vicar şi episcop al Akermanului şi Zinovie episcop al Ismailului.

Pentru uşurinţa administraţiei atribuţiile lor sunt împărţite egal.

Şi fiindcă e vorba de preoţi, găsesc nimerit a vorbì şi de rangurile, sau boieriile bisericeşti ale preoţilor, mai bine zis distincţiuni pentru buna purtare, a „blagosloviei”, a slujbei.

Preotului — imediat ce e hirotonisit — i se dă cruce de argint; e un indemn acesta de a-şi luà crucea, a-şi aduce aminte de Mântuitorul şi apoi ca să se deosibească de preoţii sectanţilor, care au inundat Rusia, au împărţit-o după hartă pe regiuni şi caută să o câştige şi să sdrobească pravoslavia. Au câştigat pe mulţi din societatea înaltă; mari duci şi cneghine; însuşi ţarul nu se ştie dacă nu înclină spre ei spun unii sectanţi [1]).

1) Propaganda aceasta religioasă e fără îndoială asaltul germanismului contra slavismului, servindu-se de arma protestantismului, cu scop de a sgudui atât credinţa, cât şi organizaţia Rusiei ca stat. Modul cum au ţinut Germanii să se insinueze peste tot locul şi în toate arterile imperiului, provocà la ori cine în Rusia o mare indignare. Cu ori cine ai fi vorbit înainte de acest răsboi, ţi s'ar fi plâns că Germanii au acăpărat totul şi pretutindeni, erà deci firesc ca răsboiul acesta să isbucnească, pentru ca şi în direcţia aceasta să se producă o emancipare. E foarte interesant să se ştie că Românii Basarabeni pe nimeni nu urăsc mai mult, ca pe Turci, Nemţi şi Evrei.

După trei ani primeşte *nabednic*, adică *nibidernită*, la 6 ani *scufie*, la 15 ani *camilavcă*, la 20 de ani *cruce de aur*, pe urmă *ordinul sfânta Ana* în diferite grade; *blagoslovenia Sinodului cu gramata cu litere de aur*, alte diferite medalii, Protoeria — titlu cu dreptul de a purtă mitră — cu diferite numiri: cliucer, ştatnâi, etc., *Ordinul Vladimir*, *paliță*, etc.

Mitropoliţii în Rusia poartă *camilanca* albă cu cruce de briliante dinainte. Preoţii — pentru toate socotelile bisericeşti — venituri din lumânări şi disc trebuie să ţie registre, pe cari la sfârşitul anului în Decemvrie, sau Ianuarie le înaintează *blagocinului* cu actele stării civile şi suma ce se cuvine pentru instituţiile bisericeşti.

Fondul Bisericilor.

Şi din punct de vedere material, biserica basarabeană stă incomparabil mai bine, ca biserica românească. Deşi capul e străin de neamul nostru, tot trupul însă e curat moldovenesc; şi ea — după modelul celei ruseşti — şi-a alcătuit un fond propriu. Fabricarea şi vinderea lumânărilor o are exclusiv Zavodul (fabrica), pentru fabricarea lumânărilor întregei eparhii a Kişinăului. Această fabrică e condusă de 4 preoţi. La fiecare biserică se aduc lumânările dela depozitele acestei fabrici, de către preot şi starostele de biserică, sunt depuse în lăzi speciale, sau dulapuri în biserică şi la trebuinţă se vând cu preţ îndoit. Jumătate se trimete la Zavod pentru plata lumânărilor şi cealaltă jumătate rămâne ca venit curat al bisericii.

E neîndoios că bisericele realizează venituri însemnate din această vânzare, la care mai are a se adăogă şi venitul discului — care e tot al bisericii.

Lumea noastră indiferentă pentru tot ce aparţine de credinţă şi biserică nu trebuie să se mire, că biserica poate fi întreţinută numai din venitul acesta.

Adevărul e, că venitul din vânzarea lumănârilor şi disc e foarte mare, pentrucă poporul e profund religios.

Preotul în oraş e plătit de stat şi de comuna religioasă, iar în sate e plătit de obşte[1]), deosebit că are pământul şi leafa dela stat pentru lecţiunile (urocurile) ce le ţine la şcoală de 4—5 ori pe săptămână pentru studiul religios şi moral.

Instituţiuni cu caracter administrativ, cultural şi filantropic, dependente de biserică.

1. *Consistoriul eparhial* nu are numai atribuţii judecătoreşti ca la noi, ci are o mare influenţă în ceeace priveşte administraţia, cum şi controlul actelor stării civile. El se compune actualmente din : 2 protoerei (protoeria e rang bisericesc, nu însărcinarea administrativă ca la noi), 2 preoţi ca membri ; alţi 2 preoţi ca membri auxiliari ; un secretar special ; secretarul Arhiereului (Episcopului) ; 4 şefi de birou (stolonacealnici) ; un casier, un registrator, un arhivar, 38 oameni, parte scriitori, parte de serviciu ; un arhitect şi un advocat, ca şef al contenciosului.

2. *Consiliul (sfatul) şcolar general al Eparhiei Chişinăului* are ca preşedinte pe directorul seminarului duhovnicesc din Kişinău, iar ca membri 2 preoţi cu rangul de protoerei. Acest consiliu are supravegherea tuturor şcoalelor poporale bisericeşti, cum şi toate instituţiile culturale ce se întreţin din fondurile bisericelor. In fiecare din cele 8 judeţe ale Basarabiei : Akerman, Bender, Bălţi, Ismail, Kişinău, Orhei, Soroca şi Hotin este câte un aşă zis *sfat şcolar judeţian al eparhiei Kişinăului;* aceste consilii judeţene nu sunt decât filiale ale consiliului general şcolar, iar personalul lor se compune din un preşedinte (care e un protoereu, blagocin, sau preot), mareşalul nobilimei judeţene, inspectorul şcoalelor poporale (preot), ca membri sunt 5 preoţi şi alţi puţini civili, după mărimea şi importanţa judeţului.

1) Mulţi preoţi de ţară afirmă că s'ar mulţumi cu 100 de ruble pe lună, dacă li s'ar impune de stat să facă orice serviciu gratuit.

Rolul consiliului general şcolar şi ale consiliilor şcolare judeţene este de a întreţine şi veghià de bunul mers al şcoalelor întreţinute din venitul monastiresc şi bisericesc. Aceste şcoli se numesc bisericeşti şi se inspectează de un preot numit inspector pe district. In aceste consilii se găsesc şi civili, pentru motivul că societatea civilă dă bisericii venituri aşà de frumoase şi e interesată de buna întrebuinţare a acestor venituri.

3. *Şcolile duhovniceşti pregătitoare.* Tinerii ce au a se dedicà misiunei preoţeşti — majoritatea fii de preoţi şi de dascăli — trebuie, ca după terminarea cursului primar să urmeze mai întâiu 4 ani cursurile unei şcoli pregătitoare numită şcoala duhovnicească pregătitoare, după care abià pot intrà în Seminariu. Şcoli de acestea pentru Basarabia sunt trei (numite: *duhovnoe ucilişte*) şi anume: în Kişinău, în Ediniţi, judeţul (Uezd), Bălţi şi în Ismail. In aceste şcoli se studiază următoarele obiecte: limba latină, rusă, slava bisericească, greacă, istoria rusă, istoria bisericească rusă, geografia, aritmetica, catechismul şi istoria sfântă. Personalul administrativ al şcolii se compune din: un director, un subdirector, doi preoţi ca consilieri şcolari, un duhovnic, patru pedagogi, doi pedagogi repetitori şi un medic.

4. *Seminarul duhovnicesc.* Cei ce absolvesc cu succes una din aceste şcoli pregătitoare intră în Seminarul duhovnicesc din Kişinău, ale cărui cursuri durează 6 ani. Personalul Seminarului se compune din: director, inspector, trei ajutoare ale inspectorului şi profesori pentru: Sf. Scriptură, Omiletică, Pastorală, Dogmatică, Morală, Gramatica şi Istoria literaturei ruse, Istoria rusă, Istoria rascolului rus, Muzica bisericească, Filozofia, Matematica, Fizica, Limba moldovenească, latină şi greacă.

5. *Şcoala de fete a Eparhiei Kişinăului*, la care învaţă numai fiicele de preoţi şi de dascăli bisericeşti, are ca preşedinte al sfatului şcolar un preot, o directoare, un preot ca inspector al claselor şi trei preoţi

ca membri ai consiliului şcolar. Se studiază aci următoarele obiecte: limba rusă, fizica, geografia, matematica, geometria, istoria cetăţenească, geografia istorică, sfânta scriptură, didactica, cântarea bisericească, istoria filozofiei şi pedagogiei, estetica, desemnul, limba franceză, limba moldovenească, lucrul de mână, muzica vocală şi corală. Personalul pentru conducerea internă e compus din femei, pe lângă care mai e şi un medic şi un econom, bărbaţi.

Absolventele acestei şcoli au posibilitatea de a fi învăţătoare la şcolile cele mai înaintate dela ţară—ministeriale. Am avut prilejul a vedeà lucrări de mână executate de elevele acestei şcoli şi am rămas pe dreptul uimit de abilitatea şi deosebita frumuseţe a execuţiunilor. Fondul din care se întreţin aceste şcoli nu-l furnizează statul, ci bisericile din venitul lumânărilor şi al discului, o mică parte. Copii ce învaţă — la seminarul duhovnicesc şi la şcoala duhovnicească de fete — şi ai căror părinţi trăiesc, plătesc şcolii o sumă, ce nu poate fi mai mică de 150 de ruble anual. Pentru orfanii preoţilor şi ai dascălilor totul se dă gratuit.

6. *Comisia Eparhială.* Pe lângă consistoriul eparhiei Kişinăului funcţionează o comisiune permanentă pentru examinarea celor, care deşi au cunoştinţele şi aptitudinile cerute, n'au urmat cursurile speciale pentru dascăli, diaconi şi preoţi. Ceeace la noi nu se ştie, diaconii în Rusia nu studiază seminarul, ci se recrutează după alegerea acestei comisii dintre dascălii, ce au voce mai frumoasă şi cunoştinţi mai temeinice, după un timp oarecare şi un examen de capacitate se poate să-i hirotonisească şi preoţi [1]). Comisia aceasta pentru examinare se compune din 4 preoţi, din care 2 actualmente au rangul de protoerei.

7. *Asociaţia eparhială pentru săraci* se compune din un protoereu ca preşedinte, 2 preoţi casieri, 1 secretar şi 2 scriitori. Fondul acestei asociaţii vine tot dela biserici şi dela preoţi şi e una din cele mai binefăcătoare roade ale filantropiei clerului basarabian.

1) Măsura aceasta s'ar putea cu mult folos luà şi la noi.

8. *Cassa duhovnicească a eparhiei Kişinăului pentru preotese văduve şi orfanii preoţilor şi ai dascălilor,* are ca preşedinte 1 protoereu, iar ca membri 2 preoţi. La moartea oricărui preot, fie oricât de tânăr, preoteasa primeşte imediat suma de 1000 de ruble, iar mai pe urmă i se face o pensie, după cum socoteşte comitetul acestei case. Pe lângă cota — prea mică ce o primeşte dela biserici — fondul acestei casse se compune din cotizaţii de câte o rublă din partea fiecărui preot din eparhie, pentru fiecare preot mort în decursul unui an. De pildă în decursul unui an au murit în eparhie 20 de preoţi, fiecare preot dă câte 20 de ruble pentru fondul acestei case. Şi dacă ne gândim că numărul preoţilor în întreaga eparhie a Basarabiei întrece suma de 1100, ne putem face idee ce beneficii frumoase realizează această casă pentru un scop atât de umanitar.

9. Frăţimea *drept credincioasă a Naşterii lui Hristos, are de scop ajutorarea săracilor tot din fondul bisericesc.* Ca preşedinte actualmente e P. S. Arhiepiscop Platon, al Kişinăului, iar ca membri Jacob Arhiepiscopul Kazanului, Neofit fost al Kişinăului, Arsenie al Pskovului, Serafim fost al Kişinăului, Nicodem Vicar al Kievului, Gavriil al Akermanului, Guvernatorul Basarabiei şi un ieromonah. Din consiliu mai fac parte preoţi şi mireni, având secretar şi casier. Tot din comitetul asociaţiei mai fac parte misionarii eparhiali, ca unii ce umblă şi cunosc mai bine oamenii săraci.

10. *Frăţimea Alexandru Nevski* are de scop tot ajutorarea săracilor, e un fel de societate de salvare şi ajutor, din iniţiativa clerului. Fac parte din ea preoţi, mireni şi femei.

11. *Societatea pentru ajutorul orfanilor preoţilor şi ai cântăreţilor.* Murind preotul, sau orice cleric şi, de rămân ori câţi copii pe urma lor, societatea aceasta are de scop a ajută ca băieţii să înveţe la seminariu, iar fetele la şcoala duhovnicească de fete şi a nu-i lăsă fără de ajutor. La fondul acestei societăţi contribuie preoţii cât sunt în vieaţă, iar la moartea vreunui preot, cum s'a arătat mai sus. Comitetul acestei so-

cietăți se compune din: episcop, rectorul seminarului, un consilier de stat, preoți ca membri, casier și cenzor.

12. *Societatea eparhiei Kișinăului pentru frățimea obștească din Palestina.* Această asociație are de scop a venì în ajutorul călugărilor ruși din Palestina. Comitetul ei se compune din episcop, vicarul, casier, secretar și membri.

13. *Comitetul misionarilor drept credincioși din eparhia Kișinăului* are de scop a vizità necontenit părțile ce sunt invadate de molocani, staroverti, stundiști, adventiști și alți sectanți, a ține conferințe[1]) și a combate prin predici rătăcirea lor și a arătà dreapta credință. Are ca președinte pe episcop, ca ajutor vicarul, ca membri misionari 6 preoți, un secretar și un casier.

14. *Comitetul pentru tipografia eparhială a Kișinăului* are ca președinte un protoereu, membri alți trei protoerei iar membri cinci preoți.

15. *Asociația bisericească a Basarabiei pentru istorie și arheologie.* Are de scop studiile istorice și arheologice, numai în ceeace privește eparhia. Are ca președinte pe episcop, vice-președinte vicarul, membri: Guvernatorul Basarabiei, un ieromonah, bibliotecar, casier și secretar.

16. *Redacția revistei „Vestitorul bisericesc al eparhiei Kișinăului"* are ca redactor un mirean, 3 preoți membri, casier, censor, etc.

Cultura poporului, alte tipărituri moldovenești.

De o cultură a poporului moldovenesc din Basarabia nici nu putem vorbì. Și poate că lipsei factorului cultural intermediar dela țară, pe limba lui, sau dela târg, — păturii mijlocii — avem a mulțumì că se mai păstrează naționalitatea și limba românească în Basarabia. „Luminătorul", jurnal bisericesc din Kișinău, scris în moldovenește e unul din stâlpii, „culturii" moldovenești. Publică ceva moldovenește și „*Vedomostul*

1) Se organisează adesea în săli publice discuții contradictorii între misionari și apostolii diferitelor secte.

(numit așà de Moldoveni) *Eparhial*", dar prea puțin. Rămân „filișoarele" de care am vorbit — (în rusește și moldovenește). — Limba tălmăcirilor Protoiereului Plămădeala e criticată în „Basarabia" din 1906. Nu se mulțumește însă spiritul poporului numai cu direcția religioasă prea unilaterală. De sfinți și de cărți de stupărit în rusește sunt sătui. In câte un sat am întâlnit câte unul, care din dragoste pentru limba românească, — deși „*îi mai gre pentru Moldoveni decât cei rusească; că buchile rusești îs acătări, mai ușoare, ori poate ni-se par*" — știe buchile latinești, ca să poată citì și românește, pe lângă că știe rusește și moldovenește. Sunt vestiți aceștia. Toți spun despre ei, că știu multă carte. Am văzut câțiva cărturari de aceștia lăudați; unii de abià puteau cunoaște literile, deabià silabisiau buchile latinești. După ce învață apoi repede, își procură cărți de citit. — Ce? — „Polojenii".

In privința aceasta avem a mulțumi noi mocanilor transilvăneni, care trec cu oile pentru pășune în Basarabia și aduc de vânzare cărți ca: *Alexandria, Ghenoveva* de Brabant — tipărite și în Kișinău —, *Arghir și Elena, Evanghelia țigănească și Conăcării, Nastratin Hogea,* etc.

Aduc apoi cuțite cu stricnele, etc., și se așează din ei — temporar, sau pentru totdeauna — prin „*goroduri*" (orașe), sau târgușoare (*gorodocuri*) și fac speculă cu obiectele ce se întreabă.

Se vede că ei cam iau zece piei de pe om, că Basarabenii, — ori cu care am vorbit — îi tratează cu puțin măgulitorul epitet de „julicoși", „julicani", „șarlatani", „jăcuitori".

In multe ocazii mi-a fost dat să aud recitându-se versuri din câte una din cărțile de mai sus, sau spunându-se episoade din ele. Citeam odată pe o carte. Un țăran bătrân se apropie de mine și se uită: — „Mai deprindeți o leacă de carte rusească?" mă întrebă. — Da, dar d-ta, știi a citì? — Cum de nu! Și-mi cere cartea și începe a recità versuri din Arghir și Elena. A recitat-o aproape toată. — Ce să mai facem noi,

dacă n'om mai aveà cântece? — Aceasta e biblioteca ţăranului cărturar; mai adaugă „*Naşe Obedinenie*" (acum dispărută) cu puţine articole moldoveneşti de interes general. Jurnalele apărute pe vremuri în Kişinău: „*Moldovanul*", „*Basarabia*", etc., sunt mult pomenite. „Mai publicau *stihuri*, câte o povestire, tot te mai gândeai că eşti Moldovan".

Pentru unii citirea moldovenească e un lucru nou, o revelaţie. In No. 53 al „Basarabiei" — jurnal acum dispărut — din Noemvrie 1906, un preot basarabean ce iscăleşte cu iniţialele I. T. sub titlul „Păreri sincere", scrie despre „Frăţimea naşterii lui Hristos": — „După idee frăţimea ar puteà să fie un aşezământ de o mare însemnătate, care ar puteà lucrà mult la ridicarea culturei, mai ales moldovenească-naţională. Neavând în vedere a arătà toate formele, în care s'ar puteà ivì lucrarea frăţimei, eu aş vrea să arăt vr'o câteva, care privesc pe Moldoveni. Şi predicile sunt folositoare, dar în ele numai nu poate să se închee tot lucrul Frăţimei.

Ea ar puteà să facă şi chiar este datoare să facă mult mai mult. Spre pildă ar puteà scoate la lumină pentru Moldoveni, abecedare (buchere), dicţionare şi alte cărţi de învăţătură, cărţi cu ştiinţă, din istoria bisericii, din istoria cetăţenească, din istoria culturii, vr'un jurnal poporan, — („Albina" noastră nu place pentru limba şi subiectele neinteresante —), ar puteà organizà horuri moldoveneşti, lecţii în limba moldovenească şi la urmă ca lucru de cea mai mare însemnătate, şcoli cu învăţătura pe limba naţională.

Lucrători s'ar aflà, numai să nu se facă lucrurile de doi-trei preoţi orăşeni, ci să fie atrasă toată preoţimea eparhială şi credem, că mergând pe calea asta, Frăţimea ar merità şi ar dobândì mulţumirea cea mai mare din partea norodului moldovean". — Ce frumos program de lucru dă inimosul frate basarabean pentru norodul său. Să ne mai tânguim pentru Basarabia noi aceşti din România, ori să învinuim indolenţa noastră, ori pe a lor? Nemţii cum au lucrat? Sunt deci şi

între preoții basarabeni oameni conștienți și cu durere de neamul lor; nu s'or fi înțelenit inimile din 1906, până azi și nici nu sunt de tot înțelenite. Dar, vă asigur, o pasăre cu o așă cântare e rară în Basarabia; dar multe de acestea se pot ivi cu vremea.

Noi ca cei ce cunoaștem și epopeea dureroasă a Transilvănenilor îl asigurăm pe „*sveaștenicul*" basarabean, că dacă neamul nostru de acolo ar fi avut norocire de ierarhi, nu numai cu limba moldovenească, dar cu inima străină ca Bănulescu Bodoni, ci cu o inimă și cap ca al lui Șaguna, plus alte împrejurări favorabile, Basarabia acum ar da lecții întregei Românimi.

Revistele. Cea mai veche revistă bisericească a eparhiei Kișinăului e „*Kișinevskia eparhalnia Viedomosti*", (Inventarul eparhiei Kișinăului). Ea e în al 45-lea an de apariție și iese săptămânal. Se tipărește în tipografia eparhială din Kișinău, str. S. Haralambie, No. 42, are 16 file, format în 16. E scrisă mai mult în rusește; publică prea puțin și moldovenește.

„Luminătorul„ revistă lunară bisericească în al 7-lea an de apariție, scrisă în limba moldovenească cu litere chirilice și rusești, e tipărită de „Sfatul Frățimea Nașterii lui Hristos" din Kișinău la tipografia eparhială; are ca redactor pe *protoereul Const. Popovici.* In numărul din Mai 1912 e un apel: „la toți cei ce au dragoste de a scrie moldovenește să scrie pentru jurnal povestiri religioase pentru norod, stihuri, (poezii) cuvinte, însemnări și să le trimeată la redacție; mai ales rugăm de aceasta pe toți preoții de popor din blagoslovita de Dumnezeu eparhie a Kișinăului. Pentru tot rândul tipărit redacția plătește bani fiecărui scriitor". Iscălit pe apel e Protoereul Const. Popovici. Urmează alt anunț al dughenii eparhiale de obiecte bisericești — nou înființată. Pe ultima față citim următorul anunț — în unele numere — : „Abonaților (înscriitorilor) acestei reviste li se trimit pentru 5 ruble și viețile sfinților (moldovenește)", din care au apărut pentru câteva luni, volume mari.

O revistă independentă — care și-a dat sufletul

în oceanul entusiasmului jubiliar — este „Naşe Obedinenie" (Unirea noastră) şi erà scoasă de preotul Ieremia Cehan din satul Nişcani, ţinutul Orheiu. A mers

Ꙟщіинцаре.

Есте дескисъ ꙟскріеръ

пе анꙋл 1912

ла жꙋрналꙋл бисерическ ꙟ лимба молдовенѣскъ

„Лꙋминъторюл",

каре се типъреще одатъ пе лꙋнъ.

Прецꙋл жꙋрналꙋлꙋи кꙋ адаосꙋл кърцій „Віецила Сфинцилор"

Чинчй рꙋбле пе ан.

Рꙋгъм кꙋ дꙋрере пре тоци, карй ав драгосте де а чити молдовенеще, съ се ꙟскріе ла жꙋрнал, тримецънд чинчй рꙋбле пе нꙋмеле Редакцієй „Лꙋминъторюл", Харалампіевская ꙋл. 42.

Асемене рꙋгъм пре тоцй, карй ав драгосте де а скри молдовенеще, съ скріе пентрꙋ жꙋрнал повестири религіоасе пентрꙋ нород, стихꙋрй (поезіи), кꙋвинте, ꙟсимнърй, ши съ ле тримата ла Редакціе; май алес рꙋгъм де ачѣста пре тоцй преоцій де попор дин благословита де Дꙋмнезеꙋ Епархіе а Кишинъꙋлꙋй. Пентрꙋ тот рꙟндꙋл типърит Редакціа плътеще банй фіекърꙋй скріиторю.

Редактор, Протоіереул К. Попович

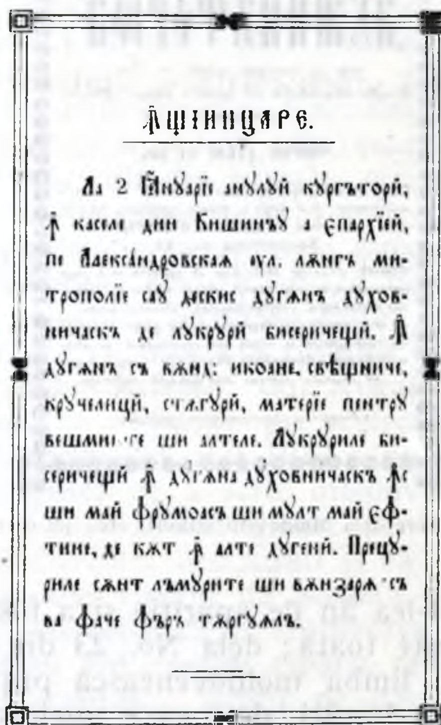
„Luminătorul" cere dela Moldoveni stihuri, etc., pe care le plăteşte.

până în al III-lea an de apariţie şi a fost scrisă mai întâiu în ruseşte toată; dela No. 23 din Iunie 1911, se scriu şi în limba moldovenească puţine articole. Voiu da câteva bucăţi, de oarece unele articole sunt scrise de ţăranii basarabeni, astfel că va fi interesant a vedeà, cum scriu ţăranii basarabeni şi ce chestii se agită acolo.

Numele de „Unirea noastră" a speriat întru câtva cercurile conducătoare; mai ales cuvântul „a noastră" le-a făcut mult sânge rău şi a fost interzis a apăreà sub acest titlu şi având ca redactor pe preotul Iere-

mia Cehan. La intervenția însă a acestui preot vrednic, revista a început a reapărea cu titlul de *Obedinenie* (Unirea), având ca redactor pe preoteasa preotului Ieremia Cehan, Evghenia Cehan, căci trebue să amintesc că preotesele preoților basarabeni au o cultură egală cu a preoților, — lucru ce nu le împiedică de a fi excelente gospodine.

In unele familii am întâlnit ,,Istoria Imperiei Rosiene'' de consilierul de stat Ivan Kandanski, tradusă de Aga Gheorghe Asaki, mădular Academiei din Roma,

Ѫщiинцаре.

Ла 2 Генуарïе анулуй кургъторiй, ѫ каселе дин Кишинъу а єпархïей, пе Александровскаѧ ул. лѫнгъ митрополïе сау дескис дугѫнъ духовничаскъ де лукрурй бисеричещй. Ѫ дугѫнъ съ вѫнд: иконе, свѣщничи, кручелнiцй, стихарй, матерïе пентру вешминтеле ши алтеле. Лукруриле бисеричещй ѫ дугѫна духовничаскъ ѫс ши май фрумоасъ ши мулт май єфтине, де кѫт ѫ алте дугенй. Прецуриле сѫнт лъмурите ши вѫнзаре съ ва фаче фъръ тѫргуѧлъ.

Anunțul din ,,Luminătorul'' pentru obiecte bisericești. Astfel de litere ar puteà citì Basarabenii.

eşi în privilegiata tipografie, 1832. Dedicată lui Kiseleff. Decemvrie în 18''.

Mai există apoi o carte de cetire tipărită de cu-

rând pentru popor (în moldoveneşte) şi un dicționar rusesc-moldovenesc cu titlul: „Rusesc şi Moldovenesc Cuvintealnic, adică tălmaciu cuvintelor, alcătuit de Preotul Mihail Ciachir. Kişinău, Tipografia Eparhială, 1907".

Trebnicul, adică Moliftelnicul, cu mult mai complect, decât oricare tipărit cândva în limba română, e tipărit în 1908 în Kişinău şi costă — pentru Basarabia 5 ruble şi 75 capeici [1]).

Apoi Carte de învățătură despre legea creştinească, tradusă din ruseşte.

Actele stării civile şi statisticele.

O împrejurare ce ajută mult la ridicarea prestigiului preotului în fața poporului, sunt actele stării civile, pe care el le ține în foarte mare curățenie, cu multă scrupulozitate şi toate în două exemplare: unul pentru consistoriu şi altul pentru arhiva Parohiei.

Aceste registre au formatul coalelor întregi şi e scris pe fiecare filă pentru ce serveşte; nu lipseşte vulturul cu două capete şi armele episcopale.

Iată cum se înregistrează:

Partea I-a. — **Născuții.**

De ce sex e?		Luna şi ziua		Numele Botezatului	Starea socială. Numele şi pronumele părinților botezatului. Domiciliul	Naşii	Oficiant	Observații
Băet	Fată	Naşterii	Botezului					
					Țăran, răzeş, boer, etc., orice ar fi se menționează.	Se trec de preferință naşii bărbați, căci la botezuri totdeauna sunt mulți naşi.	Iscăleşte Preotul şi Dascălul	

1) Bun de procurat şi pentru România, ca multe cărți bisericeşti din tipografia din Kişinău.

Partea II-a. — **Cununaţii.**

Nr. curent	Luna şi ziua	Starea, Numele şi Pronumele mirelui	Vârsta mirelui	Starea, Numele şi Pronumele miresii	Vârsta miresii	Martori	Oficiant	Observaţii
								De ordinar martorii servesc şi ca naşi

Partea III-a. — **Morţii.**

De ce sex e?		Luna şi ziua	Starea, Numele şi Pronumele mortului	Data înmormântării	De ce boală a murit	Cine l'a spovedit şi împărtăşit	Cine a oficiat înmormântarea	Observaţii
Bărbat	Femee							

In afară de acestea mai sunt foi volante tipărite, care se liberează, când ai nevoie, la o „tâmplare ceva, la vr'o delă" (proces).

Pentru eliberarea acestora, cât şi pentru înregistrarea botezaţilor şi a cununaţilor preotul primeşte plată; la nuntă „trebue carboave mai multe de amu înainte". Inregistrarea morţilor nu se plăteşte. Excepţii sunt.

Având la dispoziţie registrele stării civile, ştiind perfect mişcarea populaţiei, ţinând liste exacte de spovediţi şi împărtăşiţi pe tot timpul anului, dând el liste de tineri — controlată de consistoriu — pentru recrutări; nimeni altul — decât preotul — nu poate da date statistice autorităţilor eclesiastice, dela care iau şi cele civile. Numărătoarea şi controlul ei nu-l fac tocmai cu mare scrupulositate; de aceea, statisticele acestea nu sunt totdeauna exacte în mod absolut. Ca

organe ajutătoare la statistici, preotul are pe „psalomștic”, pe starostele bisericesc, pe *storoj*, pe „*upolomocinici*”, pe starostele sătesc, pe pisar, etc., însă aceştia n'au decât un rol consultativ. Pe statisticile acestea nu poți pune bază, decât în ce priveşte culoarea etnică a populației, naționalitatea. Ca să găsesc și părtinitori între atâția Moldoveni rusomani, nu poate încăpeà discuție; însă prea puțini sunt. In genere unii preoți sunt preocupați a nu da în aceste date statistice numărul exact al populației, pentru ca să nu se mire superiorii, că are popor mare (prihod); din acelaş motiv nu pun nici venitul (dohodul) din popor exact, pentru ca să nu dea cotă prea mare, pentru casele de ajutor clericale.

Băncile populare.

Sunt și în Basarabia bănci pentru țărani „*creditnoe tovarișestvo*”, tot cu acelaş scop ca la noi. Ele nu sunt însă așà de dese ca în România; mai multe sate formează un cerc (ocruh); sunt alimentate cu bani din banca imperială, țin congrese la cari trimit delegați fiecare bancă. In anul 1912 congresul a fost în Odesa. Afacerile ce le fac băncile acestea sunt nespus de bune; țărănimea este ajutată. Imprumuturile se fac pe amanet și pe credit personal. Banca are „sklad”, depozit de mașini agricole, de diferite necesarii membrilor ei; le desface cu ridicata și cu bucata. Ca conducători și inițiatori sunt preoți, învățători, alți funcționari etc. Membrii ce lucrează la biurou și presidenții sunt devotați numai băncii. Astfel se explică de ce aceste instituții merg bine, pentrucă nu sunt conduse de oameni, care trebue să-și fragmenteze activitatea, a-și luà alte ipostase, pentru ca lucrările să meargă rău și pe deasupra să se vadă și ghiarele lăcomiei urâte.

Preoții și învățătorii au fost inițiatori; conducerea ulterioară s'a lăsat în multe părți țăranilor [1]),

1) Sunt și excepții.

adică elementelor mai ,,cu patru ochi" dintre țărani. Când învățătorul a voit să fie ,,bancar", a trebuit să demisioneze, pentru a se dedică cu mult folos și pentru el și pentru instituție — numai băncei. Nu întâlnești pigmei cumularzi, care doresc ca să fie totul, fără a face altceva decât să pape, — neglijându-și chemarea vieței: luminarea poporului și cultura religioasă.

Ca un document viu, că există și în Basarabia bănci populare din inițiativa preoților — fără a se cățără mai apoi la conducere — iată un anunț din fruntea ziarului ,,Basarabia" din 1906: ,,In satul Popovka, ținutul Akermanului, s'a întemeiat o bancă pentru țărani. Cârmuirea tovărășiei roagă pe acei care au capitaluri, să le dea în banca aceasta, etc.

Banca plătește acelor cari pun capitaluri pe trei ani 7 procenturi pe an, adică 7 ruble pe o sută în an. Se poate duce în bancă dela 25 de ruble în sus. Cârmuirea îndată după primirea capitalului, trimite cărticică pe numele depunătorului. Cârmuirea roagă ca adresele să fie însemnate drept, ca să nu iasă vreo sminteală. Președinte Preotul Gavril Nagacevski, memmbrii — țărani: Toader Nimerencu și Iacov Pădureț". Acesta-i de-ai noștri, după nume. Satul Popovca e în întregime de Moldoveni. Preoții, după ce și-au îndeplinit rolul de îndemnători, de pilduitori, au rămas simpli membri (cilen). Abuzuri s'au făcut și acolo; cum e scris în acelaș număr al ,,Basarabiei", despre învățătorul Ioan Oprea din Călărași, ținutul Orheiului, și de Gheorghe Botnar, împuternicitul obștiei din Lozova-Chișinău: ,,căruia satul i-a încredințat interesele sătenilor și care, cum se cuveniâ, trebuiâ bine să se gândească pentru lucrul acesta, ca toți să fie mulțumiți și cei mai avuți și cei mai nevoiași". Cărturari ai României, care scriți pentru popor, luați de pildă limba moldovenească din Basarabia, și întoarceți-vă la graiul poporului, căci literatură pentru popor în România nu există, afară doar tot de producțiile lui.

Conştiinţa originei.

Prima descoperire în această privinţă le-o dă „Luminătorul" din Maiu 1912 în articolul *„Când şi cum s'au încreştinat Moldovenii"* scris anume pentru *„prilejul sutei de ani"*. Mândria Moldovenilor trebue satisfăcută: Moldovenii sunt cu mult mai vechi creştini ca Ruşii; despre Bulgari, Ruşi, etc., se spune în acte, de Moldoveni nicăiri. Pravoslavnici mai vechi ca Ruşii, formează cu ei azi o biserică. Enumărând părerile în privinţa creştinărei Românilor — toate patru — nu uită a aminti părerea, că creştinismul s'a adus prin colonişti şi atinge chestia originei neamului nostru. Iată ce zice: „Dacii în amestec cu puternicul şi cuceritorul norod al Romanilor, care au venit mai târziu şi le-au luat ţara, amestecându-se cu dânşii şi dând naştere neamului nostru" şi mai jos: „In anul 106 d. Hr. după răsboaie îndelungate cu Dacii craiului Decebal, împăratul Romei Traian au supus Dacia şi au prefăcut-o ţară romană. Ca să întipărească stăpânirea romană asupra părţilor noastre el a pus în Dacia *cinovnici* împărăteşti, au întemeiat cetăţi, au făcut drumuri. Au vrut să întemeieze în ţara cucerită şi vieaţa romană, aducând din împărăţia sa, pe lângă ostaşi târgoveţi, oameni deprinşi cu meşteşugurile, cu lucratul pământului, cu săparea şi dobândirea sărei, aurului şi argintului, — în scurt — oameni cu o vieaţă aşezată, căci Dacii erau un popor de ciobani nestatornici, neastâmpăraţi. Ostaşii lui Traian, precum şi cealaltă lume, venită în Dacia, se căsătoria cu fetele Dacilor, şi din căsătoriile lor amestecate au răsărit un neam nou cu o limbă nouă, eşită din limba Românilor cea latinească, neamul şi limba noastră. . . Moldovenii fiind urmaşii Romanilor, iar limba noastră fiică bună a celei latineşti". Atât de puţine aluzii, pentru a da loc la confuzii ce se vor vedeà ! Nu vă lasă atât de jos Ruşii; sunteţi neamuri cu ei. Ascultaţi: „Măcar că în vinele Moldovenilor curge sângele Râmlenilor cei în toată lumea vestiţi, dar în vinele Ruşilor curge sângele slove-

nesc și după sânge ei nu se nemăluesc, însă sunt neamuri (rudenie) după duh, căci deopotrivă iubesc credința pravoslavnică și tot cu acea râvnă și tărie o mărturisesc și o prețăluesc pre ea. Rusia ca o soră mai mare și iubitoare totdeauna s'au îngrijiluit de aceea, ca să sporească credința cea dreaptă între noroadele cele mai mici". Moldovenii — țăranii — au auzit aceste revelații ale „Luminătorului" și iată reflecția unora din ei: „Tari li mai place Rușilor să ni bagiucurească. Auzi că noi suntem din Letini, din Râm, din Drac, Dac, Darac cum a mai ci zis. Tot ii cuminți și noi proști. Da tot ne-o mângâiet o leacă, ne-o ușurat inima, cică ne nemăluim după duh — cum a mai ci și aceia — cu dânșii". — „Nu pricepi, face altul; sfântă-i vorba Rusului: Moldovanu-i cap de bou, baran, bolvan, prost; neam cu duhu de amu înainte se chiamă de aceia că și ii și noi sântem pravoslavnici, ai auzit?"

— „A ci și așa cum zici bre, că tot mai multe vrăghii îi ci văzut tu, decât mine. Din cine om ci noi om ci, da acu să chiamă că sântem Moldoveni sub stăpânirea împărăției rusești. Dac'am ci tot un sânge, am ave tot o limbă. Da se vede că așa ne-o fost scris dela Dumnezeu și lăsat: ii cu limba lor să se hrănească și să vecuiască, da noi cu a noastră deamu.

Da ci ni pasă nouă di Rus; noi râdem de dânsu, el nu înțelege și noi cu râsu rămânem și el cu *niznai*". Această conștiință o au de origina lor, acum în timpul din urmă.

O eroare fonetică.

Inainte de a trată despre limba basarabenilor, țin să atrag luarea aminte, asupra unei greșeli *de înțelegere a pronunțării*, ce se face de românii *nemoldoveni*, în privința graiului moldovenesc, cât și de străini ca Weigand, care au studiat dialectul basarabean. Voesc a vorbi de pronunțarea lui *c*, când după el urmează *e*, sau *i*. Moldovenii, — puneți la un loc pe Basara-

beni şi Bucovineni — nu pronunță pe *ce*, atât de apăsat ca Muntenii, Oltenii, etc., *ci* mai moale, așà că s'ar păreà unei urechi, ce nu e obişnuită cu o așà pronunție moale, că zic *șe*, sau *și* în loc de *ce*, *ci*.—Scriitorul rutean *Mihail Coţiubenski*, face aceiaş greşală în privința pronunțării cuvântului *Gaciţa*, căci într'o nuvelă a sa despre viața moldovenilor basarabeni [1]) intitulată: „Pe coptior", găsim numele *Gașița*. Astfel face greşală şi Madan în culegerea sa de poezii populare basarabene. La Madan, ca și la toți care scriu cu litere ruseşti cântece, sau proză moldovenească din Basarabia, lucrul e de ertat. Sunetul *ci*, *ce* Basarabenii cărturari adese îl scriu cu *ș* rusesc, cu *ct*, sau nu se pricep cum.

Am avut ocazia, ca în Basarabia să fiu întrebat de o persoană ce se numià Talmaciu, cum să se iscălească „cu buchi latineşti". In caete şi în cărți l'am găsit pretutindeni iscălit, când Talmactu, când Talmașu, iar ruseşte se iscăleà Talmaş sau Talmac totdeauna. Tot asemenea şi cei ce se chiamă *Stângaciu*, ori alt cum. Cum deci va scrie culegătorul basarabian de poesii pe *faci*, dacă nu *fași?* Din neobservare sau din lipsă de îndrumare. Tot astfel greşit va auzì şi d-l Radu Rosetti pe Moldovencile din Ungheni [2]). Orice Moldovan cult, ştie că cei ai lui — şi Basarabenii sunt la fel — nu pronunță pe *ce*, *ci*, *șe* și *și*.

Limba Basarabenilor.

Asupra limbei moldovenești în Basarabia ne trebue studii mai speciale şi mai aprofundate. Ne interesează nu numai pentru curățenia ei — ci și pentrucă din punct de vedere geografic, nu e dispusă așà cum am crede noi.

Evident ar fi ca, cei imediat vecini cu România, să aibă limba cea mai curată. Faptul nu e totdeauna

1) Publicată în „*Junimea Literară*" Nr. 9—10 din 1908.
2) „*Dimineața*", Nr. 2928, Mai 1912 și volumul D-sale asupra călătoriei în Rusia.

așà. S'ar păreà la prima constatare, după slabele sforțări culturale rusești : — un sat ca Colincăuții din Hotin cu 5127 de moldoveni și 310 ovrei, are școală numai cu 60 de elevi —, că Rusia nu dorește să desnaționalizeze, ci să stăpânească numai; însă nu e așà. S'au adus coloniști și s'au presărat în toate părțile, pe ici, pe colo, mai ales la părțile de graniță, cu scop ca să sfarme blocul etnic și legătura de limbă a neamului nostru. Acei ce aveau însă misiunea de a desnaționalizà, de a înstreinà, parte s'au înstreinat ei singuri — parte mai rezistă și astăzi — insule răzlețe de streinism, mai ales slavism, care pe lângă câtevà elemente rusești în limbă — au dat mai totdeauna Moldovenilor, un isvor nesecat de satirizare. Limba moldovenească dinspre părțile Prutului, ale Bucovinei și cele de Sud — e amestecată și împestrițată cu elemente rusești, introduse fie de muscalii păzitori de frontieră — între cari rar se găsește vre-unu „Moldovan din Karsonskii Gubernii", cu grai curat moldovenesc; fie de coloniști, — parte din ei înghițiți de moldoveni — parte încă rezistând, fie de negutătorii „cațachii", adică lipoveni staroverți, fie de stafia periculoasă a malorusismului (atât de gravă pentru Bucovina), am puteà zice și pentru nordul Basarabiei.

La semănătorii de elemente străine în graiul moldovenesc al basarabenilor trebuie să adăogăm mai ales pe evreii — fie din sate, fie din orașe — care, știind ceva rusește, nu se poate să nu introducă câteva vorbe rusești în grai, pentru a fi și ei la modă. Apoi nevoile zilnice punându-te în contact — pe tine basarabean — cu diferite autorități și fețe, e imposibil să nu ți se introducă în grai elemente, cari dă peste tine, de cari la urma urmei ai nevoie — căci ești sub vremi — și pe cari cuvinte le prinzi bine, le prinzi rău, le ții pe vârful limbei pentru „când îți trebuie" și „zboară când n'ai nevoie multă vreme de dânsele".

O populație cu o limbă moldovenească curată, există și pe părțile de margine, merge însă tot curățindu-se spre interior și spre Nistru, așà încât părțile

dinăuntru ale ținuturilor: Hotin — cu prea puțini răzeşi — Bălți şi Kişinău — cu cei mai mulți răzeşi — Soroca, Orheiul, — au cea mai curată şi mai frumoasă limbă moldovenească; apoi Benderul, Ismail şi Akermanul (aceste două din urmă fără nici un răzeş), au populația foarte împestrițată, amestecată şi limba deasemenea.

Românul — ce călătoreşte prin o aşà provincie-problemă pentru românime — va găsì următoarele forme de grai moldovenesc în Basarabia:

1. Cei bătrâni, cari n'au învățat deloc la şcoală, au puțină cunoştință de neam, sau mai deloc, însă vorbesc o limbă curată în care vei întâlnì elemente curate, arhaice, forme vechi gramaticale. Ditre aceştia sunt unii, cari zic — ca prin vis — că neamul moldovenesc este mare.

2. Cei cari n'au învățat deloc la şcoală, de toate vârstele, au graiul celor bătrâni, mai ales al mamelor.

3. Cei ce n'au învățat la şcoală, dar au făcut armată, au câtva timp amintirea unor expresii auzite în armată, pe cari însă repede le uită.

4. Cei ce au învățat carte şi au făcut şi armată, au un capital lexic strein — de bună seamă — mai bogat; când vor vorbì moldoveneşte cu unul mai cult vor întrebuință foarte multe elemente străine, crezând că aşà trebuie să vorbească un om cult; caută deci să facă impresie, să pară ,,şcolit'', nu ,,bolvan'', ori ,,baran''. Nu e rar cazul, când aceştia — uitând însemnarea cuvintelor ruseşti — le întrebuințează rău, bineînțeles moldovenizându-le.

5. Cei ce au învățat carte, dar n'au făcut ,,la muscali'' după 4—5 ani abià de mai cunosc literile, rar care se mai interesează (românul e acelaş ori unde), e indiferent şi poate acestei indiferențe, avem a-i mulțumì în primul loc că limba şi datinele se păstrează acolo.

6. Generația tânără — masculină, ori femenină — absolvenți proaspeți ai şcoalelor primare (țărani).

7. Generația tânără — ce urmează diferite şcoli secundare — vorbesc foarte greu şi cu jenă moldove-

neşte; par'că li-ar fi ruşine şi ca unii ce cred, că se compromit cu această limbă.

8. Graiul sexului femenin ţărănesc, cea mai tare piatră, care ţine temelia neamului nostru basarabean (prea puţine fete învaţă la şcoală); prea rar e însă cazul când vreuna să se ducă la „*dvuclasnâi*", sau „*ghimnazie*", aceasta numai când vreun băiat de ţăran — poate frate al ei — a păşit înainte, s'a ridicat în „*intelighenţie*"; în orice prilej altă limbă nu-ţi va grăi, decât numai rusească. Moldoveneşte îşi aduce aminte că „o ştiut, da s'o uitat aceia de amu de mult".

Dacă o împrejurare i-ar luà condeiul din mână, ea ar venì acasă, şi în trei ani ar fi cea mai curată moldoveancă.

9. Graiul păturii culte: preoţi, învăţători, medici, etc. — de origine moldovenească — cu rare excepţii, manifestă o vie indiferenţă către tot ce-i scris în moldoveneşte, pentru tot ce-i vorbă moldovenească; când stau de vorbă cu unul ce ştie ruseşte şi dacă celalt dă „pe moldovenie", el o întoarnă iar „pe rusie"[1]).

Dintre aceste categorii — cari sunt ştiutori de carte —ies cei ce posedă limba cultă moldovenească din Basarabia. Ţăranii între ei — la petreceri ce se fac după datina din străbuni şi în intimitate — nu amestică — mai niciodată în graiul moldovenesc — cuvinte ruseşti.

Iată specimene de limbă cultă moldovenească din Basarabia — acomodată pentru popor — fie compuneri originale, fie după tălmăciri. Un „Moşu Vasile" în „Basarabia", din 1908: „*Pân răsare soarele îţi mănâncă ceaţa ochii.* Proverbul mai sus adus şi altele, precum: „până îi vine chefu bogatului, îi iese sufletul săracului", foarte se potrivesc la starea în care se află ţăranii în ziua de azi".

In No. 23 din 5 Iunie 1911 al revistei „Naşe Obedinenie" (A noastră împreunare), la pag. 16 un „Kreştin pomîntean", spune — între altele — vorbind de „Impăratul şi norodul": „Impăratul totdeauna are

1) Buna stare materială a tuturor funcţionarilor săteşti din Basarabia, are o deosebită semnificaţie.

iubire și grijă pentru norodul lui, ca părinții de fii săi. Având așà mare iubire către norod, El are și dreptate către dânșii. Niciodată nu obijduește, că pe cel ce-l iubește nu poate să-l obijduiască... pentru aceasta și unirea, legătura aceasta între împărat cu norodul este mare și neclătită". Vedeți cât de dinastici și patrioți sunt moldovenii de peste Prut?

In acelaș număr un „țăran A. Gheorghiță" vorbește despre „Invățătura îi di trebuință". Iată concluzia: „Di învățat trebui toată vieața. Oamenii cei mai mari *se învață* toată vieața lor. Așà se cuvine creștinilor *a se învățà* și pentru aceia trebuește învățătura, ca să nu rămâi di vieață și să nu serecești și să poți ca mai bine în îndestulări să petreci vieața ta". E țăran ce a învățat la școală și a făcut la muscali.

Voiți să vedeți pe un „Kăpitan de mazili" scriind? Iată-l: vorbește despre indiferența în biserică, adică: „Di ci nou ni-i urât în biserică" (No. 24 al rev. Nașe Obedinenie din 12 Iunie 1911) zice: „Da ca să înțeleagă norodu toată slujba bisericească, apoi preotul de popor dator este, ca să lămureze rânduiala slujbei și să privigheze ca citirea să fie lămurită în biserică. Da norodu să se învețe a citì și a cântà în biserică. Di odat aiasta se arată de merari, da pi urmă a fi în obicei". Iată cum vrea mazilul să fixeze un obicei, vedeți cum poporul impune oamenilor bisericii limba? Cum le arată ce trebuie să facă, ca să-i aibă religioși? Lămurirea nu poate fi decât în limba poporului; poporul s'ar bate peste gură, și-ar face cruce și l-ar lăsà „să macine singur". Rar când se tolerează în sate curat moldovenești limba rusească în biserică; dar când văd și ei că „nu agiută pe preot limba și capu pentru moldovenie", se lasă în voia lui Dumnezeu, însă răceala față de biserică devine manifestă.

Preoțimea scriitoare de moldovenește joacă un rol pentru vieața culturală a basarabenilor. Tălmăcitorii pentru norod au o limbă mai curată, ca unii ce s'au deprins mai bine în meșteșugul acesta.

Preoțimea cu cultură rusească vorbește o limbă

moldovenească stricată — nu vorbesc de preoții cei mai bătrâni, cari vorbesc mai bine. — Iată un model din preotul Ieremia Cekan:

„Zemstvo dacă a binevoì, îndată a faci. Kă e faci alti trebuinți mult mai scumpi și folositori pentru pământen și creștinii noștri. Să nu prăpădim nădejdia, că Zemstvo și asta a face-o, numa *glasnâe* sunt datori să deie de știre la sobranie pentru lucru acesta". (Nașe Obed. No. 24 din 12 Iunie 1911 [1]).

Simeon Jușkow, din părțile mai copleșite de elementul strein, iată cum vorbește: „După rânduiala *zaconului* eu am *zaievit* starostelui de sat, că mahaladgiu neu grăbești la mini în pământ. Starostili cu doi *poneatâi* la loc a făcut act, unde cu toții au prepădit cinci zile di lucru și s'o cheltuit 3 carbovi. După aceia actu cu *proșenie* am dat la *zemskii nacealnic*, care m'o ținut *proșenia* cu *poșlina* 1 carbovă și ½".

Sunt cuvinte de cari are nevoie și pe care nu se pricepe cum să le boteze altfel și nici cred că se poate. Tălmăcitori pentru popor sunt preoții: Mitrofan Ignatiev, V. A., Macarie Untul, academistul Gr. D. Constantinescu, apoi protoereii I. Ignatovici, K. Popovici, G. Dânga, etc. Să auzim pe unii din ei:

Preotul Mitrofan Ignatiev: „Să țineți minte, că mai întâiu Eva l-au smintit pe Adam cu ușurința minții sale și mai pe urmă multe femei au adus la pagubă pe bărbații săi și însuși pre sine cu a sa ușurință a minței și îngrijirea cei zadarnică" (Beseada a II-a, No. 383 din 2 Decemvrie 1911).

Protoiereul K. Popovici: „Nici o părtinire și nici o jale către oftările și strigările creștinilor celor robiți, n'au arătat împărățiile din Europa cele dela apus și noroadele din ele — franțujii, nemții și anglicenii.

Numai una sfânta Rosie, numai norodul rusesc cel pravoslavnic cu împăratul său cel de Dumnezeu încununat nu așà s'au atârnat, către noroadele cele

1) Să nu se creadă că e greșit ceva. E transcrierea exactă după articolele scrise moldovenește cu litere rusești.

de o credință cu dânsul. Inima și auzul lor s'au aflat deschise către strigările noroadelor celor muncite de credința cea rea a Turcilor". (No. 61 din 10 Aprilie 1912).

„V. A.": „Intre veșmintele arhierești videm noi și o lădiță de aur, sau de argint, cu chipul lui Iisus Hristos ori al Maicii Domnului pe dânsa, ia spânzură pe piept pe un lănțujel, se numește Panaghie, ce însamnă Prea Sfântă". (Poucenia a VIII, No. 298, din 30 Ianuarie 1910).

Protoiereu I. Ignatovici: „Ah! frații mei, cât va fi de bine dacă noi totdeauna, când mergem spre somn am zice rugăciunea aceasta cu cea mai mare luare aminte și cu inima înfrântă, ci ne-am și silì, să împlinim însuși cu lucru toate acelea, pre cari le cuprinde și pentru cele ce noi cerem dela Dumnezeu în rugăciunea aceasta". (Poucenia a 58, No. 354 din 5 Aprilie 1911).

Protoereu G. Dânga: „Pre cine se cuvine nouă mai întâiu de toate a iubì și mai presus de toate? Pre rudenii și pre deaproapii noștri, pre prietenii și pre făcătorii de bine, sau pre toți deopotrivă, kiar și pre vrăjmașii noștri". (Invățătura No. 269 din Ianuarie 1908).

Aceasta e limba scrisă. Câteva cuvinte moldovenești, expresii și cuvinte rusești întrebuințate de ocazie,— mai ales de cei ce trăiesc între elemente streine — am cules.

Dacă n'ar fi unele elemente arhaice, ce au dispărut dela noi — și elementele rusești impuse de trebuințele zilnice, ai puteà zice, că limba Basarabenilor, e a Moldovenilor dintre Prut și Carpați.

In vorbire am observat întrebuințarea deasă a următoarelor expresii: *de amu înainte*, de amu, în sens de *sigur*, de bună samă (*canecino* pe rusește); *a-mi poruncì* = a-mi trimite vorbă, răspuns; *să vie să mă lucreze* = să-mi lucreze; *învățați-vă* = învățați; *bre omule;* pe crucea me; a se uità după = a se uità la; *a-i cetì molițtele* = a-i face morală; nu cu zabavă vreme; a da dos = a fugì; a i se închide inima, etc.

Cuvintele întrebuințate. — Afară de capitalul lexical întrebuințat și în Moldova, elementele din graiul

basarabian le-am puteà împărţi în : 1) moldoveneşti curente, sau arhaice şi 2) rusisme moldovenizate, sau şi rusisme proprii, cari se întrebuinţează în vieaţa zilnică, sau la ocazie, fie pentru nevoile zilnice, fie pentru a trece de culţi, cunoscători ai termenilor slavi şi ai culturei slave.

Şatrancă = un fel de macat lung şi îngust, ţesut fie în 4 fie în 2 iţe şi care se aşterne pe laiţele lungi. Culoarea lui e *stracoşie*. Pe lângă pereţi se pun aşà zişii *păretari* tot ţesuţi însă mai totdeauna în 2 iţe şi de altă culoare, mai închisă.

Banar[1]) = cel ce strânge banii, dările de tot felul, fie pentru voloste, fie pentru hazna.

Chiscan = un fel de pisc mai mic şi mai izolat. Sufixul augmentativ *an* e întrebuinţat aici diminutival, tocmai ca în *puigan*, dela pui = un pui nici mare, nici mic. Nu e rar cazul când primeşte pe lângă acesta şi un sufix diminutiv, d. p. : „iaca pi chiscanaşu ist din faţa soarelui" ; „pe cest chiscănel sue-te şi-i vide până peste Nistru".

O rară aplicare a sufixului colectiv : *işte* am întâlnit-o — în afară de cuvântul mâlişte = măl mult, o întindere mare de pământ, mâlită de o apă mergătoare ; *dolişte* = un loc izolat dintr'o apă curgătoare unde apa stă pe loc cum se întâmplă la curbe, etc. ; — în cuvântul *glumişte*, care arată mulţimea de glume pronunţată de unul, de altul şi de toţi la o cumetrie sau nuntă : „la noi la nunţi tac hodoroagele di ţigani şi-i o *vorbişte* şi *o glumişte* de nu mai ştii ce să asculţi şi de ce să râzi".

Glumele acestea trebuie să fie remarcabile, mari, căci altfel nu s'ar pune sufixul *işte*, care se adaugă când se arată o colectivitate mare şi deasă.

Astfel moldoveanul zice : popuşoişte, cânepişte, mălăişte, etc., nu zice însă niciodată grâişte, orzişte, ovăsişte, erbişte, etc. Pentru a căpătà sufixul *işte* — un privilegiu desigur — trebuie să fii mai mare şi mai fo-

1) Cuvânt întrebuinţat rar şi în Moldova.

lositor, sau să suplineşti mărimea prin un folos indispensabil : *inişte.*

Ciorachi, ciorap = parale mici de tot, bani mărunţi.

Dârvalnic = cel ce lucrează de toate, ce face orice lucru, de pildă : *dârvalnic boieresc* = haidău, golan.

A se ognisi = a se unì, a se face, a devenì una.

Hod sau *hot* = lărgime, loc întins, larg pentru păşunat vitele, oile, etc.

A se giosa = a se face mai mic, a se plecà.

Danana = bazaconie, istorie, întâmplare, prostie.

Topol = plop înalt, orice copac nalt şi fără ramuri în lături.

Bleah = tablă.

A se gurguţa = a fi îndrăzneţ, a îndrăznì, a se umflà în pene, a încercà să facă ce nu poate, ce nu i se şede.

Bulihar, pl. *bulihari* = mai mare, mai ales, mai aproape de caşcaval.

Kismă = pizmă, invidie, răutate.

Iconom boiresc = îngrijitor, vechil la o gospodărie boierească.

Iconomie boierească, ţărănească = gospodărie, curte boierească, ori ţărănească.

Masă = faţa de masă, pânza de acoperit masa.

Faţa de masă = scândurile mesei.

Tălhărăşug = meseria de tâlhar, tâlhăria.

A tuna în = a intrà înăuntru, a merge repede în...

Cununiţă = bandă lungă şi îngustă ce se pune pe frunte şi în jurul capului la orice mort în Basarabia, ca şi în Rusia. Costă 2 copeici.

Frumuşica = e un joc moldovenesc ce se joacă în doi, sau şi în trei, ca şi Kitaianca, seiru, etc.

Nămesc = tocmesc, iau cu chirie, arendez. Sb. nămală.

Ospeţie = primire de streini, vizită, ospitalitate. Se zice şi *musafirie.*

Bucher = abecedar, carte de învăţat buchile (rus= bucvar).

Sârmaci, surmaci, sârmari = trâmbițaș, trompet.
Muscălie = armată, oaste.
Amuș = acuș, îndata mare.
Document = act de mare importanță.
Butcă = trăsură aleasă, elegantă.
Primiți = luați (dela rusescul *prinimat*).
Scrijalnic = adjectiv format dela a scrijalà, sau scrijela = a tăià fâșii, bucăți, a cioplì, a lucrà din ușor, dar rău.
Mahalagiu = om de aproape, vecin, megieș.
Teșmekii = nimicuri, bomboane, cofeturi.
Scripaci = scripcari, violoniști.
Aman = foarte, mult de tot.
Zacustesc = iau o gustare, ceva ca să pot răbdà până la masă.
Zacuscă = o masă mică, o gustare. La o zacuscă se dă rachiu, *nalifcă* (lichior), *zubravcă* (o scumpă băutură alcoolică), masline, cașcaval, mezeluri, sardele, seliotci (scrumbii de excelentă calitate), cozonac, pâine, compoturi, etc. și indispensabilul ceai, sau — după dorință cacao, cafea cu lapte, sau lapte. Sunt și țărani mulți cari obișnuesc a luà ceai, având samovare mari și scumpe.
Cheaburan = om mai cu stare, mai avut.
Vadreică = răposata vadră a noastră, de 12 oci. In Basarabia oricine are dreptul a vinde vin, cu ocà însă.
Popușoiul se măsură cu *corețul*, un fel de dimerlie, baniță; se cântărește cu *pudul*, ce are 16 kgr.; un *pud* are *40 de funduri*, un fund 400 grame. Fundul e împărțit în 32 de *loturi*, sau 96 de *zolotnici;* un *lot* are 3 *zolotnici*, un *zolotnic* are 96 de *doli*.
Plosca joacă un rol foarte important la petrecerile Basarabenilor, mai ale la nuntă. Ea e de lemn, înflorită și legată cu baere de curele, ori țesute; se poartă în mână, la șold, ori la oblânc. Iată cum e cântată în conăcării :

Ţine socru mare,
Iţi dau *plosca*,
Iea astă rădăcină uscată,
La şezut crăcănată,
Pe aici lată, pe aici lată
Ia închină, soacre, odată.

Bolniţă = spital, casă de bolnavi.
Împărăţia = statul, stăpânirea, cârmuirea.
Şofrancă, şofrăncuţă = o masă rotundă pe un picior pe 3 sau pe 4; în jurul ei mănâncă ţăranii cu familiile. Locul de cinste îl are tatăl şi nu se aşează nimeni la mâncare, până nu vine tatăl şi începe. Toţi iau din acelaş blid. Rar şofranca e pătrată, ori dreptunghiulară.
Confeturi = bomboane, cofeturi.
Zăuşesc = încurc, bat capul, năcăjesc.
Codrul = livezi, pomături, pomi mulţi roditori.
Voroavă = vorbire, cuvântare, vorbă lungă şi adâncă.
Maşină = tren.
Să cibă, să hibă, s'hibă (ca 'n Macedonia), *să ştibă, să avă* (aibă), forme subjunctivale întrebuinţate alături şi de cele uzitate astăzi = să fie, cie, ştie.
Kitai = kinez.
Japanţ = Japonez (şi *Japonţ*).
Uneală = unire, împreunare.
Ginoveţ = vinovat, de vină, dator.

Neputându-se obişnuì cu numele ruseşti, sau neavând decât nume simple, cu numere, Moldovenii au botezat monedele cu nume moldoveneşti, le-au moldovenizat: ½ copeică e un *şal;* 1 copeică e 2 *şali; 10 copeici* e *un leu;* 15 capeici e 1 *rublă;* 25 capeici un *islug;* ½ rublă e o paltină (dela vechea monedă *altina*); 1 rublă = 1 *carboavă;* 10 ruble e *roşa*, pentru că e roşie; 100 ruble e *Caterina*, pentru că are pe ea chipul împărătesei Caterina a II-a, etc. etc.

Rusisme moldovenizate, sau pure întrebuinţate fie pentru trebuinţele zilnice şi sociale, fie din dorul de a parveni, fie că nu au la îndemână alţi termeni :

Apredilesc = a băgà, a tocmì, a-l pune undeva (la lucru, meserie).

Ahotnic = doritor, iubitor, dornic, cu dragoste.

Ahot — dorință, iubire, înclinare, dragoste.

Ades și *adesiea*, astfel numesc țăranii basarabeni orașul Odesa.

Akademist = elev al unei școli înalte speciale (de teologie, filologie, etc.), sau absolvent al ei.

Arșin = măsură de lungime, cam de 65 c.m.; de fier. E împărțit în 16 vârsage, sau vârsagi.

Acușercă = moașă cu diplomă.

Barștina sau *barșnia* = domnișoară, fată mare, copilă.

Bogoslav = teolog, vorbitor sau cuvântător despre Dumnezeu.

Bogoslovie=teologie, cuvântare de Dumnezeu, vorbire despre el.

Balalaică = instrument național cu trei coarde, pe care se cântă numai cu degetele.

Baran = prost, dobitoc (propriu înseamnă berbec).

Bludnică = desfrânată, femeie rea, nerușinată.

Bolvan—prost, nepriceput. (*bolvan takoi* = ce nepriceput!)

Blahocin, *blagocin* = un fel de protoereu, care are aceleași atribuții ca și ai noștri, dar un cerc mai mic.

Botkal = drojdie pentru dospit aluatul.

Blaho-blago-cestiv = prea înălțat, prea luminat.

Bucvar = abecedar, bucher.

Cvartiră = gazdă.

Comnată = odae, chilie, despărțitură (diminutiv= comnățică).

Curesc — fumez tutun.

Cartucică = tablou, portret, icoană; *cartincă* = tablou.

Cantorcă, *cantorie* = birou.

Citvorcă = trăsură cu 4 cai.

Cilen = membru al unei bănci, obștii, etc.

Cletcă = porțiune, bucată, lot.

Ciahotcă, *ciohotcă* = ftisie, tuberculosă.

Ciotcă = perie de strae.
Cinovnic = funcţionar (mai inferior).
Crişcă = o mică sticlă cu rachiu tare.
Copică, capeică, capică = monedă de aramă mai mare ca doi bani.

Chetrad din rusescul *tetrad* = caet de scris. *T* şi *d* se prefac în *gh* prin influenţa defectuoasei vorbiri a străinilor, a Ruşilor şi mai ales a Evreilor — un element care strică mult limbii moldoveneşti; — astfel ei la Tighina, zic Chighină; la *nadel* — naghel, la Hotin = *Hochin, Hachin, Akin* ori *Hatin*. Moldovenii — mare parte—pronunţă foarte bine numele localităţilor.

Concă = tramvai.
Cneaz = principe imperial, mare duce.
Cneghină = principesă imperială, mare ducesă.
Coroli = rege.
Coroleva = regină.
Cirtă = 10 prăjini de pământ.
A se dobri sau *a se îndobri* = a se îmbună, a se împrieteni, a se ajunge.
Dohot = păcură.
Dohod = venit.
Dvorian dela rusescul *dvorianin* = boer mare, boer de curte.

Dvoreanskii sobranie = adunarea boerească a ţinutului., *zemstvoul*, în care iau parte şi locuitori ai satelor ce se chiamă *glasnâe*. Ar corespunde la noi cu consiliul judeţean, numai că acolo se aleg şi din ţăranii veritabili, care ştiu ruseşte.

Dugovor = act de vânzare, cumpărare, închiriere, etc. făcut în sat de *pisar* şi întărit de judele de ocol, numit *zemskii nacealnic*, sau simplu *zemski*.

Desetina = 60 de prăjini de pământ; o desetină are 6 cirte.

Deadia, diad = bunicul, moşul.
Dela = chestie de judecată, afacere, neînţelegere.
Deseatcă = a zecea parte, zecime.
Dvuclasnâe = cu două clase.
Faeton, faiton, faitonaş = trăsură, trăsurică elegantă.

Falșiv = neadevărat, mincinos, falş, nedrept.
Flag = steag.
Felșer, feșer = agent sanitar, sau veterinar.
Felșerița, feșerița = câte odată moaşa, *acușerca;* câte odată se zice astfel chiar soției *felșerului.*
Fund = măsură de greutate de 400 gr.
Gorod = oraş.
Gorodok = târg, orăşel.
Gavori = vorbire, grăire, cuvântare.
Gorodschii ucilişte = şcoala orăşenească.
Ghilz = tub pentru țigări.
Glavnâi = mai cu cap, mai capabil, mai principal („De amu înainte în sat preuții şi ociții îs mai glavnâi).
Gospodin, pronunțat şi gaspadin = Domnule ; rar se adresează, decât înaintea unui titlu.
Gostinița = otel, casă de oaspeți.
Grobnicer = gropar, cel ce face groapa.
Golova (ruseşte cap) desclinabil—ca mai toate ; artic. *golovaua*, genetiv *a golovalei* sau *golovălei*, etc., cu plural întrebuințat şi sub forma *olova, olovaua*, precum și *volova, volovaua* = țăran ales de mai multe sate spre a fi mai marele judecătorilor țărani, numiți și ei *sudieci, zasiudați, zasiudateli* — din *voloste* (reunire de sate).
glasnâe=delegați, sau vorbitori din partea țăranilor în *zemstvo*, care ar fi echivalentul consiliului județian dela noi, cu deosebirea privilegiilor boereşti din Rusia.
Hazeain, sau *hazain* = domnul casei, gospodarul, omul de casă, cel de casă.
Hazeaica, sau *hazeaina* = doamna casei ; nu e rar când auzi : „hazeaica me".
holercă = rachiu (votcă, se zice mai mult de ruşi).
iolc = brad, pom de crăciun ; moşneagul dela pom se chiamă : *dediușca moros.*
Ignuște = zburdălnicie, necuminţenie, neastâmpăr.
Iliusion = cinematograf.
Iaștic = cutie, copae.
Julic, julicos, julican = înşelător, şarlatan.
Jeleznia doroh = drum de fier, cale ferată.

Knut = biciu.
Knişca = cărticică, carnet.
Knihă = carte, registru.
Kaznà, haznà = tesaur, împărăţie ; *kazenoe*=împărătesc.
Lisniţ = pădurar.
Laucă = dughiană, prăvălie.
Maşterscaia = atelier.
Moliţte = rugăciuni (Expr.=*a-i citi moliftele*).
Maşincă = maşină, tren.
Matuşcă = preoteasă (dela rus. mat = mamă).
Monopol = locul de vânzare al băuturilor alcoolice (afară de vin).
Mohorici = adalmaş, cinste.
Nahaică, nagaică = biciuşcă, „ghiciuşcă" (spre deosebire de *knut* = biciu gros).
Nacealnic = funcţionar mare, căpetenie.
Nazireatel = mai mare, supraveghetor, însărcinat cu puteri mari.
Nalifcă = lichior (alcool şi fructe).
Nadvod = istorie, întâmplare.
Napat = aparat pentru prins peşte.
Narodnâi = popular, pentru popor (d. p. *narodnâi ucilişte* = şcoală populară).
Nauka = ştiinţă (de unde e şi cuvântul năuc).
Nastoiaşte = ales, adevărat, veritabil, drept.
Nadel, pronunţat rar şi naghel (mai ales de evrei, când vorbesc moldoveneşte) = lot căpătat de ţăranii împroprietăriţi. Un nadel are 9 desetini şi ½ pământ (adică 7 fălci şi 10 prăjini).
Nadelnic = proprietarul unui nadel.
Naslednic = marele duce moştenitor al Tronului, Fiul Ţarului, Ţareviciul.
Oblaste (ruseşte=oblast) = provincie ce se conduce şi de legiuirile ei speciale, afară de cele ale împărăţie .
Oghidnic = orb, fără vedere, calic [1]).
Ostrov = închisoare, penitenciar.

---

1) Intocmai aşà şi în ţinutul Dorohoiu. D. Furtună.

Otlogesc = amân, suspend.

Osmotr, osmotru = cercetare, întrebare, cercare la fața locului.

Pisar = scriitor, scrib, secretar al satului, volostei, etc.

Posludă = bogăție, stare multă, avere.

Pristalisesc = duc, aduc, conduc, încredințez.

Prigatovi (a se) = a se semnà, a se iscălì.

Peripliot = scoarța cărței, tartajul.

Psalomștic = câtăreț bisericesc, dascăl.

Pervâi = numeral ordinar întâiul, întâia = *pervâi ușa* = (ușa întâi).

Paravic = motor.

Polojenie = istorisire hazlie pentru trecerea vremii.

Pozmocic (din rusescul pomoștnic) = ajutor, auxiliar.

Pristaslesc = țin din scurt, îndrept, duc la calea cea bună.

Pohrom, pogrom, prohrom = ucidere, bătaie mare în evrei (mai ales).

Pravâi = drept, adevărat, veritabil.

Pani, panecicu = cucon, cuconaș.

Papiroză = țigară gata din fabrică.

Pristav = funcționar polițienesc, comisar.

Pomestnic = cu moșie, cu pământ mult.

Poreadcă = rânduială, ordine.

Prigavor = hârtie făcută în sat din partea obștiei și scrisă de pisar.

Podarec = dar, gratificație.

Premet = regulă.

Pivă = bere.

Pameatnic = statue, monument.

Perevod = traducere, tălmăcire, tâlcuire.

Perevodesc = traduc, tălmăcesc.

Polomocinic (dela rusescul upolomoștic) = delegat, împuternicit cu puteri depline.

Papir = hârtie.

Pojar = incendiu, foc.

Pojarnic [1]) = pompier, stingător de foc.
Proşenie = cerere, petiţie, rugare.
Poşlină = toate cele mărunte, cele ce trebuie, mărunţişurile, cheltuieli diferite şi mărunte.
Poveastki = citaţie, chemare.
Pud = măsură de greutate de 16 kgr. Un pud are 40 de *funduri*, fundul are 400 de grame.
Paşol = fugi, dute, mergi, să nu te văd (se zice şi la câini).
Poizd = tren (dela rusescul *poiazd*). (Se mai pronunţă şi *poiz, pois*).
Priiom = recrutare, sorţi (se obişnueşte tot cu numere şi sorţi, ca în vremea veche la noi).
Postanovlenie = plan, tendinţă.
Poneatâi = membri, delegaţi ai obştiei săteşti pe lângă staroste.
Plan = lan, loc întins pentru cultură.
Raboci = lucru.
Roştu = vărguţă, vargă subţire.
Raz = dată. (Ex. : un raz = odată).
Rospişte = declaraţie, mărturie.
Rasciod, rashod = cheltuială, socoteală.
Rasboinic = hoţ, tâlhar.
Rasporojenie = orânduială, ordine.
Robotnic [2]) = lucrător ,muncitor.
A reşi = a hotărî.
Stolovâi = sală de mâncare, sufragerie.
Starşii master = calfă, maistru bun.
Scameică = bancă, scaun lung.
Soveste = plăcere, inimă bună, chef.
Sudieci = judecătorii ţărani din *voloste*.
Semestie = rudenie, neam, seminţie.
Spasovnâi = cu tragere de inimă, capabil.
Sveaştenic = preot (propriu = sfinţitor).
Soscă = biberon, maşincă pentru supt.
Suhar = pesmet, pâine uscată.
Sciot = socoteală, maşina de socotit.

1) Tot aşà şi în ţinutul Dorohoiu. D. Furtună.
2) Tot aşà şi în ţinutul Dorohoiu. D. Furtună.

Sutcă = 24 de ore.
Sort = fel, calitate (pervâi sort = prima calitate).
Sroc = termen fix (soroc = 40).
Seliotcă = scrumbie.
Stoliţa = capitala împărăției (Petrograd).
Stoika = masă, tejghea.
Sârnic, *spiţki* = chibrituri.
Stelka = talpă, bucată.
Selo = sat.
Selschii staroste = staroste sătesc.
Selschii upravlenie = casa obştească.
Şerencă = şir.
Şablia, *saşca* = sabie.
Ştraf, *ştrăfuire* = amendă, pedeapsă.
Şpigon = revoluţionar, stricător de minţi.
Şmotreală = luare de scurt, instrucţie.
Şedelcic-ică = cel ce vinde, sau ceeace vinde băuturi spirtoase la monopol.
Strajnic = sergent de stradă, păzitor.
Sklad = depozit, magazin.
Stoţki = un fel de vătăşei, ajutori ai starostelui sătesc pentru comunicări de ordine.
Siezd = loc mai înalt de judecată, tribunal.
Stakan = pahar.
Sud = jude, judecată.
Soiuz = consiliu, sfat.
Senteabr = *septemvrie* [1]).
Sobranie = adunare.
Sovet = sfat, vorbire împreună.
Sorocovcă = sticlă cu rachiu de 40 (sorok) „capici".
Smarodnic = cel mai bun, cel mai ales.
Torjestvo = paradă, serbare mare.
Troică = trăsură cu trei cai.
Tihii = liniştit, blajin, blând, cuminte.
Toromac = prost, gogoman.
Ţinuesc = preţăluesc, judec cam cât face.
Ţaharcă, *ţăhărcuţă* = ţigară, ţigăruşă.
Uezd = judeţ, ţinut.

1) Unii întrebuinţează numirile ruseşti ale lunilor, dar cea mai mare parte, numirile întrebuinţate şi de ţăranii români din regat: Florar, Cireşar, etc.

Ueznâi = județian (de pildă *ueznâi ucilişte, ueznâi gorod*, etc.).
Ucilişte = şcoală, institut cultural.
Uroc = *lecție.*
Ucit, ucitel, ocit = învățător.
Upravlenie = cancelarie, birou.
Uprava = direcțiune, consiliu superior.
Uslovie = condiție.
Vopros = argument.
Vajanie sau *uvajenie* = trecere deosebită.
Vengri = unguri.
Vengria = Ungaria (Avstro-Vengria = Austro-Ungaria).
Vâstavcă, vistaucă = expoziție.
Varastnaucă = istorie, boroboață.
Vraci = doctor.
Veterinalnâi vraci = medic veterinar.
Voloste = loc de judecată (vezi articolul special).
Virsag = un submultiplu al arşinului. Arşinul are *16 virsage.*
Varenghi = pâslari.
Vorotic = guler[1]).
Volosnoi starşina = mai marele volostei.
Volosnoi pisar = scriitorul volostei.
Vagzal = gară.
Verstă = măsură de lungime de 1065 metri.
Zborcic = agent fiscal.
Zanetie = opreală.
Zaiaviscă = pildă.
Zatocesc = mă pornesc, mă duc.
Zacon = lege, rânduială.
Zaconos = care se ține de legi, care cunoaşte legile.
Zacon Bojii = Legea lui Dumnezeu, aşà se numeşte obiectul religiunei predat de preot în şcoală.
Zacascic = de casă, casan.

1) In ținutul Dorohoiu, expresia : „Nu-mi vine la *vorotic*“ (sau şi „*borotic*“) = nu-mi vine la socoteală, la chiteală. Cf. D. Furtună, *Izvodiri din Bătrâni*, Vălenii de Munte, 1912, p. 5.

Znamenit = cunoscut de toți, vestit, celebru.
Znacom = (adj.) cunoscut. *A se znacomi, a fi znacomi* = a se cunoaște, a aveà cunoștință.
Zacliucem contract = să încheiem contract.
Zasiudatel = judecător din voloste, poreclit de moldoveni și asudați, *sudați*, ori *udați* (li se zice și *Zasudați*).
Zemlimer = măsurător de pământ, inginer.
Zemstvo = consiliu județean, numit și *dvorianski sobranie* (adunare boierească), la care iau parte și țărani aleşi, numiți *glasnâi* (glăsuitori, vorbitori).
Zemskii nacealnic = judecător de pace, cu „drepturile”.
Zetresc = stârpesc.
Zaevesc = mă tânguesc, dau de ştire.
Zăușesc = încurc, bat capul, tulbur.

Nu am pretenția a spune că le-am cules pe toate câte există, sau apar în grai la diferite împrejurări. Cele ce le-am auzit însă, le-am notat aproape pe toate şi cât mai corect posibil.

Fiecare cuvânt are şi însemnarea sa pe moldoveneşte; de ordinar însemnările sunt date, după cuvintele cu cari îmi explicau Basarabenii aceşti termeni. Se poate de asemeni observà, că pentru mulți termeni nici n'ar aveà de unde să audă corespondente curat româneşti, de pildă pentru *vopros* = argument, *paravic* = motor, etc.

Mulți din aceşti termeni sunt întrebuințați numai la ocazie: de pildă la judedcată, etc.; în colo îi uită şi nu-şi mai aduc aminte de ei. Repet încă odată — în intimitate şi la petreceri şi serbări — țin tot atât de mult la vorbirea curat românească, după cum țin la sfințenia sărbătorii, a datinii, etc.

Am văzut pe mulți dintre cei ce au învățat în şcoli mai înaintate — şi din al căror suflet n'a pierit încă dragostea pentru lumea cea frumoasă a strămoşilor — cum căutau ca la ocazii de acestea să elimineze

din graiul lor, orice element strein, sau să introducă ceva strein.

Un element cult de aici din România, care ar aveà interesul să meargă în Basarabia pentru studiul limbei — în acest mediu curat — ştiind a ocolì bine prilejurile de vorbire împestriţată, şi-ar forma cel mai curat grai literar. Eu unul sunt prea nemulţumit cu ce am scris asupra limbei; e prea puţin căci n'am exprimat aici tot adevărul.

Facem prea rău noi Românii, că ne lăsăm toată nădejdia în studiile străinilor asupra limbei noastre. Nu e oare ruşinos pentru noi, ca un savant ca Weigand să călătorească prin Basarabia şi să studieze limba fraţilor noştri. Lucrul acesta l-ar puteà face mai uşor, mai bine şi mai cu folos un român neaoş, cu grai ca şi basarabeanul, pe care l-ar privì mai cu încredere şi şi-ar deschide mai bine către el inima şi gura. Şi totuşi chiar de Weigand, Basarabenii au amintiri plăcute „de neamţu ce venia prin sate şi stăteà în ospeţie pe la preot şi rar la câte unu de ai noştri".

Ideile Basarabenilor despre Ruşi.

Poporul rusesc şi cultura rusească — în adevăr mare în clasele de sus — formează obiectul unei dragosti speciale pentru Basarabeni. Privesc ca oameni adânci şi luminaţi pe Ruşii din Rusia mare; admiră pe „*Kaţachi*" [1]) (sub acest nume înţeleg pe lipovenii, zişi staroverţi) pentru isteţimea în comerţ şi pentru bogăţia lor. In genere pe Ruşii depărtaţi îi laudă foarte mult, ei sunt mai totdeauna „molodeţi", sau „maladeţi", oameni voinici, vrednici, pricepuţi. Nu tot aşà se întâmplă şi cu Ruşii ce trăiesc printre dânşii, fie ca funcţionari, cinovnici, „nacealnici", robotnici (lucrători manuali de pământ, sau pentru alte întreprin-

1) Lipovenilor rar de tot — mai ales unde Românii sunt în contact cu Rutenii şi Bulgarii — le mai zic şi *haholi*, ori *hoholi*; acelora dintre ei care umblă cu căruţele cu marfă, le zic *coropcari*.

deri) fie ca colonişti, ori comersanţi, etc., au un adevărat dispreţ, o indiferenţă, o mândrie, o demnitate,— nu ridicolă, ci proprie rasei — şi adesea îi satirisează şi-i iau peste picior. Când îi aud vorbind, nu-i pot suferì; şi, de-i întrebi, ce idee au de limba vorbită de aceştia, îţi răspund la moment: ,,*Pe godinii iştea hârbareţi îi mai pui în rând cu oamenii? Aiştia nu-s Ruşi, da o trecut pe lângă Ruşi. Să vezi Ruşi adevăraţi pi la Moskva, pe la Peterburg şi apoi se auzi ce frumos vorbesc, ce oameni de treabă, aşezaţi şi voinici mai sunt!*'' De fapt pot să fie cei despre care vorbeşte chiar şi de prin locurile arătate, moldoveanul basarabean priveşte pe ori care rus, ce-l are dinaintea ochilor, ca pe o fiinţă nesuferită, iar pe cei ce nu-i vede îi idealisează, pe baza spuselor ,,patrioţilor'', altoitori de sentimente de dragoste pentru ,,Sfânta Rusie'' şi poporul său. E o specie curioasă de amor platonic: limba rusească — nu cea pe care o aud — e pentru ei o muzică încântătoare, iar ,,rusul adevărat'' — cel pe care nu-l văd — e un cap de operă, atât trupeşte, cât şi sufleteşte. Veşnic vine întrebarea lui Iisus către Pilat: ,,Care-i adevărul?'' Minciuna împărăteşte peste tot; ea polieşte falş adevăruri imense ,,aere perennius''; dar cât vor stà şi vor apăreà sub această haină?

In ceeace priveşte pătura spoită, sau cultă dintre moldoveni, începând dela fiul de ţăran, ce a învăţat în ,,*dvuclasnâi ucilişte*'' [1]), şi a ieşit învăţător, ,,banar'' *(sborcic)*, funcţionar la poştă, telegraf, gară (wagzal), felşer; sau dela fiica de ţăran, sau dascăl de ţară, care a învăţat şi aceasta în aceleaşi şcoli, sau în şcoala duhovnicească de fete din Kişinău — pentru a ieşi fie învăţătoare (ucitiliţă), telegrafistă, funcţionară, etc., şi până la fiul de dascăl, preot, sau ţăran care a studiat fie Seminarul, fie ,,Ghimnaziul'' şi a devenit apoi preot, profesor secundar şi universitar, inginer, medic, etc., sunt toţi — cu puţine excepţii — în-

1) Toate pronunţările sunt date după via pronunţare a moldovenilor basarabeni. Să nu se caute deci o exactă pronunţare a cuvintelor ruseşti, în această carte.

cântați de măreția culturei și mulțimea institutelor din care se răspândește cultura rusă în Rusia. Au mare dreptate — cred eu — căci după cunoștințele ce le primesc și zăgazurile tendențioase ce li se pun, nu e posibil să gândiască altfel.

In vieața lor de toate zilele s'au întâlnit cu Moldovenii, i-au privit pe aceștia numai sub chipul omului ignorant și superstițios, care ca un însetat și întunecat, veșnic așteaptă o rază de lumină a științei, un sfat, o îndrumare pe limba lui. Când elementul cult — știe din școală, că neamul acesta nu are nici istorie măcar, că e atât de mărginit intelectualmente, cum să nu creadă și el că lumină nu se poate da decât în rusește, când el pentru a devenì folositor acestor oameni trebuie să alerge tot la lumina cărților și a culturei rusești? „Eu nu pot să fiu recunoscător — îmi spunea un medic moldovan din Basarabia — decât acelei culturi, care mă luminează atunci, când trebuie să dau o consultație unui moldovan și nu i-o pot da după cărți moldovenești, ci după cărțile învățaților din *Kiev*, *Moscova* și *Petersburg*". Sunt mulți dintre acești oameni culți, care greu ar puteà crede, că pe limba moldovenească s'ar puteà scrie opere de medicină, filozofie, etc. Și acum să nu se mai mire nimeni de ignoranța țăranilor și de ideile lor despre limba moldovenească. „Dacă s'ar puteà de învățat, ori de scris ceava mai adânc și în limba moldovinească, ar ci prin sate și prin *gorodurile* (orașele) di pi la noi, școli pentru Moldovinești". E părerea mărginită, strâmtă, a unui „cult" basarabian.

„Luminătorul" revistă bisericească ce apare în Kișinău în Moldovenește, e urîtă de elementul cult moldovenesc, tocmai pentrucă e organul unei limbi atât de sărace. El e primit și consultat de preoți — e plătit din banii bisericilor — numai pentru nevoia ce au, de a da câte o învățătură, predică, ori pareneză poporului în limba moldovenească, căci în caz contrar bisericele ar fi goale.

Știința trebuie admirată și prețuită pentru va-

loarea ei; astfel trebuie să fi gândit şi un preot, pe care eu observându-l, că a aruncat dispreţuitor numărul acestui „Luminător" din mână de îndată ce l-a primit, fără să-l deschidă, l'am privit întrebător. Noroc că redacţia are grijă a-l trimete tăiat, că altfel nici tăiat n'ar mai fi. Nu m'am putut reţine şi i-am cerut explicaţiuni. El se milostivi şi-l luă din mâna unui copil, ce erà gata să-l svârlă într'o băltoacă din ogradă, căci plouase şi-mi arată următoarele rânduri de pe ultima pagină a copertei: „Pentru tot rândul tipărit redacţia plăteşte bani fiecărui scriitor", zicându-mi: „Cel ce-i calic de parale, e calic şi de minte, căci de ar fi fost vrednic ajungeà alt ceva, decât să scrie nişte bazagonii pentru care să i se plătească 5 copeici rându. Citeşte aici în ruseşte. Ştiinţă nu bucluc şi încurcătură".

Şi-mi arată revistele ruseşti de ştiinţă, etc., pe cari le primesc preoţii şi de cari voi vorbi imediat. Nu generalizez, sunt şi elemente ce se abat dela această regulă; ele sunt însă prea puţine, prea rare, prea în neputinţă de a-şi face o cultură moldovenească, pe care în mod practic văd, că nu le-ar fi de nici un folos.

Rusismul caută să puie ziduri nestrăbătute între el şi restul lumei, alegând cu lopata cenzurei grâul adevărului, iar pleava vânturând-o în crivăţ, pentru ca astfel să o primească toate minţile, precum spune *Petöfi* în admirabila sa poemă „Apostolul". Dar Rusia e ţara vânturilor; vreun vânt nu va luà oare şi pleava aceasta uşurică de neadevăr, ducând-o în cine ştie ce gheenă purificătoare?

„Ce fel de cărte îi aceia la Dumivoastră, dacă nu ştiţi ruseşte", te va întrebà orice element cult din Basarabia. Se vor găsì mulţi către cari poţi să iai de martori toate divinităţile cerului şi ale iadului şi nu te vor crede, că atât de cult fiind, să nu ştii ruseşte. Ascunzi pur şi simplu fie din şiretenie, ca să afli ce-or vorbi ei pe ruseşte, fie din ciudă pentru

Ruşi, pentrucă acolo-i[1]) domn Neamţu. Eu le dau dreptate. Dacă un preot basarabean de pildă învaţă 14 sau 16 ani în aceiaş limbă şi în vieaţa preoţească oficiază adese ruseşte, citeşte literatura rusească, cum poate să gândească altfel de restul lumei, pe care puţin îl cunoaşte.

Pentru lămurire voiu da numele a câtorva reviste ruseşti primite de preoţi şi învăţători : „*Niva*", adică Neva, revistă, ruseşte numită jurnal (la jurnale zilnice ruşii le zic gazete), ilustrată artistic şi scrisă de mari scriitori. Dă ca premii lunare scriieri de *Cehov*, *Pisemski*, *Meia*, etc. Rar cine dintre intelectualii Basarabiei nu o primeşte şi nu e posibil să nu se gândească deapururi la izvorul culturei lui, depe fluviul Niva. Alta este „*Ruscoe slovo*" (Cuvântul sau limba rusasecă, tot cu premii literare) apoi „Probujdenie", „*Hutor*" „*Hutornic*", „*Ţercovnâi-Veadomost*", etc.

Scrierile speciale branşei, cele de literatură rusă ca : Tolstoi, Dostoiewski, Puşkin, Gorkii, etc., complectează biblioteca unui om cult — moldovan de origine — din Basarabia. Depe masa din salon, nu lipseşte mai nici odată balalaica, instrument naţional rusesc cu trei coarde, de forma cobzei, mult mai redusă însă.

Imi sunt proaspete în minte încercările nenumărate ale acestor fraţi de sânge, de a mă câştigă pentru cultul culturei, şi mai ales al limbei ruseşti. Mi-au povestit ore întregi pe scurt operile lui Dostoiewski, mai ales *Rascolnicoff*, sau „Crimă şi pedeapsă" ; apoi ale lui Tolstoi ; mi-au vorbit despre precocitatea şi geniul lui Puşkin, despre „Azilul de noapte" al lui Gorki ; despre vieaţa ca hamali în portul Odesii a lui *Gorki* şi *Şaliapin* „renumitul basist", care acum culege glorie şi ruble în străinătatea îndepărtată. M'au convins[2]) ; însă nu mi-au înstrăinat inima, nu mi-au schimbat sângele şi mai presus de toate nu pot să-mi reducă cunoştinţele despre neamul meu, la cunoştinţele ce

1) In România.

2) Sunt un admirator al culturii şi al poporului rusesc. Ori şi cine, care călătoreşte în Rusia, nu poate să nu admire puterea de manifestare a acestui popor şi spiritul său practic. Evident, un organism atât de imens, trebue să aibă şi defecte.

le are — de ordinar un moldovan basarabean — fie cult, ori incult despre vrednicia şi viitorul neamului lui. Mare mirare a fost într'o societate, când m'a întrebat un învăţător : „muscali vă rog aveţi mulţi?", şi la răspunsul meu că în vreme de pace avem până la 200.000, în vreme de răsboiu până la 600.000 de mii", s'au minunat cu adevărat : „Noi credem că aveţi 20—30 mii". Şi-au revenit în fire când unul a luat cuvântul şi a zis : „Da Rosia, frate, are *6 milionuri* di muscali. Ii o muscă Romania, pe lângă ţara rusească".

Faţă cu argumentele despre „*milionuri*" trebuie să te dai învins, să te laşi convins, altfel ai riscà poate să ai neplăceri.

Toate ideile acestea despre ruşi îşi au origina în educaţia primită de ei în toate direcţiile. Rusia a fost pentru Basarabia ceeace şi-a vărsat sângele totdeauna pentru ea ; a purtat răsboaie timp de 100 de ani dela 1712—1812, pentru eliberarea ei de sub Turci, şi odată în această „norocire" a fost ferită de orice ; ba chiar şi dreptul istoric de stăpânire e justificat. Voi da calificativele ruşilor şi criteriile, după cari au a-i aprecia Moldovenii : credinţa, bunătatea, mărinimia, vitejia, etc., slujindu-mă de cărticica jubilară „*Stoleatie*" tipărită (de Laşcov) şi în moldoveneşte : „O sută de ani", „Luminătorul" din Maiu 1912, cartea V, şi „Istoria pe scurt a Basarabiei" (în ruseşte) de Luca Golovko. „Kăderea creştinilor dela răsărit în robie a scârbit foarte mult norodul pravoslavnic rusesc" [1]) ; „Ruşii, norod blagocestiv". „La început li-au ajutat duhovniceşte, moral şi material" [2]). „Nenumărate jertfiri din Rusia se trimet". Kneazul Ioan al III (între 1488—1499) răspunde lui Kazimir : „Kărora din domnitorii creştini este aproape şi se poate acel lucru de făcut, atunci ori şi care domnitor creştin este dator să ocrotiască acel lucru şi să apere creştinătatea" [3]). „În

1) Stoleatie, p. 7.
2) Id. p. 8.
3) Id. p. 9.

1542 domnul Moldovei trimite în Moskva să cumpere blănuri pentru sultan"[1]). E unul din drepturile istorice! „Nenorocitul popor moldovenesc cade în 1538 sub stăpânirea Turcilor". Să nu se teamă însă! „Rosia destul de mult se apropiese de hotarele Moldovei". Erà îngerul salvator. „In 1654 Ghetmanul Bogdan Hmelnițkii.... a scris lui Alexei Mihailovici că domnul Moldovei, precum și cel al Valahiei, vor să fie sub „mâna împărătească"[2]). Ștefan Gheorghiță scrie în 1656 țarului Moscovei prin Paisie patriarhul Ierusalimului și Ghedeon mitropolitul Moldovei „cu propunerea de a primì Moldova ca supusă Rosiei"[3]). In 1674 Ștefan Petriceicu „a izbutit să fie primit cu norodul său ca supus Rosiei"[3]). In 1692 propune în Moscova patriarhul Ierusalimului Dositei supunerea din partea domnilor ambelor țări române. In 1709 Cantemir și Brâncoveanu fac acelaș lucru. Bucuria moldovenilor când văd pe împăratul—după cronicarul Neculcea. Voi, locuitori ai României—puteți rivaliză în ignoranța istorică cu locuitorii Basarabiei, căci n'ați cetit pagina 12 a broșurei lui *Lașcov*, ca să aflați că Moldova a avut o împărăteasă, și locuitorii ei au jurat credință alteia. „In capitala Moldovei, în Iași, împărăteasa noastră Ana Ioanovna a fost numită împărăteasă a Moldovei"[4]). Iar mai jos: „In Moldova oștirile rusești au fost primite de norod cu multă bucurie. Locuitorii Moldovei au jurat credință împărătesei Ecaterina".

Vedeți câte nu știți! Sângele curge, răsboaiele pentru slobozenie se poartă: „Petru are o bătălie fără izbândă la Prut în 1711", dar poartă primul răsboiu pentru „slobozenie" (a Basarabiei), varsă sânge, Ana Ioanovna poartă al II-lea răsboiu pentru slobozenie, iar Ecaterina al III-lea răsboiu pentru slobozenie. Și Ecaterina e „nouă cneghină moldovenească". Monede rusești

1) Id. p. 10.
2) Id. p. 10.
3) O sută de ani, p. 11.
4) Id. p. 12.

se bat în Iaşi în 1772[1]; deputaţii moldoveneşti cu un episcop de Huşi Inochentie mulţumesc stăpânirei ruseşti pentru bunătate. Şi după alte înşirări la pag. 15 e adresa din 27 Iunie 1807 a Mitropolitului Veniamin[2]) către împăratul Alexandru I: „Uneşte, Impărate, ocârmuirea pământului acestuia cu păzită de Dumnezeu împărăţia ta... Să fie o singură turmă şi un singur păstor" şi altele. La pag. 17: „După cum am văzut, răsboaiele pentru slobozenie, cari au fost mai înainte de trecerea Basarabiei către Rosia s'au prelungit o sută de ani. Această luptă sângeroasă pentru fraţii asupriţi, înălţând tot mai mult şi mai mult sufletul norodului rusesc, a acoperit marea Rosie de o slavă neperitoare, ca apărătoarea şi isbăvitoarea noroadelor creştine — acestea au fost răsboaie norodnice de idei, cu gândul de a face binele. Ele au făcut nemuritoare numele vitejilor Minih, Rumeanţev, Panin, Suvarov, Kamenskii, Potemkin, Mihelson, Essen, Miloradovici, Kutuzov şi altor mulţi.

Bolţile cerului Basarabiei au răsunat de cuvintele puternice ale singur stăpânitorilor ruşi: Petru I, Alexandru I, Nicolae I, Alexandru II, ale marilor kneji; ale glorioşilor, proslăviţilor viteji.... Ku sângele a sute de mii de aceşti viteji este adăpat şi săturat cu îmbelşugare pământul nostru basarabian"....

După cetirea acestora deschide şi „Luminătorul" la pag. 3 şi ceteşte concluzia firească ce trebuie să o tragi, tu moldovean din Basarabia: „Multe viforuri politiceşti au trecut pe faţa Basarabiei în vremea vechimei. Multe bătălii şi răsboaie au fost pe ţarinele şi hotarele Basarabiei şi pământul ei adânc este adăpat cu sângele locuitorilor. Despre răsboaiele din vechime (Golovko spunea fi morminte ale Geţilor, Schiţi) ne aduc aminte şi movilele de pe dealurile Basarabiei, cari sunt făcute tot de o măsură şi tot cu o depărtare una de alta. Insă cu voia Domnului, după nevoile şi necazurile cele multe şi cumplite, după întunerecul şi noaptea

1) Am văzut multe monede de acestea prin Moldova.
2) Bine ar fi de s'ar controla, dacă aceste afirmaţii au vre o bază sigură.

turcimei s'au ivit pentru Basarabia o zi luminoasă şi senină. Ziua aceasta a sosit pentru Basarabia la 16 Maiu 1812 ani, când împăratul rusesc Alexandru I au alăturat ţara noastră Bessarabia către Rossia. Şi în vieaţa omului celui partnic şi în vieaţa noroadelor, toate se fac după pronia dumnezeiască, după voia Domnului, cea sfântă şi bună. Credem, ca şi *alăturarea Bessarabiei către Rossia* s'au făcut după voia Domnului şi spre norocirea şi binele ei. Alăturarea Bessarabiei către Rossia au fost pentru Bessarabeni norocoasă pentru aceia, că Rossia, fiind o împărăţie mare şi puternică, au putut să apere Bessarabia de vrăjmaşii cei din afară şi i-au dat ei pace şi linişte, cari sunt neapărat trebuincioase, pentru sporirea în ori şi ce lucruri. In curgerea sutei de ani Bessarabia au avut pace şi linişte desăvârşită, aşà că fiecare locuitor au putut să se îndeletnicească cu lucrul său şi să sporiască întrânsul. In curgerea sutei de ani Bessarabia n'au fost năvălită nici de un vrăjmaş dinafară. Pe hotarele Bessarabiei n'au fost nici o bătălie, ţărinile şi căşile locuitorilor n'au fost stricate ori arse de neamuri streine. Cinstea, avuţia şi casa locuitorilor au fost apărate cu puterea zacoanelor, aşà ca fieşte care om obijduit au putut să-şi găsească dreptatea sa[1]). Rosia au primit-o pe Bessarabia în braţele sale, ca pe o soră mai mică, au primit-o cu dragoste şi nu au depărtat-o dela acelea bunătăţi împărăteşti, cu cari s'au folosit singură. Toate schimbările spre bine, toate uşurinţele pentru vieaţă şi îndemnările cari s'au făcut pentru alte gubernii a Rossiei, s'au făcut şi pentru Bessarabia".

Iar mai departe la pag. V: „Deci norocirea Bessarabiei se închee nu numai întru aceia că Rossia, fiind o împărăţie mare şi puternică, au putut să-i dee Bessarabiei pace şi linişte, dar şi întru aceia că Rossia este o împărăţie drept pravoslavnică, drept credincioasă, adică ţine tot acea dreaptă credinţă, care

1) Multe din aceste afirmaţii sunt drepte. Nu pot spune acelaş lucru şi Austriacii Bucovinenilor, că li-au apărat pământurile, în timpul actualului războiu.

o țin și Moldovenii.... Bessarabia s'au împreunat cu Rossia[1]) întru unirea credinței. Şi unirea această este foarte adâncă, căci și Rușii și Moldovenii iubesc pravoslavnica credință". „Multe daruri s'au vărsat asupra Bessarabiei din partea Rossiei". Deci Rușii le spun Moldovenilor: „ca să fiți sub stăpânirea noastră, e testamentul străbunilor voștri din neam în neam, e dorința vie și caldă a părinților voștri, ar fi și-a voastră dacă ați fi fost sub jugul lui Selim al III-lea; și trebuie să fiți sub noi, căci suntem perfecți din toate punctele de vedere: buni, iubitori, viteji, gata de jertfă; ne-am vărsat sânge timp de o sută de ani pentru voi, ascultând plângerile voastre. Deşì am jertfit atâta, vă iubim; vă declarăm amorul nostru, deci trebuie să ne iubiți". Nu cred să fie o ureche moldovenească în Basarabia, care să nu fi auzit aceste accente de muzică melodioasă, în zilele jubileului. Toți erau convinși, toți recunoscători celor ce s'au jertfit astfel. Am auzit țărani exclamând: „Mult amar di sânge o mai varsat rușii pentru moldovan și pentru țara asta, da o și dovidit". Broşura „O sută de ani" de Protoereul Laşcov de 93 de pagine, tradusă după „Stoleatie" din rusește de Grigore D. Constantinescu[2]) „învățător" de „limba moldovenească", articolele jubiliare din „Luminătorul", „Istoria pe scurt a Basarabiei" de Luca Golovko (rusește), foițele, etc., toate ar trebuì transcrise — sunt scrise cu litere rusești — a lui Golovko trebuie tradusă româneşte și publicate în România, pentru a se vedeà și a ne explicà de ce Basarabenii au aceste idei despre Ruși și nu pot aveà altele.

Ca curiozitate dau mai jos un fragment din Istoria Basarabiei de *Golovko*.

Titlul ei sună: „Istorie pe scurt a Basarabiei pentru jubileul de 100 de ani dela încorporarea Basarabiei la Rusia, 16 Mai 1812—1912, compusă de Luca V. Golovko".

---

1) Basarabenii caracterisează astfel această unire: „Muscalu s'o întorlocat cu Basarabia", expresie de o mare profunditate și însemnătate, pentru cine cunoaşte sufletul moldovenesc.

2) Fiu de preot din Iaşi.

„La 16 Mai a acestui an 1912 se împlineşte exact 100 de ani, de când actuala gubernie a Basarabiei, *a fost cedată Rusiei de către sultanul turcesc Selim al III-lea*, în urma păcei încheiate în oraşul Bucureşti.

Cuvântul Basarabia vine *dela Basaraba, prinţ din neamul Besilor*, care au trăit dintru început în centrul Balcanilor şi, dela sfârşitul veacului al II-lea, până la naşterea lui Hs. au emigrat cu toţii şi au mers din Balcani, către părţile de sud ale Basarabiei, unde dau peste neamul numit al Geţilor şi peste Sciţi, *protopărinţii* Slavilor. Monumente dela Sciţi ne-au rămas în ţinutul Bălţilor mormintele regilor Sciţi, lângă râul Prut între satele Costeşti şi Avrameni.

Locul acesta e cunoscut sub numele de „suta mojile", adică o sută de movile[1]). Geţii s'au amestecat cu Sciţii şi, dela jumătatea veacului I, până la naşterea lui Hs., formară o întinsă împărăţie, care se cuprindeà între Nipru, Dunăre şi Carpaţi şi până la câmpiile apusene ruseşti. Când imperiul roman şi-a întins stăpânirea şi puterea sa şi peste ţinuturile megieşite cu împărăţia Geţilor, imediat începură ciocniri inevitabile între Geţi şi Romani.

Râmlenii numiau pe Geţi, Daci, iar regatul lor Dacia. In perioada persecuţiei creştinilor, au emigrat din imperiul roman mulţi creştini în regatul dac, la care s'au mai adăugat şi mulţi evrei, după distrugerea Ierusalimului de Impăratul Tit (70 d. Hs.).

Regatul dac a fost prefăcut în provincie romană de către împăratul roman Traian. Aice Traian a transportat mai mulţi colonişti romani şi a ridicat—după cum spune tradiţia vestitul val, ale cărui urme se păstrează până în zilele noastre (în districtele Ismail şi Akerman) şi chiar aşà cum sunt, pot servi până astăzi ca întărituri ; între altele sunt Briciu (Briciani), Lăpuşna, (Nemoreni, Paladu), (unde acum este Bolgradul), Arbinu (Reni), Smornis (Ismail)".

Şi continuă mult a bate câmpii. Teoria marelui Hasdeu din „Magnum Etimologicum" în privinţa ori-

1) Movilele acestea se văd şi din România, de pe dealul Ştefăneştilor, jud. Botoşani.

ginei cuvântului Basaraba, păleşte faţă de teoria filologului (!) Golovko[1]).

Date istorice mai aproape de adevăr, până acum nu s'au publicat pentru cunoştinţa Românilor basarabeni.

Adaug ca informaţie o caracterisare a Românilor din Gubernia Chersonului de peste Nistru, făcută în calendarul etnografic al Rusiei—pe 1914—din ediţia Conovalov din Moscova: „Moldovenii după înfăţişare amintesc pe maloruşi: înalţi, puternici şi capabili pentru munca grea, înceţi în mişcări, ascunşi şi isteţi. Locuinţa Moldovenilor e curată şi îngrijită: lipită cu lut şi spoită cu var; înlăuntru mai bine aranjată, de cât la Velicoruşi, sunt covoare, perne şi felurite ţesături. Hainele moldovenilor — cu deosebire ale femeilor — sunt împestriţate cu flori".

Jubileul din 1912.

In Maiu 1912 au fost organizate de oficialitate mari serbări cu caracter bisericesc în toate satele şi oraşele Basarabiei, pentru a reaminti 100 de ani dela isbăvirea acestei provincii „de subt oblăduirea vitregă a Turcilor".

S'a poruncit ca în fiecare sat să se facă slujbe bisericeşti şi molebinuri (tedeumuri), după cari să se cetească părţi din broşura lui Laşcov: *100 de ani* (redactată a parte în moldoveneşte şi ruseşte), poezia jubiliară a lui Orlov şi filişoara dela Episcopie, întitulată: „Ziua cea de prăsnuire pentru Basarabia". Şcolile din toate localităţile au slujit drept case de cetire pentru luminarea populaţiei în privinţa prăznuirei.

In Kişinău s'a serbat evident cu o pompă mai mare, cu „proţesii" şi „molebinuri", iar în celelalte localităţi după cum s'a ordonat dela centru. Pe la reşedinţele volostelor s'a împărţit, ca şi prin târguşoare şi ceva bucate şi băutură. Pe noi ne interesează cum s'a serbat jubileul acesta la sate.

---

1) Luca Golovko e un inspector şcolar din Basarabia.

De cu sară s'a oficiat cu vecernia şi pomenire pentru vitejii morţi, a doua zi slujbă şi molebin, iar la urmă extrem de interesanta filişoară trimisă dela Episcopie, pentru lămurirea tuturor locuitorilor Basarabiei. A fost cetită în şcoli şi biserici, dimpreună cu broşura lui Laşcov. O dăm în extenso:

Ziua cea de prăsnuire pentru Bessarabia.

(16 Mai anul 1812—16 Mai anul 1912)

Iubiţilor întru Hristos fraţi.

,,Intru toate oraşele şi satele din Bessarabia astăzi se săvârşesc rugăciuni şi mulţumiri pentru acel lucru, că s'au plinit întru bună pace o sută de ani din ziua când ea au fost slobozită de subt sarcina turciască şi alăturată către stăpânirea Rossiei cei drept credincioasă. Deplin o sută de ani în urmă, cu purtarea de grijă a lui Dumnezeu şi după dreptatea de toţi cunoscută a Rossiei, locuitorii din Bessarabia au intrat întru o legătură cu ţara cea de o credinţă cu dânşii, întru cea mai de aproape unire cu biserica pravoslavnică din Rossia. O sută de ani întregi în urmă, pentru Bessarabia s'au ivit pe cerul ei cel negru şi întunecat zarea cea luminoasă a viitorimei, căci nădușul ei cel greu, care o înăduşè pre iea sute de ani întregi, s'au trecut, — şi iea, ca când din nou s'ar fi născut pe lume, au tras în sine duh de aer sănătos şi s'au deşteptat cu trupul şi duhul. Ca să lămurim pre acest lucru, ne vom întoarce cu privirea la vremile mai de mult trecute.

Ca la cinci sute de ani în urmă biruitorul cel groaznic, subt semnul jumătăţii de lună a mahomedanilor, au năvălit în hotarele Europei.

Ca un vârtej a toate stricătoriu au mers el pre ţărmurile prea slăvitei oare când împărăţiei a Bizantiei, de acolo cu aceiaş putere mare au intrat el prin împărăţiile cele megieşite cu dânsa — în Bulgaria, în

Serbia, în Moldavo-Valahia. Numai una Cernogoria (Muntenegrul) cea neapropiată s'au isbăvit de acel groaznic şi stricătoriu vârtej mare.

Pre dânsa au sprijinit-o vitejii şi voinicii munteni; ei ş'au apărat credinţa lor, ale lor dreptăţi omeneşti şi nu s'au supus jumătăţii de lună a turcilor. Iară celelalte noroade — grecii, bulgarii, sârbii, moldovenii-valahii, toate au fost supuse Turcilor. Ca o grindină foarte grea s'au pornit asupra a toate lucrurile creştineşti şi sfinte, magomedanii cei sălbateci şi necredincioşi. Şi s'au început zile cu necazuri pentru norodul cel creştinesc supus Turcilor. Pre creştini îi făceà robi fără de glas, le luà toate dreptăţile omeneşti, le ziceà că sunt turme de dobitoace, le luà pre femeile şi fetele lor şi le ducè în garemul lor, da pe feciori îi trăgè în robie, îi făcè magomedani şi împlineà cu dânşii rândurile roţilor de moscali a celor mai sălbateci şi mai răi — ce să zic — ianiceri; îi lipsè pe creştini de cea numai una mângâiere a lor — de credinţa lui Hristos, îi strimtorà cu săvârşirea slujbei lui Dumnezeu, oprindu-le şi trasul clopotelor, le punè piedică ca să-şi sprijinească, sau să ridice din nou sfintele biserici.

Şi vinè bisericile lui Dumnezeu la râsipire şi pusteire! Incă mulţi din noi ţin minte pre aşà biserici, cari pe unele locuri erà rămasă din vremia stăpânirii turceşti şi care mai mult semănà la o casă săracă, decât la casa lui Dumnezeu. Şi au suspinat norodul creştinesc subt sarcina turcească nu ani, sau zecimi de ani, ci sute întregi de ani.

Nici o părtinire şi nici o jale către oftările şi strigările creştinilor celor robiţi n'au arătat împărăţiile din Europa cea dela apus din iale — franţujii, nemţii şi anglicenii. Numai una sfânta Rossie, numai norodul rusesc cel pravoslavnic cu împăratul său cel de Dumnezeu încununat, nu aşà s'au atârnat către noroadele cele de o credinţă cu dânsul. Inima şi auzul lor s'au aflat deschise către strigările noroadelor, celor muncite de credinţa cea rea a Turcilor. Şi toate acelea

noroade numai către împăratul rusesc cel pravoslavnic şi către norodul rusesc întorce privirea lor cea jalnică, îşi tindeà mâinile sale cele slăbite, cerând ajutor şi apărare. Spre aceştia şi numai spre aceştia îşi punea aceiea nădejdea lor. Şi nu s'au amăgit întru nadejdeà sa.

Chiar depe la anii cei dintâi ai năcazului noroadilor creştineşti subt stăpânirea turcească cea cu greutate, sfânta Rossie au pus sârguința să uşureze starea lor cea grea al robiei dela Turci.

Ea le trimite lor ajutor îndestulat de părale. Pre acest ajutor ei răscumpără dela Turci femeile şi pe copiii lor, sprijinè, măcar şi cu mare silință şi cu multe daruri de bani, sfintele biserici.

Afară de aceasta împărații ruseşti cei bine credincioşi au ridicat şi armele sale spre apărarea noroadelor celor îngreuiate cu necazul şi lipsiți de partea cea bună. Oştirea cea dela Prut (an. 1711) a împăratului Petru întâiu şi bătăliile cu Turciasca din vremile Impărătesii Annei Ioanovnei (în an. 1736—1739), Impărătesii Ecaterinei a doua (dela an. 1768—1774—şi dela 1787—1791), au dat a înțelege Turcilor, că noroadele cele dosădite de dânşii au pre a lor apărător, şi că pentru batjocura noroadelor acestora Turceasca cu greu se va plătì. Iară când cele dintâiu aduceri aminte se uità de Turceasca şi iea din nou începè a-şi face râs de creştinii cei supuşi ei, împărații Rossiei cei bine credincioşi din nou ridică asupra ei sabia. Aşà că pe încetul împărații noştrii le câştigà supuşilor slobozenia.

După bătaia Rossiei cu Turceasca (dela anii 1806 până la 1812) în vremea împăratului Alexandru cel binecuvântat, Bessarabia, după actul din Bucureşti dela 16 Maiu an 1812, s'au slobozit de subt stăpânirea turcească şi au intrat în cuprinderea Rossiei cei de o credință cu dânsa, au stat sub skipetrul binecredinciosului împărat al Rossiei.

Şi cea întâiu îngrijire a împăratului Alexandru cel blagoslovit pentru cei din nou supuşi ai săi — pentru lăcuitorii din Bessarabia — au fost ca să îngrădească cu zacon ale lor credința, vieața, cinstea, ave-

rile, să ridice vrednicia lor cea omenească și să le dea lor așezare bisericească și politicească. După voia cea prea înaltă a împăratului Alexandru cel binecuvântat, cei mai întâiu și mai de căpetenie ostenitori pentru așezarea rânduielilor în Bessarabia au fost mai marele ocârmuitoriu ai oștilor dela Dunărea Admiralul Pavel Vasiliev Ciciagov, bunelul al Arhipăstorului de acum din Kișinău, a Preaosfințitului Serafim (Ciciagov) și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Impăratul Alexandru cel binecuvântat au arătat admiralului P. V. Ciciagov temeiurile de obștie, cu carele acela trebuia să se povățuiască întru povățuirea țării cei din nou alăturate. Impăratul cel pravoslavnic al Rossiei, plin fiind de dragoste către cei din nou supuși ai săi, au îndatorit pre mai marele ocârmuitoriu al oștilor să urmeze așà, ca lăcuitorii din Bessarabia să cunoască folosul de la a lui părințiască și cu bună îndurare ocârmuire... să aibă pace din partea stăpâniilor de pământ și de averi.... să le ușureze chipurile de a agonisì ceva din nou, să facă silință, ca slujbele obștești să fie însemnate după vrednicie, și ca dreptatea să fie vederată lăcuitorilor din Bessarabia ca să uite ei vremea cea fără de zacoane...

Iar în descrisul (rusește : rescript) cel Preaînalt pe numele mitropolitului Gavriil, împăratul Alexandru cel binecuvântat, între altele, au scris :

„Al Mieu scopos este acela ca să dăruesc acestiea oblastie, Bessarabiei, ocârmuire politicească potrivită cu ale ei deprinderi, obiceiuri și a ei zacoane ; toate treptele lăcuitorilor au deopotrivă dreptate a moșteni cele dela părinți drepțăți a lor și la a mea către dânșii bunăvoință și cu toții : cei duhovnicești, dvorenii, grajdanii (cetățenii) și norodul să cuvine să afle deopotrivă apărare și dreptate întru acestea din nou așezări. Lucrătorului de pământ celuia liniștit, celor cu meștesuguri și neguțitorii va fi arătată toată sprijineala.

„Eu voesc ca țara aceasta bine roditoare să se deștepte cu vieață nouă și o aștept dela stăruința

celuia de Mine împuternicit [1]) şi dela cea cu o unire osârdie a tuturor lăcuitorilor din Bessarabia... Ca să cunoască: cei duhovniceşti, boierimea şi tot norodul prin mijlocirea slujitorilor bisericii, că ochiul Nostru cel iubitor de fii priveghează peste dânşii şi Eu am grijă de aceia, ca ei să fie norociţi".

Şi s'au început deşteptarea şi norocirea Bessarabiei subt ocârmuirea purtătorilor de cunună împăraţilor rossieneşti dela anul 1812, şi tot au sporit mai înainte. In vremea aceea Bessarabia erà săracă şi nebăgată în samă din toate părţile. Da oraşul nostru cel acum de gubernie Kişinău erà nu mai mult decât un târguşor cu 5000 de locuitori.

Intru el nu erà nici o aşezare de şcoli, nici de alte folositoare lucruri.

Dar iată au trecut o sută de ani dela alăturarea Bessarabiei către Rossia, o curgere de vreme puţină spre creştirea a unei oblastii întregi, şi chipul ţării noastre s'au schimbat.

Bessarabiei, deopotrivă cu cele din vechime gubernii a Rossiei, s'au dăruit ocârmuire de sine pentru oraşe şi pentru sate, s'au aşezat întru iea judecătorii nouă, s'au aşezat locuri spre ocârmuirea lucrurilor împărăteşti, a zemstvei şi obşteşti, i s'au dat ei toate mijloacele către cea mai mare sporire întru toate felurile a gospodăriei de sat, care acum au ajuns la cuviincioasă stare; sunt făcute întru ea bolniţi, priioturi, case pentru cei neputincioşi. Prin toată Bessarabia s'au întins ca nevodul fel de fel de şcoli. Norodul cu îmbelşugare se îndestulează cu foarte împodobite a lui Dumnezeu biserici, întru care prin satele cu moldoveni slujbele lui Dumnezeu să săvârşesc pe limba lor cea de baştină, întru care toţi primesc duhovnicească bucurie şi îndulcire din propovedania bisericească şi din voroavele cele pentru credinţa şi pentru vieaţa sufletească. Iară nu de mult după voia arhipăstorului

---

1) Gheneral-leitenant Alecsie Nicolaevici Bahmetev, care au fost însemnat namestnic deplin în oblastiea Bessarabiei.

nostru, a Preosfinţitului Serafim, sunt scoase la vieaţă nouă popoarele bisericeşti, în carele spre dimpreună lucrare sunt traşi şi mirenii, în fiinţa aleşilor lor.

Iată acea vistierie scumpă, pre care o predă Bessarabiei veacul cel vechiu trecut în vieaţa ei veacului celui nou, carele de astăzi se începe.

Insă nimenea să nu gândească, că în veacul trecut s'au lucrat pentru Bessarabia, tot ce să trebueşte pentru binele şi norocirea ei.

Nu, ci şi în veacul ce să începe este încă foarte mult lucru. In deşteptare, întru sporire, pe calea desăvârşirei omeneşti şi mai ales întru întărire în pravoslavnica credinţă, în vieaţa sfântă, întru dreptatea lui Dumnezeu — stă temeiul a toată pacea şi norocirea omenirei.

Prin arătarea dar la aceia ce bine s'au făcut pentru Bessarabia în suta de ani ce au trecut, noi am voit numai să arătăm, că şi aceia cari s'au ostenit înainte, şi aceia cari acum se ostenesc, să stăruia a face pentru binele Bessarabiei tot, ce au fost în puterea şi după chipurile lor, iară urmaşilor lor să le ajute Dumnezeu şi mai mult să facă.

Noi, ceia ce ne folosim cu ostenelile lucrătorilor celor dinainte în Bessarabiea, să cuvine să-i pomenim cu dânşii cu mulţămire. Pre aceasta o cere dela noi simţirea noastră cea sufletească, pre aceasta au legiuit'o nouă şi Hristos Mântuitorul nostru şi a lui sfinţii apostoli. Domnul au osândit pre aceia leproşi, care nu au mulţămit lui pentru curăţirea lor şi au lăudat fapta Samareanului, carele s'au închinat la picioarele lui, mulţămindu-i pentru vindecare. (Luca 17,12—19).

Iară Sf. Apostol Pavel lămurit arată „să facem rugăciuni şi mulţămiri pentru Impăratul şi pentru toţi, cei ce sunt întru dregătorii, care lucru este de trebuinţă pentru însuşi a nostru bine: ca liniştită şi paşnică vieaţă să petrecem întru toată blagocestiea şi curăţiea... Că aceasta este lucru bun înaintea lui Dum-

nezeu Mântuitorului nostru. (1 Timotei 2, 1—4), Căruia se cuvine cinstea şi slava în veaci. Amin" !

Aici se termină „Ziua cea de prăznuire pentru Bessarabiea" şi trebuie să recunoaştem, că cel ce adoptă şi practică filozofia apostolului Paul din ultimul citat către Timotei, trăeşte vieaţă liniştită şi paşnică în sfânta Rusie.

Peste Nistru.

Moldoveni din gubernia Chersonului de peste Nistru.

Asupra lor a făcut studii d. Theodor Burada şi încă ar fi mult de scris. Pentru paza Prutului, nu se întrebuinţează contingente din Basarabia, ci din alte gubernii, aşà că vei întâlnì— rar de tot — pe frontieră câte un Moldovan de aceştia din Cherson.

FOLK-LORE.

1. Novac.

(Baladă)

Mândru-i [1]) ceriu, sfântu soare
Luciază a sărbătoare.
Sub un umbrăraş de fag,
Şede Gruia cu Novac.
Novacaşu cogita [2]) :
— Gruia, Gruia, fătul meu,
Poartă-ţi rău năravul tău,
Cu beţia te'ndobreşti [3]),
Cu tâlhari ti sfătueşti,
Şi tu n̄ica [4]) nu lucrezi,
Numai ţările cât prăzi,
Şi de-i âmbla, cât âi âmbla,
In Ţarigrad nu te băga,
Că de-i be şi te-i îmbăta
Ră hodină-i căpătă
Că prin somn şi prin beţie,
Chică omu la roghie,
Beţia chică la somn,
Şi mănâncă cap di om.
Gruia 'n samă n'o bagat.
Tot o mărs, n'o măcinat,
Pân ci mâni di dimineaţă,
O agiuns în Ţarigradu lui,
La Bindir împăratu lui [5]),
La crâşmuţa Aniţei,
Aniţii crâşmăriţii.
Da Aniţa, crâşmăriţa?
Trii buţi că o disfundat,
Lui Gruişor că li-o dat.
El mânca o vacă grasă,
Nu pune un ban pi masă,
Dintr'o butie o tras,
Pi fund n̄ica o rămas.
E din gur-o cuvântat,
El din pumni o frământat,
Pi masă că s'o nanţat,
Pi faţă că o lovit-o,
Pi e sânge li-o împlut-o.
E pi uşă *c'o tunat* [6]),
Haine albe o leapadat,
În negre s'o îmbracat,
Inapoi nu s'o 'nturnat,
La 'mpăratu o alergat,
Şi din *gur' o cuvântat* [7]) :
Oleleu şi tu, 'mparati,
Nu mai faci după dreaptati,

1) Mândru, în sens de frumos.
2) Cogita = în sens de vorbia, cuvântà.
3) A se îndobri = a se îmbuna, a se împrieteni (întreb. şi în Mold.).
4) n̄ică (n̄ = gn) = nimica.
5) Binder împărat cine poate să fie?
6) O tunat = a eşi repede pe uşă, sau a intrà (în acelaş sens ca în Transilvania).
7) Se observă în graiul poetic în Basarabia, ca şi'n alte părţi româneşti, că vocala dispare fie înainte, fie după o altă vocală : gur, împărat, etc.

Cu dreptatea ta din țară,
Ișim tăți din e afară,
Și dreptați când nu găsim,
Cui alt să ni jăluim?
Da 'mpăratu îi zice
— Ei, Aniță crâșmăriță,
Șepte ani că o trecut,
Tu la mini n'ai vinit,
Tu pragu nu ñi-oi călcat,
Porțile nu ñi-ai dischis,
Gre nevoe te-o agiuns.
E o spus la ce-o vinit,
Voia i s'o împlinit,
El dreptăți i-o dăruit.
E acolo n'o mai stat,
Aş pi uşă c'o tunat,
Inapoi o alergat,
Cu puteri di la 'mpărat,
El o înțeles ci-o spus,
Atâta i-o fost de-agiuns.
Da Gruia, când o văzut,
C'o venit la prăpădit,
El din puteri o slăghit,
Și o strigat din ceala mal:
— Măi badaș, măi sabadaș [1]),
Treciți podu 'n ista mal,
Ca să trec un căpitan.
Da Anița crâșmărița,
Cui se tragi din Turc gița,
La turci cu glas o strigat,
Și așà o cuvântat:
— Nu ședeți și cogitați
Și pi Gruia nu-l leagați,
Că el nu-i nici mort, nici bat.
Calu-odată o nechezat,
Și Gruiaș o cuvântat:
De oi sta să mă ñicșorez la tăți,
Di geaba că mai trăesc.
Calu-iar o nechezat,
Gruia 'not o alergat
In ceala mal stă culcat,
Apa el că mi-o trecut,
Lung pi pământ o șezut.

— Ci-e scroafă maică-ta,
Palma me, costița ta.
Gruiul ñeu așa striga,
Către scumpa-i Anița.
Turcilor nu li păsa,
La băut că se 'nghia:
— Hai și-om be vin chiparat,
Că pe Gruia l-o îmbătat,
Și stă la pământ culcat,
Ca un șerpe 'nveninat.—
Da Gruia nu-i nici mort, nici bat
Dar s'o mai astâmparat,
Nu-i mai vine de sburdat.
Dar de nu s'a și 'mbăta,
Nu știu, zeu, di l'om leaga.
Turcii atunci o năborît,
Și-o leagat, pete, pete,
Până-n spete,
Laț în laț,
Până-*n gurmaț* [2]),
Cu frânghia de matasă,
Cât mâna la cot di groasă,
Cu frânghia di fuior,
Cât fluieru la chicior.
Că pe dânsu așa l-o blastamat,
Taț-su ceal suparat,
Pentrucă nu l-o ascultat.
Șepte ani pi lume-o îmblat,
Multe țări o vânturat,
Lume multă c'o întreabat,
Di dânsu *cir* n'o aflat.
S'o dus și'n țara turcească,
Unde să ține lumea proastă,
Ca nime să nu-l cunoască.
Și o ișit Gruia tânăr și frumos,
De sunà galbeni pi gios.
— Da el cum oare o scăpat?
— Calu-odată o nechezat,
Temnița 'n două o crăpat
Și-o scos calu ñinunat,
Numa 'n matase 'mbracat,
Unu negru, ca arapu,
Altu cu steaua în capu,

1) Prieten, tovarăș, de aproape, (el turcesc).
2) În loc de grumaz.

Altu surel, cam nebun,
Da plăte țara di bun.
Şi s'o dus în *sămările mării*
Unde leagă turcii roghii.
S'o dus în țara turcească,
Unde se ține lumea proastă,
Ca nime să nu-l cunoască.
Cu taț-su că se 'ntâlnè,
Vorbe dulci că sfătuè,
Vorbe scumpe şi 'nțelepte,
Cuvincioare tari drepti.
Şi 'nainte ii mergè,
Ca doi voinici ardeleneşti,
Pe doi cai buni bogdăneşti,
Adică moldoveneşti.
Pe unul cheama Novac,
A Novac, Baba Novac,
Cu musteața după cap,
Răsucită ca di rac;
Celălant erà Gruiaş,
Vulturaş di românaş,
Cel Gruiaş şi Novacaş.
Şi s'o lăsat într'un chicior,
Tăe-n turci *ca la bujor*,
S'o lăsat într'amândouă,
Şi tae turcii în două.
Pân la un ceas şi giumatate,
N'o avut cu cin se bate.
Amândoi s'o 'ntors acasă,
Îmbrăcați tot în matasă,
Par'că erau din cutie,
Aurării şi *scumpie*,
Blastămu s'o uşurat,
Că tătuț-su l-o eartat,
C'o văzut că-i *om vonic*,
Nu se teme de n̄in̄ic,
O purces să se gândească.
Ca să n̄i-l gospodăriască,
Adică să n̄i-l însoare,
Să facă fii şi ficioare,
Că mai trebuie pi lume,
Odrăslioară cu scump nume,
Că vonicei când n'ar ci,
Lumea, zeu, că ar peri.

Culeasă dela femeea Axinia Nechita C., din satul C., nordul Basarabiei. Mai are şi variante.

2. **Jalea noastră.**

De jalea care-o avem,
Prin codri că purcedem,
Frunze de copaci rupem,
Şi pi brațe le punem,
Slove negre le scriem,
La surori li trimitem,
La surori şi frățiori,
Că tare ni-s *străiori*,
Străiori şi dipărciori,
Prutu ista n̄i disparti,
Apa ceasta n'are moarti?
Da ne-om pune noi cândva,
Şi cu gura l-om sacà,
Cu gura, cu căldarea,
Of! saca-i-ar vântu zarea.
Apa lui noi n'om mai be,
Numa Nistru l'om împle,
Să nu mai cim dipartați
Di ai noştri pre buni frați.
Aş mai cântà nu mai pot,
M-am amărît rău di tot,
Că mi-i fața ca slova,
Inin̄ioara ca tina,
Ca tina dela lăptoace,
Calcată di dobitoace.

3. **Dorul.**

Frunză verde di mohor,
De-oi trăi şi să mă 'nsor,
Să-mi fac fiice şi fecior,
Şi să-i dau la casa lor,
Şi-apoi să mă 'ntind să mor,
Să n'ajung la uşa lor.
Nora uşa-n̄i trăncăneşte,
Şi fecioru mă isgheşte,
Pi cuptior nu mă prin̄eşte,
Numa ciica mă jeleşte,
Pi cuptior că mă primeşte,
De sobuță mă licheşte,
Cu oghealu mă 'nveleşte,
Şi sobuța n̄i-o încălzeşte.

4.

Frunză verdi fir de nalbă,
Drag ñi-o fost omu di treabă,
Frunză verde fir di linti,
Drag ñi-o fost omu cuminti.
Frunză verdi fir di pur,
Stai tătuță ca să-ți spun,
Şi di traiu ñeu ceal bun,
Dimineața câte-un pumn,
Şi demeaza un gheoldum[1]),
Da sara un cuvânt bun,
Dimineața când mă scol;
Mărg la cofă să mă spăl,
Să mă spăl cu apă caldă,
Of! amaru ca să-ñi treacă.
Că de n'ar ci *răli* pi lumi
N'ar strâcà casa la nimi.

5.

Frunză verdi alunică,
Am iubit o cheatra scumpă,
Şi-am luat o toantă slută.
Frunză verdi grâu curat
C'am iubit un diamant,
Şi-am luat un blastamat,
Zice lumea că-i bărbat,
Şi plăteşte ghir la sat.

6.

Frunză verdi poamă coarnă,
De-aş ajunge pân la toamnă,
Să beu vin, să mănânc poamă,
Şi să ñi-aleg o cucoană.
Eu la toamnă c'am agiuns,
Mare slută ñi-am ales,
Când s'o uitat în ocol,
S'o strâns vacile posmol[2]),
O crezut că-i boala lor.
Da mânzatu ceal tarcat,
O luat portița 'n cap,
Şi-o fugit pân o crapat.

7.

Eu iubesc, maica iubeşte,
Pânza 'n zemnic putrezeşte,
Eu iubesc, maica iubeşte,
Căsuța se risikeşte,
Când ar iubi şi tatà,
S'ar risiki şi tindà.

8.

Bădiță nu mă 'ntreba,
Că, când am fost de 'ntrebat,
Şi Duñiata de 'nsurat,
Atunci m'ai lepădat,
Că de nu ți-am trebuit,
Ce-ai pus om de m'o cerut?

9.

Ciobănaş cu zăci oi,
Adă-l, Doamni, pi la noi!
L'oi hrăni cu ñez de nucă,
De la noi să nu se ducă,
Ciobănaşu Hângului,
Pi dialu Potângului.
Du-te la oi, măi ciobane,
Nu la fete,
Sub pările,
Feteli te-or măguli
Oili ți-i prăpădi.

10. **Testament ciobănesc.**

Frunză verde ori ce ar ci,
Când a ci eu şi-oi muri,
La cap puneți-mi fluer mare,
Să răsune noaptea tare,
Nopțile şi zilele,
S'audă copchilele,
Ele ñi-au fost mândrele.

1) Gheoldum = element probabil turcesc—înseamnă pumn.
2) Posmol = grămadă.

Să-ñi săpaţi un morminţel,
Frumuşel şi loviţel:
In târluţa oilor,
In giocşoru ñeilor.

11.

Am să beu cu tăţi burlacii,
Să văd lumea ce ni-a face,
Am să beu cu tăţi voinicii,
Să văd lumea ce ñe-a zice,
Ş'am să beu c'o volova [1])
Să văd lumea n'a crapa?

12.

Eu *îs scrijalnică* [2]) *'n istorii,*
Cine a ci să se găsască,
Istoria să-ñi cetească?
Eu am fost la părinţi una,
Precum este şi 'n ceri luna.
Părinţii ñii plini de-avere,
Eu creştem prin mângâere.
Iaca vremea ni-o venit,
Şi ceasu că ñi-o sosit,
Şi ceasu nenorocit.
Of! aceal ci m'o îndemnat,
Fie-i ceasul blastamat,
Of! aceal ci m'o silit,
Fi-ei ceasu doar lipsit.

13. **Turcu şi Baba.**

— *Un* te duci tu, babă neagră,
Nu-ţi este vieaţa dragă?
Că eu aşa sânt giurat,
Cu cine m'oi întâlni,
Pi menunt l'oi prăpădi.
— Lasă-mă, turcule, 'n pace,
Tu ñiñica nu ñi-i face.

14.

Frunză verdi cir de ñintă [3]),
Ibovnică părăsită,
Nu şide posomorîtă
Că eu trec şi nu te 'ntreb,
Da cu ochii ti petrec.
Nu cata că trec şi tac,
După tine mor şi zac.
Lisavetă—Leunda [4]).
Tot am zis că te-oi lua,
Când a creşte cânipa
Şi-a lua nu te-am luat,
Nici la altu nu te-am dat.
Da eu tot ñi te-oi lua,
Când a creşti orzu 'n tindă,
Şi-a bate cu schicu'n grindă,
Când a creşte grâu în casă,
Şi-a bate cu schicu 'n masă,
Tu atuncia-i ci ñireasă,
Şi tat-tu la secera,
Eu atuncia te-oi lua.

15.

Două mere, două pere,
Două pădureţe rele,
Le-am crescut de mititele,
N'am avut parti di ele,
Ca să mă mângâi cu eli.
Când o fost la coptu lor,
Atuncia m'am dus de-acasă.

---

1) Volova — sau volovana e numele rusesc al funcţionarului cu atribuţii de preşedinte al volostei. Acesta judecă pricinele şi se interesează de administraţie. Volovana e peste 20—30 de sate şi e ales de ţărani. În majoritatea volostelor el e moldovan; dar e în cinste mare.

2) Fac bine, le aleg, sunt meşter, mă pricep. Mândru de a puteà face cântece. Sub numele de istorie, povestitorii basarabeni înţeleg baladă.

3) Mintă.

4) Această variaţie a cuv. Lisavetă, mi-se pare introdusă numai pentru buna viersuire.

Da jidanu bun minteos,
S'o suit în pădureţ,
Şi le-o scuturat di verzi,
Şi le-o dat pi la băeţi.

16.

Frunză verdi trii maslini,
Mă duc puică di la tini,
Da inima me-ţi rămâni,
Chiar ti rog să mi-o ţii ghini.
De-i vede-o că ii îi rău,
S'o licheşti la cheptu tău.
Şi-i zice c'am pus'o eu.
De-i vide-o că e kere,
S'o strocheşti c'un chic di n̄ieri,
Doar a prindi la puteri.

17. **Bocet.**

Frunză verde de cicoare,
Rău îi omu dacă moare.
Cin se duce în ceia lume,
Cie aicea cât de ghine,
Că 'napoi el nu mai vine.
N'ai trimes un răvăşel pi vânt,
C'ai să te duci în pomânt,
Şi nu mi-ai spus 3 cuvinte,
Să le ţiu cât lumea minte.
Cu cine oi mai vorghi,
Cu cine m'oi sfătui,
Dacă tu de-acu nu-i ci?
Constantine, Constantine,
Frumos ţi-o fost numele,
Scurt ţi-o fost veleatu,
Cum ţi-ai lăsat satu?

18.

Când am fost eu di videre,
Şi-am îmblat să-mi ieu muiere,
Şi-am căutat bani cu sume,
Ca să mă fac om cu nume.
Bani cu sume am luat,
Om cu nume m'am făcut.
Of! aş bate-o n̄i-i ruşine,
Aş alunga-o şi nu-mi vine,
Şede-n perne şi ţifneşte,
Boala ştie ce gândeşte.

19.

Frunză verde poamă neagră,
Aleargă, puicuţă, aleargă,
Dacă nu ţi-i mintea-ntreagă,
Şi te mânii di la şagă.
Noi di bini ce-am trăit,
Intr'o cămeşă-am dormit,
Da cini ne-o despărţit,
Ci-oar moartea di cuţit!
Da cini ne-o dipartat,
Ci-oar moartea de 'necat!
Frunză verdi cir di linti
Când n̄i-aduc puicuţă-aminti
De ale noastre dulci cu-
[vinte,
Of! îmi vine să mă 'ngrop,
Cu inimioară cu tot,
Să-mi fac di grab un mor-
[mânt,
Di trii *arşini* în pământ.

Strigături [1])

1.

Ce-i dragostea nevestească,
Că te vâră pi fereastă,
Şi te scot,
Pe unde pot,
Pe sub streşina prin pod.

---

1) La jocuri şi nunţi în Basarabia — în unele sate — strigă şi flăcăii şi fetele; sau bărbaţii şi femeile. Trebuie deci la cetire să se observe că unele strigături sunt femeeşti, altele bărbăteşti.

2.

Kiu, kiu, kiu,
Să beu rachiu [1])
Da, disară a cui să ciu?
A cilui cu brâu verdi
Ardă-l focu, ghini-i ședi!
Kiu, kiu, kiu,
Să beu rachiu,
Da disară a cui să ciu?
A cilui cu brâu roș,
Ardă-l focu-i mincinos!

3.

Frunză verde liliac,
Iubești-mă dacă-ți plac,
Da di nu silă nu-ți fac,
Frunză verdi di tiutiun,
Iubești-mă dacă-ți vin!

4.

Drag n̄i-o fost omu frumos,
Și la vorbă mângâios,
Eu di dânsu n'am folos!

5.

Lelea nantă și bălae,
Parcă-i un țuhal cu paie,
Tari le-aș mai trieară,
N'oi ave ci vântura!

6.

Bat-o focu folișteancă [2]),
Ghine be și ghini gioacă,
La prășit nu vra să margă,
Nici malai nu vra să coacă
Nici fasole ca să-mi cearbă!

7.

Hai, fimee, la băut,
Barbate ni-o mai trecut,
Fimee mă duc să beu,
Omule să merg și eu.

8.

Vieața bună cui nu-i placi,
Mai mult di cât ori ci faci,
Azi o palmă, mâni un pumn,
C'aceala-i traiu ceal bun!

9.

Tăți coraghierii s'o înecat [3]),
Numa a nostru n̄ire o scăpat,
Pe-o scândurică di brad,
C'o abatut-o cu musteți-le la
[hat.

10.

Mireasa se duce la ocol,
Și vine cu catrința de-un
[corn,
Mirele se duce la fântână
Și vine cu toarta 'n mână
Și cu brâu tărăind
Și vine acasă plângând

1) În majoritatea satelor populația nu întrebuințează—precum se crede la noi—cuvântul votcă, ci rachiu și holercă; cum se poate vedeà din această strigătură. Prin satele rusești însă se întrebuințează cuvântul votki și *kazenoe vino* = băutură împărătească.

2) *Folișteancă* = târgovață din târgul Foleștilor. Numele acesta e generalizat pentru târgovețe în întreg ținutul Bălți și Orhei.

3) Strigătele de sub Nr. 9 și 10 sunt auzite la nunți. Și în Basarabia, ca și în Transilvania, au voie nu numai flăcăii să strige aluzii în versuri la adresa mirilor, ci chiar și copiii. Acest obiceiu e sădit probabil pentru a da loc talentelor precoce să se manifesteze în public.

Ştefan Vodă.

Ştefan Vodă o fost de mult, de mult tare, — poate aproape di vremea lui Dumnezeu şi a lui Sânchetru — pi lângă domnia Moldovei la Iaşi, ca *dvorian*, adică boer cinstit şi faţă strălucită şi scumpă. Pentrucă tot vineau şi prădau Tatarii ţara fără de astâmpăr, el o cerut di la domn să-i deie lui sub mână toţi hoţii din ostroave (temniţe) şi el hotărât că alungă pe Tatari. S'o ţinut di cuvânt şi drept că i-o alungat şi i-o svântat în bătae. Nărodu ca drept răsplată o strigat să le cie domnitor şi o fost bună bucată de vreme şi multe mânăstiri o durat şi răsboae o purtat tot cu voinicie.

De ce laptele caprei e rece?

Pentru că e ţine coada în sus ori când, vântu-i suflă pe dinapoi şi cum Dumnezeu nu s'a răci laptele de atâta răceală — că doar în borş dacă suflăm cu vântu de sub nas o lecuţă, cum se răceşte de repede, d'apoi un voinic ca vîntu, când suflă el într'una!

Nemulţămirea.

Să mulţămeşti lui Dumnezeu şi de bine şi de rău; cu un cuvânt bun totdiauna îl împaci, că pe unde iese cuvîntu, iese şi sufletu.

Erà odată un moşneag şi o babă, care multă milostenie făceau ei pi lume la ori şi care om. Ori care credè că mare pomană au să *avă* oamenii aceia de la Dumnezeu. Numa cine putea să *ştibă?* Prileju o vinit răpidi. Trece pe acolo pi la dânşii — ii stăteu într'o pădure — un om care se ducè să întrebe de Dumnezeu, că de ce n'are noroc. Moşnegii îl roagă amândoi să întrebe şi dinspre partea lor. Da pi acolo mai iarà un om ce făcuse multe nelegiuiri în viaţa lui.

Se roagă şi ceala de om: „om bun, ia întreabă şi de mine!"

Vine omu înapoi di la Dumnezeu; acu până unde a ci fost. Intreabă moşneagu, că ci o auzit pentru el. „M'o purtat Dumnezeu prin rai şi mi-o arătat un leagăn di argint pregătit pentru d-ta". — „Mulţămesc lui Dumnezeu, că m'o învrednicit di o răsplată di care nu mă socotem vrednic". — „Dar mie", întreabă cel nelegiuit. — „Ia un colţ din iad". — „Mulţămesc şi bogdaproste şi de atâta" — răspunse el. — „Da, mie? întreabă baba. — „D-tale, un leagăn de aur, pentru că ai fost mai milostivă ca moşneagu". — „Da rămâie el cu leagănu lui, ce am să fac eu singură într'însu; di ci nu m'o pus cu moşneagu, tot într'o cinste, că are să-mi cie urât". Şi s'o făcut pe loc aşa un întunerec şi s'o auzit un glas de sus: „Pentru că ai fost nemulţămitoare, tu ai să te duci în locul celui nelegiuit, care şi pentru un colţ de iad o mulţămit, şi el s'a duce în locul tău".

Intinsu bradului.

Un om vroie să-şi facă casă. Di tăte i-o agiuns, numa un brad de grindă nu-i agiungè di lung. Ce se gândeşte şi chiteşte el? Adicătilea di ci nu l'aş întinde? Sfânt făcut. Leagă vârtos bradu cu frânghiile la amândouă capetele şi pune câte o părechie de boi di se buluceu şi iarau chiar de isbelişte. Da treabă de unde să facă, dacă nu-i din cele de făcut? Îl vede un altu. Se pricepe ce-i trebue. — „Câte carboave mi-i da — face el — ca să ţi-l întind eu, că-s meşter buni pentru treaba asta". Ba câr, ba mâr, hai să împacă cu 10 carboave, da să i-l deie acasă. Ceala iè bradu cu tăt cu boii acasă şi în câteva ceasuri pune la grindă un adăuşag gospodăresc şi vine de pune *leuşcanii* şi *ciorachii* la chimeri [1]).

---

1) Această mică povestire este o parte din cunoscuta „Poveste a proştilor", publicată de mine în *Calend. rev.* „*Ion Creangă*", Bârlad, pe 1912. D. Furtună.

Trei lucruri mai bune.

Di multi ori tata învață di la copchil, că chiar agiunge ca vorba ceia : „ou îi mai dihai di cât găina". Iaca o polojenie dispre asta.

Un boer — în timpurile mai di dimult — o prins în lanu lui caii unui cheaburan şi a unui mai mijlocaş. Le-o făgăduit că i-a iartà, dacă i-a răspunde la trii cuvinte : ce-i mai dulce, ce-i mai moale, ci mai scump şi mai rar. Se duce ceal sărac acasă, şi stă ugilit şi supărat ; da o fată a lui face cătră dânsu : „Tătuță hăi, da ia spune-mi şi mie ce ai, de par'că-ți ninge azi ?" Se mai codeşte iel, da tot îi spune şi nu degeaba, că fata l'o luminat ci răspunsuri trebue să deie. Ceal mai *cheaburan* nici nu şi-o bătut capu ; ce, nu ştie el atâta lucru ? Se duc adouza la boer, la *iconomia* lui. Intreabă întâi boeriu pe ceal cheabur : „ce-i mai dulce ?" —„*Mierea* de alghine, de atâția ani o ştiu eu şi de atâta amar di vreme tătă lumea asta". — „Ce-i mai moale ?" — „Am o pernă eu din puf, ca dânsa aşà cred că nu-i nimic mai moale". — „Ce-i mai scump ?" — „Banu, că cu dânsu ai, ori ce ai poftì". — Intreabă acu şi pe ceal mai scăpătat : „Ce-i mai moale ?" — „Pumnu, cucoane, că ori câte perini ai pune sub cap, până nu-i pune pumnu, îndămână, tihnă şi porneală la somn n'ai". — „Bun ; ce-i mai dulce ?" — „Somnu ; ia *cogitați* şi d-v., dacă se mai poate semuì altă dulceață cu a lui ?" — „Bun, da ce-i mai scump ?" — Tinerețile, că eu de când le-am prăpădit tot le caut şi de găsit mai ba". — „Brava, măi, iaca a tale îmi plac".

Şi şi-o câştigat saracu caii cu cuvintele copchilei, da a cheaburanului s'o dus pi gâtu boieriului, că la dânşii iarà voia şi zaconu, până la Alexandru *vtaroi*, Dumnezeu să-l ierte !

Boeriu nu se lăsă cu atâta şi întreabă pe sărac, că, cam di unde o cules el aşà cuvinte înțelepte ? — „Am o fetişcană, cucoane, cum mai bună de măritat". — „Ia să vie la mine mâne nici îmbrăcată, nici desbrăcată, că poate mi-a ci ie partea". Fata

vine a douza, îmbrăcată ca tătă lumea, întră drept la boer şi-i zice: „Eu-s fată cu pricina. Am să vin la d-ta cum ai zis, da trebue să ieu păsările să mă acopere cu arichile, că mi-i cam ruşine. Ele-s flămăngioase şi le trebue hrană. Să tai pădurea ci se vede colo pi fereastă, până disară s'o ari, să sameni malai, să-l seceri, să-l trieri, să-l vânturi, ca să am cu ce le hrăni, când eu aici oi vini". — „D'apoi nu se poate treaba asta, copchilă". — „Apoi nici a d-tale goliciune, fără îmbrăcăciune nu se poate, boerule". Şi încă mai staţi să întrebaţi, că nu o luat-o di neavastă?[1]).

Saria pe casă.

Unu avè o iapă şi vroie s'o hrănească cu sare; că acu de unde zăpsise el, că-i cu cale să mănânce sare, zăpsise. Aduce el sarea şi o pune pe vârfu casei, ca să nu mai aibă nevoe, să-i mai deie de mâncat — că doar iarau atâte gunoaie pe casă — să mănânce şi să lingă sare iapa, că doar atâta grije are. Trage el iapa de gât, o învârteşte, o suceşte, se frăsueşte, mă rog, nimic nu poate face; nu poate sui iapa pi casă şi paci bună. Se găseşte unu, care, spune că de i-a da lui ceava, el a face ca iapa să mănânce sare de sus, aşa cum îl povăţuise negustorul de la care cumpărase slăbătura.

Ceala o dat sarea gios de pe casă, o durat o esle bună, o pus sarea în esle şi o câştigat *mohoriciu*, că tot de sus mâncà iapa sare. Altă dată tot *baranu* ista vroie să svârlă nişte nuci în pod cu ţăpoiu. Şi ce credeţi c'o făcut? Li-o dat în parte la unu, care li-o suit cu oboroaca. Mare odor îi şi prostia la om! Nu degeaba zice Moldovanu nostru: „Oi saracu omu prost, bun odor la casă o fost".

---

1) Vezi o variantă în ale mele *Cuvinte scumpe*, taclale, povestiri şi legende, ed. Acad. Rom., Bucureşti, 1913.

Iarna pi casă.

Un boer vede odată o fată dintr'un sat de a noastre şi i-o plăcut. Cum să dă în vorbă cu dânsa, îi spune că-i piace şi ar dorì să vie la dânsa. Fata-i spune să vie la casa, unde a vide iarna pi casă. Era pi la secerat. Cum să se priceapă el, cum ar zări iarna pi casă la un timp de vreme ca aceala! Stă supărat şi-i spune viziteului. El zice că-l duce el, numa să-i deie ceava carboave grele. Il duce la o casă; boeriu vede pe fată în uşă râzând. — „Da unde ţi-e iarna pe casă, fată?" — „D'apoi nu vezi, cucoane, sania pi casă?" I'o plăcut boeriului şi o şi luat-o.

Vorbe adânci.

1. De cât să mă întreb de un prost,
   Mai bine rămân cum am fost.
2. La cel ce gioacă bine, coasa nu tae.
3. Numai dimineaţa chică rouă.
4. Vraghia, că-i vraghie şi, dacă se mânie tot se întoarce, da omu.

Nourii şi grindina.

Norii sunt din fum. Ei se aşează deasupra apelor, se umplu de apă şi, când li porunceşte Dumnezeu, pornesc să ducă rod. Ei sunt purtaţi pe sus de sfinţi întraripaţi şi binefăcători. Grindina, sau piatra nu e tot ploaie, ci e din nori, care-s purtaţi de Solomoni şi strigoi tot întraripaţi, care înghiaţă apele, le sdrobesc cu ciocanele, pe iazuri şi pe ape stătătoare (la vreme de vară) şi apoi prin sorb (sorburi, vârtecuşuri de vânt), le *sorghesc* în aer şi fac pagube amare norodului creştinesc.

Ca să te faci *solomon*, junghie o femeie îngreunată, soarbe sângele copilului din ea, şi apoi nu te

atinge nici săgeată, nici gloanțe, nici tăioase. Strigoii sunt din al 7-lea băet, ori fată, dacă s'au născut numai băeți, ori numai fete. Solomonii și strigoii cei vii „din tătă lumea asta", când le vine rândul, duc și poartă piatra și grindina peste ogoarele creștinilor.

Soarele şi luna.

Soarele şi luna erau îndrăgostiţi unul de altul şi trebuiau să se încununeze ca oricare, ce se cunună. Intre alți nuntași a venit și ariciul, care și-a legat calul de o stăncă. Soarele l'o întrebat, că de ce nu l'o lăsat să pască. El o zis că ce să-l lese la păscut, că dacă s'a încunună şi luna, tot câmpul va fi îmbrăcat ca stânca. Şi de la vorba asta ş'o luat di samă şi s'o dispărțit, că altfel ar arde întreaga lume, dacă ar fi şi luna încununată ca soarele. Numai câte odată o mai ajunge soarele pe drăguța lui de altă dată şi o mai *chişcă*, ca să nu mai cie aşà luminoasă şi să facă rău lumei, ca să se mai hodinească tăte ființele lui Dumnezeu noaptea.

Stomahul nesăţios.

Stomahul e un mare nesățios. El o cerut voie dela Dumnezeu, ca să se despartă de trup în timpul somnului şi să se ducă să se sature. I'o dat voe Dumnezeu. Şi cum omu ceal dintâi dormia subt un copac, stomahul s'a despărţit de trup şi a mâncat toată frunza de pe copac, nesățiosul. De atunci cere necontenit de mâncare şi are dureri, vătămătură.

Duhul şi sufletul.

Omul are și duh și suflet; animalele n'au însă decât suflet. Sufletul e rece; duhul e cald. Omul poate suflà şi cald şi rece.

Cum trebuie să fie preotul?

Preotul trebue să aibă obraz de scoarță, gură de calic, pântece de cal și picioare de lup.

Ce e gura?

Gura e leica[1]) dosului.

Din ce-s ochii?

Ochii sunt din mare și din soare; când această mare și acest soare se turbură, vederile scad.

---

1) Pâlnia.

INCHEIERE.

Aş fi putut da o mai mare desvoltare acestei lucrări; note am îndeajuns. Dar împrejurările de astăzi şi mai ales curiositatea de interesul ce marele public românesc îl va manifestà, faţă de o încercare de desmormântare a vieţii unei părţi din trupul nostru românesc atât de uitată până acum, m'a făcut să mai reduc din ce a fost şi să nu mai adaug ceeace ar mai fi trebuit. Totuşi, cred eu, că e suficient, pentruca cei dela noi, care pot şi mai ales înţeleg mult, să reflecteze că nu e a sta pe roze, când te aventurezi acolo unde nimeni nu îndrăsneşte.

Trebue schimbată radical atât mentalitatea noastră faţă de Rusia, cât şi faţă de poporul moldovenesc din Basarabia. Luminarea şi educarea unui popor nu se face cu frica şi cu şoaptele, ci pentru asta trebue eroism, trebue jertfe pentru croirea unor căi.

Am în mintea mea mai multe icoane vii dela Românii de peste Prut.

Tineri Moldoveni, care făcuseră la „moscali“ şi care cu mare drag se îmbracă la sărbători în „forma moscălească“[1]*, luau în faţa mea „şaşca“ şi-mi arătau cum fac „şmotru“ şi cum vor lovì pe duşmanul împăratului, când li se va poruncì.*

---

1) La eliberarea din armată — mai ales gradele — primesc uniformă şi sabie. Patriotismul soldaţilor moldoveni ai ţarului, merge aşà de departe, — în cât mulţi dintre invalizii răsboiului ruso-japonez, nici nu voiesc să-ţi vorbească de lupte, crezând că-ţi descopăr secrete militare. Nici nu se plâng de nimic.

Țărani Moldoveni pe care de i-ai întrebà în glumă — ca să li aflì gândul — ce ar face dacă ar venì România cu răsboi, ți-ar răspunde aprinși, că România, e o muscă, pre care oastea împăratului o poate „sdroghi", cum ucizi o muscă cu palma pe părete și aceasta cu atât mai mult, cu cât „s'o înstreinat de pravoslavie, s'o nemțit".

E și credința apostolilor panslavismului, care zic că animalele mari înghit pe cele mici fără să le mestice.

Fii de moldoveni culți — băeți fragezi, dar mari patrioți ruși — și mai ales îmi aduc aminte stăruitor de un copil din Soroca, din clasa IV a unui gimnaziu, care în timpul conferinței dela Petersburg, fiind întrebat de părinții săi față de mine, că „ce-i de făcut cu Românii iștia, de nu dau pace Bulgarilor", el a răspuns: „ce grijă mai aveți de asta! Bulgarii i-a ferchezuì bine pe Români și singuri că Românii îs mai puțini ca Cernohoreții și îs mai papă-lapte decât Turcii de amu înainte".

— Da dacă tot nu i-or dovedì?

— „Poate, papașa — vorbia către tatăl său — să le ajute caracatița de Avstria[1]), da atunci Rossia ce-a face? O apă și o chiseliță din nevoia asta de România".

După intervenția armată a României și după încheerea tratatului dela București, opinia publică în Rusia a devenit mai favorabilă nouă și ostilă Bulgariei, inspirație a politicei centrului.

Mi-aduc cu duioșie aminte de copiii de țăranice arătau o dragoste nețărmurită pentru cântecele moldovenești, a tinerilor pentru povestiri și „polojenii" și a bărbaților pentru tâlcuri și învățături în moldovenește.

Cum trebue să croim drumul nostru pentru viitor?

Putem nădăjduì, că contactul cu Polonii îi va face pe Basarabenii culți, poate mai doritori de a-și da interes pentru neamul lor; totuși, dela Poloni, nu vor

1) Alusie la revista umoristică rusiască „*Satiricon*", care aveà chiar în numărul de atunci o caricatură ce represintă pe Austria ca o caracatiță, împedecând mișcările Muntenegrului.

primì luminà moldovenească, vorba românului: cu mâna streină numai foc să iei. Cultura rusiască iarăşi la nimic nu le va folosì. Cu revoluţia nu vor puteà răsbì nicăiri, căci dinamita şi glonţul, nici odată n'au deşteptat conştiinţa popoarelor, ori cât de puternice ar fi detunăturile lor.

Concepţiile nihiliste şi anarhiste n'au putut servì cu nimic omenirea.

Patriotismul rusesc al moldovenilor basarabeni — nu va folosì împărăţiei ruseşti, acest organism uriaş, care evident că trebue să aibă şi răni uriaşe.

Revoluţii în genul celei engleze, sau franceze, nu pot aveà loc; terenul e neprielnic pentru o aşà sămânţă, şi temperamentul slav e altul.

Folositor şi împărăţiei ruseşti ar fi: recunoaşterea dreptului la vieaţă al popoareldr mici, principiu atât de trâmbiţat în timpul actualului măcel, dar călcat în picioare de multe naţiuni.

Aici începe rolul nostru: apatia noastră trebue să înceteze; să ridicăm sufletele spre cauze mai scumpe nouă şi mai drepte, spre idealuri mai curate.

Tinerii noşiri cu dragoste de neam ar puteà să-şi formeze cultura universitară în Rusia şi ar puteà foarte bine influenţà în mod înalt şi salvator tineretul moldovean, ce abundă în Universităţile din Petrograd, Moskova, Kazan, Iuriev, Karkow, Odesa, etc.

Vor găsì acolo toată profunzimea culturii apusene; contactul cu Basarabenii şi cu Ruşii—vecinii noştri— îi va luminà şi îndrumà; ei vor puteà mai bine aşà să cunoască şi să desmormânteze trecutul neamului nostru—care e aproape tot în limba slavonă [1]).

Se vor convinge atunci că cu lumina, nu cu idei revoluţionare se foloseşte omenirea. Atunci Basarabenii culţi nu vor mai urma drumul greşit, indicat de nişte elemente distrugătoare ale ori cărui stat din lume, *ci vor servì cauze mai nobile, fără a păreà nimărui anarhici şi periculoşi.*

1) Vezi studiul D-lui profesor Bogdan, în privinţa studiilor slavistice.

S'ar puteà trimite dela noi și copii, care să studieze în școlile secundare — mai ales în Seminarii — care pe lângă alte foloase, ni-ar da și pe acela, de a trezì conștiința tinerimei, nu spre separatism, ci spre luminarea poporului, lucru ce formează tăria ori cărei întocmiri politice [1]).

Eu am întreprins această lucrare din dragostea pentru neamul românesc dintre Prut și Nistru.

Tendința mea n'a fost alta, decât de a aduce o cât de slabă lumină asupra celui mai întunecat colț de pământ românesc.

De aceia am dat cea mai mare atențiune țărănimei române din Basarabia și îmi exprim convingerea mea tare — că dacă în o sută de ani o stăpânire străină — mai mult nepăsătoare, decât doritoare de desnaționalizări, n'a putut biruì tenacitatea sufletului poporului nostru dintre Prut și Nistru, putem să avem tare încredere că orice valuri ar venì în viitor, se vor sdrobì de aceiaș stâncă tare și se vor preface în picături: apa va trece, pietrele vor rămânea.

Basarabenii în cântecele lor naive — dar de un adevăr dureros de dulce — doresc să vadă secată apa Prutului; noi să căutăm a secà izvorul indiferenții noastre, față de provincia cea mai puțin cunoscută: să le ajutăm și noi la secarea măcar a unei jumătăți de Prut.

Atunci ne vom convinge și noi, ca și ei, că și apa are moarte.

Și dacă streini ca Weigand și alții — mai ales mulți ruși și ruteni, — studiază poporul moldovenesc de peste Prut, îl găsesc interesant, îi cântă durerele, îl apreciază bine ca popor, chiar superior Rușilor, de ce noi l'am ține atât de isolat de sufletul nostru, câtă vreme la o unitate politică nu e locul să ne gândim?

Fie ca această carte să fie punctul de pornire pentru studiarea vieței și mai ales a comorilor sufletești ale fraților noștri din Basarabia.

---

1) Studiul serios al chestiunei ne-ar puteà indicà și alte căi.

TABLA DE MATERII.

ILUSTRAŢII: